

תוכנית 'חנוך לנער' למניעת נשירה מן הישיבות הקטנות: מחקר הערכה

אמיר פלק¹ אלומה לוי-זוהר¹ רות שטרן-קטרי¹
דורי ריבקין¹ יעל יצחקי-בראון² אלעזר קורנפלד¹

¹מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל
²ביה"ס לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל, אוניברסיטת תל אביב

עריכת לשון: רויטל אביב מתוק
תרגום לאנגלית (תקציר): דורי ריבקיין
עיצוב גרפי: אפרת ספיקר

המחקר הוזמן על ידי אגף א' לילדים ונוער בסיכון במשרד החינוך ומומן בסיועו.

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל

ת"ד 3886 ירושלים 9103702

טלפון: 02-6557400

brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | סיוון תשפ"ד | יוני 2024

דברי פתיחה

תוכנית 'חונך לנער' פועלת מטעם אגף א' לילדים ונוער בסיכון במשרד החינוך והיא נועדה למנוע נשירה מן הישיבות הקטנות. התלמידים המשתתפים בתוכנית מקבלים סיוע חברתי, רגשי ולימודי מחונך אישי שהוכשר לכך. מחקר ההערכה, המוצג בדוח זה, בחן את אופני יישומה של התוכנית ואת תפיסת הצלחתה בהשגת מטרתיה מנקודות המבט של הגורמים המעורבים בה.

ממצאי המחקר עולה שאנשי צוות בישיבות, חונכים והורים לתלמידים בתוכנית סבורים שהיא תורמת לשיפור מצבם של התלמידים, הן מן הבחינה הלימודית הן מן הבחינות הרגשית והחברתית. לצד זאת, נמצאו תחומים שבהם נדרש שיפור. בפרט, עלה צורך בהרחבת מערך ההכשרות בתוכנית ובהעמקת הידע הפדגוגי והתאורטי של החונכים. כמו כן נמצא כי נדרשים נהלים ברורים יותר במגוון היבטים הנוגעים לתפקיד החונך, בין היתר בנוגע לשמירה על בידול בין החונך לצוות הישיבה, להגבלת היקף השעות שהחונך מצופה להשקיע בחונכות ולשמירה על דיסקרטיות בין החונך לתלמיד.

לאחר שמסקנות המחקר הועברו להנהלת התוכנית, עודכן צוות המחקר בכמה שינויים שיושמו בהדרגה החל משנת הלימודים תשפ"ד, בין היתר בעקבות המלצות המחקר. ראשית, על פי דיווח הנהלת התוכנית, מערך ההכשרות הורחב משמעותית, ובמסגרתו החונכים משתתפים בסדנאות בנושאים מגוונים כגון פדגוגיה טיפולית, כלים בעבודה עם תלמידים שמתקשים בלימודיהם ומיומנויות בהוראת גמרא. בכל סדנה כמה מפגשים והן מועברות על ידי מנחים בני-סמכא בתחומם. נוסף על כך הנהלת התוכנית דיווחה על מאמצים לחדד את נוהלי התוכנית ואת העקרונות שמנחים אותה, בכינוסי התוכנית ובאפיקים נוספים.

שינויים אלו, כמו גם שינויים נוספים שעלו במחקר ושראו לבצע בעתיד, עשויים לתרום לקידום מטרות התוכנית. שאיפתה של הנהלת התוכנית לשפר את המענה שניתן במסגרתה ונכונותה לאמץ את המלצות המחקר, מלמדות על חשיבות המחקר ועל הפוטנציאל בביצוע מחקרים דומים להערכת תוכניות חינוך באוכלוסייה החרדית.

רקע

תוכנית 'חונך לנער' פועלת משנת 2016 בפיקוח אגף א' לחינוך ילדים ונוער בסיכון במשרד החינוך, ומטרתה למנוע נשירה סמויה וגלויה משיבות קטנות לנערים חרדים ולשפר את מצבם הלימודי, הרגשי והחברתי. במסגרת התוכנית התלמידים מקבלים ליווי מחונך אישי; כל חונך מלווה ארבעה תלמידים באופן פרטני או קבוצתי, ומקבל הנחיה שוטפת מאיש קשר בישיבה – לרוב המשגיח (איש צוות בכיר האחראי האחראי לפן החינוכי, הרגשי והרוחני של התלמידים). עבודת החונכים מלווה בפיקוח ובליווי מקצועי של רכזים מטעם התוכנית. אגף א' לחינוך ילדים ונוער בסיכון במשרד החינוך פנה למכון מאיר-רס-ג'וינט-ברוקדייל לצורך ביצוע מחקר הערכה של התוכנית.

מטרת המחקר

מטרת המחקר הייתה לבחון את אופן יישום תוכנית 'חונך לנער', ולהתמקד בהבנת מנגנוני הפעולה של התוכנית, בחוויות התלמידים המשתתפים בה ובאתגרים העולים ביישומה. נוסף על כך המחקר בחן את תפיסת הצלחתה של התוכנית בהשגת מטרותיה מנקודות המבט של הגורמים המעורבים בה – תלמידים, הורים, חונכים וצוותי הישיבות – והציע דרכי פעולה להגדלת מועילותה. במסגרת זו מוצגת תמונה של צורכי התלמידים המופנים לתוכנית ושל גורמים העשויים להשפיע על אופן פעולתה ועל הצלחתה הנתפסת.

להערכה מגבלות מתודולוגיות, ובראשן העובדה שהמחקר אינו כולל קבוצת השוואה, ולכן אינו מאפשר הסקה סיבתית בדבר השפעת ההשתתפות בתוכנית על מצב החניכים. נוסף על כך המחקר אינו כולל מדידה חוזרת לאורך זמן, והוא מתבסס ברובו על מקורות מידע סובייקטיביים. עם זאת, הממצאים מספקים תמונה רחבה של אופן יישום התוכנית ושל תרומתה הנתפסת, ומציעים תובנות יישומיות לפיתוחה.

שיטה

המחקר התבסס על שילוב של שיטות איכותניות וכמותיות, וכלל ראיונות עומק עם חונכים, חניכים, הורים, אנשי צוות בישיבות ורכזי התוכנית, וכן ניתוח נתונים מנהליים של התוכנית וסקרים שבוצעו בקרב משגיחים בישיבות שמשותפות בתוכנית ($n = 89$) ובקרב חונכים ($n = 130$).

ממצאים מרכזיים

החניכים בתוכנית: על פי ממצאי סקר המשגיחים, רוב החניכים שהופנו לתוכנית התמודדו עם קשיים לימודיים ורגשיים ועם מוטיבציה נמוכה ללימודים, וחלקם גם עם קשיים משפחתיים או התנהגויות סיכון.

החונכים בתוכנית: החונכים הם אברכים, רובם בני 30–45, ויש להם ניסיון רב בעבודה עם בני נוער או צעירים. החונכים זוכים להערכה רבה מאנשי הצוות, מן ההורים ומן החניכים. עם זאת, החונכים הצביעו על צורך בהכשרה רחבה יותר, בעיקר בנושא התמודדות עם קשיים רגשיים וחברתיים.

קשרי העבודה בין החונכים, אנשי הצוות בישיבות והרכזים: אף שדווח על יחסי עבודה טובים בין החונכים, אנשי הצוות והרכזים, חלק מן החונכים ציינו צורך בשיפור זרימת המידע מצד אנשי הצוות ובתמיכה מקצועית רחבה יותר מצד רכזי התוכנית. נוסף על כך עלה פער בין הציפיות של חלק מן הישיבות לקבלת דיווחים שוטפים מן החונך ובין עמדת התוכנית בדבר חשיבות הדיסקרטיות לביסוס אמון בין החונך לחניך.

אופי המענה בחונכות: כמעט כל התלמידים מקבלים מן החונך סיוע לימודי, ורובם מקבלים מענה גם בהיבטים נוספים, בפרט תמיכה רגשית וסיוע בהתמודדות עם קשיים חברתיים. המענה משלב למידה עם קשר משמעותי, תמיכה והעצמה, ועולה בקנה אחד עם עקרונות של פדגוגיה טיפולית. בישיבות רבות, מפגשי החונכות מוקדשים ללימוד, ואילו הסיוע בהיבטים נוספים מתבצע בזמנו החופשי של החונך. תופעה זו עלולה לפגוע ברכיב הלא-לימודי של החונכות.

תחושות החניכים כלפי החונכות: החניכים שרואיינו מצפים למפגשים עם החונך ומרוצים מן המענה שהם מקבלים בחונכות, ובפרט מן הסיוע הלימודי. עם זאת, הם הביעו צורך בשעות מפגש נוספות עם החונך, בייחוד מפגשים פרטניים שיעסקו בנושאים שאינם קשורים ללימוד. חלק מן החניכים לא יודעו מראש על כך שהם מקבלים חונכות, ותחושותיהם בנוגע לכך היו מגוונות.

מעורבות ההורים בתוכנית: מן הממצאים עולה שחלק מן ההורים אינם מעורבים מעורבות משמעותית בהיבטים הקשורים לחונכות, וחלקם אף אינם מודעים לכך שילדיהם מקבלים חונכות. יחד עם זאת, חונכים שמקיימים קשר עם ההורים העידו שהוא מסייע רבות להצלחת החונכות.

שביעות רצון והיבטים לשיפור: כל הגורמים המעורבים במתן החונכות או בקבלתה הביעו שביעות רצון מהתנהלות התוכנית ומתרומתה לחניכים. עם זאת, אנשי צוות בישיבות קראו לשיפור במספר התקנים לחונכים בישיבה ובמספר השעות שיוקצו לכל חונך, והביעו צורך בשילוב החונכות במענים נוספים בתחום האבחון והטיפול. החונכים הביעו צורך בהגדלת היקף השעות המוקצות להם ו/או בהעלאת שכרם ובשיפור המענה המקצועי השוטף מטעם הנהלת התוכנית והרכזים.

הערכת השיפור במצב החניכים: המשגיחים העריכו כי מצב רוחם של 86% מן החניכים השתפר במידה ניכרת מאז תחילת החונכות, ומצבם של 70% ויותר מן החניכים השתפר במידה ניכרת ביתר התחומים שנבדקו: הבנת חומרי הלימוד, השתלבות חברתית, התנהגות ומוטיבציה בלימודים.

מאפיינים הקשורים להערכת השיפור במצב החניך: ההערכה כי חל שיפור במצב החניך גבוהה יותר כאשר המשגיח מקפיד למסור לחונכים מידע על החניכים, כאשר המשגיח נוהג להתייעץ עם הרכז או עם הנהלת התוכנית, וכאשר הורי החניך נוהגים לפנות אל המשגיח ו/או אל החונך ולהתייעץ עימם.

אתגרים מרכזיים: הממצאים מצביעים על אתגרים ביישום תוכנית 'חונך לנער' הנוגעים לפער בין צורכי התלמידים ובין המשאבים העומדים לרשות התוכנית, להגדרת תפקיד החונך וגבולותיו בתוך הישיבות, ולאזון בין מענה לימודי למענה רגשי-חברתי. לצד זאת, עולים אתגרים הקשורים למעורבות הורים ולמתן מענה לקשיים מורכבים הדורשים אבחון או טיפול מקצועי, מלבד מסגרת החונכות.

המלצות

המלצות המחקר מתמקדות בחיזוק ההכשרה והליווי המקצועי של החונכים ובהסדרה ברורה יותר של עבודת החונכות, לרבות הגדרת סמכויות ומחויבויות החונך, הישיבה והרכז. המלצות נוספות עוסקות בשיפור ממשקי העבודה בין הגורמים המעורבים בתוכנית ובחיזוק מעורבות ההורים בתהליך החונכות. לצד זאת, מומלץ לפתח מנגנוני מדידה שיטתיים ולעבות את הקשר בין התוכנית למענים משלימים בתחום הייעוץ, האבחון והטיפול.

מבוא

בשנים האחרונות ישנה מודעות גוברת למצבי מצוקה וסיכון בקרב בני נוער חרדים בישראל. תהליך ההידרדרות של בני נוער חרדים מתחיל לעיתים קרובות בקשיי השתלבות במוסד הלימודים הנובעים מקושי לימודי או רגשי. קשיים אלו עלולים להוביל לתהליכי נשירה סמויה ובהמשך גם לנשירה גלויה מן המוסד. הנערים שנושרים חווים ניתוק ותחושת חוסר שייכות לקהילה, הם משוטטים באזורי בילוי לא חרדיים, ולעיתים אף מידרדרים לאלימות ולעבריינות. עיקר הנשירה של בני ממערכת החינוך החרדית מתרחשת לקראת הלימודים בישיבה הקטנה, המקבילה לבתי הספר העל-יסודיים, או במהלך הלימודים בה.

תוכנית 'חונך לנער' פועלת משנת 2016 בפיקוח אגף א' לחינוך ילדים ונוער בסיכון במשרד החינוך. מטרת התוכנית למנוע נשירה סמויה וגלויה מן הישיבות הקטנות המיועדות לנערים חרדים, ובתוך כך להביא לשיפור מצבם הלימודי, הרגשי והחברתי של התלמידים. התלמידים המשתתפים בתוכנית מקבלים סיוע מחונך אישי שהוכשר לשם כך. כל חונך מלווה ארבעה תלמידים באופן פרטני או קבוצתי. לחונך יש איש קשר בישיבה, אשר קובע את מתכונת הפגישות עם כל חניך, מנחה את החונך בנוגע לתחומים שיש להדגיש, ומתעדכן עם החונך על עבודתו עם החניכים. במרבית הישיבות, איש הקשר הוא המשגיח של הישיבה: איש צוות בכיר שאחראי לפן החינוכי, הרגשי והרוחני של התלמידים.

על עבודתם של החונכים מפקחים רכזים מטעם 'חונך לנער', שהם אנשי מקצוע מוערכים בתחום החינוך. באחריות הרכזים לראיין את החונכים ולבדוק את התאמתם לתפקיד, להדריך אותם בכניסה לתפקיד ולסייע להם לפתור אתגרים שעולים במהלך עבודתם. כמו כן הרכזים מספקים לאנשי הקשר בישיבות יעוץ והנחיה בסוגיות הקשורות לחונכות.

מאז פתיחתה של התוכנית היא התרחבה בהדרגה. בשנת הלימודים תשפ"ג (2022/2023) השתתפו בתוכנית יותר מ-1,000 חניכים, שלמדו ב-183 ישיבות משלושת הזרמים המרכזיים בחברה החרדית (הליטאי, החסידי והספרדי) וקיבלו סיוע מכ-250 חונכים. אגף א' לחינוך ילדים ונוער בסיכון במשרד החינוך פנה למכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל בבקשה לערוך מחקר הערכה של התוכנית.

מטרות המחקר ושאלות המחקר

מטרת המחקר הייתה לבחון את אופן יישום תוכנית 'חונך לנער', ולהתמקד בהבנת מנגנוני הפעולה של התוכנית, בחוויות התלמידים המשתתפים בה ובאתגרים העולים ביישומה. נוסף על כך המחקר בחן את תפיסת הצלחתה של התוכנית בהשגת מטרותיה מנקודות המבט של הגורמים המעורבים בה – תלמידים, הורים, חונכים וצוותי הישיבות – ומציע דרכי פעולה להגדלת מועילותה. בתוך כך, המחקר שואף לספק תמונה רחבה של הצרכים של התלמידים המופנים לתוכנית ושל גורמים ארגוניים ואישיים שעשויים להשפיע על אופן פעולתה ועל הצלחתה הנתפסת.

ממטרה זו נגזרו שאלות המחקר, שהתייחסו למאפיינים ולצרכים הבולטים של הישיבות המשתתפות בתוכנית; למאפיינים ולצרכים של תלמידים המופנים לקבלת חונכות; להכשרתם וניסיונם של החונכים ולרמת המחויבות שלהם לתפקיד; לתפיסות ולעמדות כלפי

התוכנית של הגורמים המעורבים בה (רכזים, חונכים, אנשי הצוות בישיבות) ושל חניכים והורים; לאופן העבודה בתוכנית, לרבות שיטות העבודה הנפוצות במסגרת החונכות ויחסי העבודה בין החונכים, הרכזים ואנשי הצוות בישיבות; ולתרומה הנתפסת של החונכות לשיפור במצבם של החניכים בפן הלימודי, החברתי והרגשי. שאלות המחקר נבחנו בתשומת לב להבדלים בין ישיבות מזרמים שונים בחברה החרדית.

לצד מטרות ושאלות המחקר, יש לציין כי ההערכה נערכה תחת מגבלות מתודולוגיות הנוגעות לאופי הנתונים שעליהם היא נשענת. המחקר אינו כולל קבוצת השוואה, ועל כן אינו מאפשר הסקה סיבתית בדבר השפעת ההשתתפות בתוכנית על השינויים שחלו במצב החניכים. נוסף על כך המחקר אינו כולל מדידה שיטתית חוזרת של מצב החניכים לאורך זמן, והוא גם מתבסס ברובו על מקורות מידע סובייקטיביים. עם זאת, גם במסגרת מגבלות אלו, המחקר מספק תמונה רחבה של אופן יישום התוכנית ושל תרומתה הנתפסת, ומציע תובנות יישומיות לזיהוי נקודות חוזק, אתגרים וכיווני פעולה להמשך פיתוחה.

שיטה

המחקר נערך בשנים 2022 ו-2023, ובוצע בו שימוש משולב בשיטות מחקר איכותניות וכמותיות. הממצאים האיכותניים התבססו על ראיונות עומק עם אנשי צוות בישיבות שמשתתפות בתוכנית (13 ראיונות בסך הכול), עם חונכים (12), עם חניכים (16), עם הורים של חניכים (9) ועם רכזים של התוכנית (2). הוקפד לכלול מראיינים משיבות שמשקפות את כלל הזרמים בחברה חרדית (ליטאי, חסידי, ספרדי), מיקום גאוגרפי של הישיבה והימצאות פנימייה. כלל הראיונות, למעט הראיונות עם הרכזים, בוצעו על ידי חוקר חרדי, אשר גויס על ידי מכון מאיר-סג'ווינט-ברוקדייל לצורך המחקר וקיבל הנחיה מצוות המחקר לקראת ביצוע הראיונות. הממצאים הכמותיים התבססו על נתונים מנהליים של תוכנית 'חנוך לנער' על הישיבות שמשתתפות בתוכנית ועל התלמידים שהשתתפו בתוכנית בשנה"ל תשפ"ב (2021/2022), וכן על סקר שנערך בקרב משגיחים בישיבות שמשתתפות בתוכנית וסקר שנערך בקרב חונכים. בסך הכול נותחו 89 שאלונים שמולאו על ידי משגיחים ו-130 שאלונים שמולאו על ידי חונכים. המחקר קיבל את אישור ועדת האתיקה של המדען הראשי של משרד החינוך.

ממצאים מרכזיים

הישיבות בתוכנית 'חנוך לנער' – מאפיינים, גישות חינוכיות והסתייעות במענים חיצוניים: הישיבות המשתתפות בתוכנית מייצגות את מגוון הזרמים וריכוזי האוכלוסייה בחברה החרדית. מן הראיונות עולה כי לצד דגש על משמעת והייררכייה, אנשי הצוות בישיבות מייחסים חשיבות גוברת למתן יחס אישי ומענה מותאם לצורכי התלמידים. עם זאת, מגבלות כוח האדם ומחסור במענים מקצועיים מותאמים בתחום האבחון והטיפול מקשים על הישיבות לספק לתלמידים את המענה הנחוץ להם.

תפיסות בנוגע למטרות החונכות: מרבית אנשי הצוות בישיבות והחונכים שרואיינו התייחסו למטרתה המוצהרת של התוכנית, שהיא מניעת נשירה גלויה וסמויה, אך ניסחו מטרה זו במונחים השגורים בפיהם, כגון "הצלת הבחורים" או "דאגה לכך שלא ירדו מהדרך". לצד מטרה זו, המרואיינים התייחסו גם למטרות של קידום לימודי, מתן תמיכה ואוזן קשבת, וקידום האינטרסים של החניך מול צוות הישיבה. חלקם תפסו את החונכות כחלק ממאמץ רחב יותר לטיפוח אופיו של התלמיד ולהקניית כלים להתמודדות עם האתגרים הצפויים בישיבה הגדולה ובהמשך הדרך.

מאפייני התלמידים המצטרפים לחונכות: על פי ממצאי סקר המשגיחים, יותר מ-80% מן החניכים התמודדו עם קושי לימודי בעת ההצטרפות לחונכות. כ-60% התמודדו עם קושי רגשי ו/או מוטיבציה נמוכה ללימודים בישיבה, ומעט פחות מ-30% התמודדו עם בעיות הקשורות לרקע משפחתי או היו מעורבים בהתנהגויות סיכון או אינטראקציה עם נוער שוליים. אנשי צוות וחונכים העידו שיש בישיבה תלמידים רבים שזקוקים לחונכות אך אינם מקבלים אותה.

מאפייני החונכים בתוכנית: כל החונכים הם אברכים, רובם בני 30–45, ויש להם ניסיון רב בעבודה עם בני נוער או צעירים. אנשי צוות, הורים וחניכים הרבו לשבח את החונכים על האכפתיות שלהם ועל יכולתם ליצור קשר עם הנערים. חשוב לציין שכ-15% מן החונכים שהשיבו על הסקר מועסקים על ידי הישיבות שבהן הם חונכים בתפקיד נוסף, בניגוד לנהלי התוכנית.

הדרכה והכשרה של החונכים: הדרכת החונך בכניסה לתפקיד מתבצעת על ידי הרכזים עצמם, ללא הנחיה מהנהלת התוכנית בנוגע להיקף ההדרכה ותכניה. לפי עדויותיהם בסקר, 59% מן החונכים קיבלו הדרכה של שעתיים או פחות, או לא קיבלו הדרכה כלל. נוסף על הדרכות בכניסה לתפקיד, החונכים משתתפים בכינוסים מטעם התוכנית שנערכים אחת לכמה חודשים. מן החונכים עלה צורך בהגדלת היקף הכינוסים ובהקניית ידע מקצועי נרחב יותר, בפרט בתכנים העוסקים במענה לקשיים רגשיים וחברתיים.

קשרי העבודה בין החונכים, אנשי הצוות בישיבות והרכזים: באופן כללי, אנשי הצוות והחונכים דיווחו על יחסים של שיתוף פעולה והערכה הדדית. עם זאת, מתשובות החונכים לסקר עולה שחלקם אינם מקבלים עדכונים מן המשגיח בנוגע למצב החניכים, אינם סבורים שיש להם עם מי להתייעץ בישיבה, ואינם חושבים שהישיבה מספקת להם מקום מתאים למפגשים עם החניכים. בתשובות המשגיחים לסקר בלטה הציפייה לקבל דיווח מן החונכים על כל התנהגות חריגה. ציפייה זו מנוגדת לעמדת התוכנית, לפיה החונך צריך לשמור על דיסקרטיות ולא למסור לצוות הישיבה מידע שהחונך מעוניין שישמר ביניהם, מתוך מטרה לחזק את יחסי האמון בינו ובין החניך. נוסף על כך רכזים תיארו מתחים בין צוותי הישיבות לחונכים, הנובעים מציפייה להטיל על החונכים משימות החורגות מתפקידם, לעיתים ללא תגמול הולם או באופן שאינו תואם את גבולות האחריות הראויים לתפקיד החונך.

אף על פי שהחונכים הביעו הערכה רבה לרכזי התוכנית, חלקם דיווחו כי הם אינם חשים שהם מקבלים מן הרכז כלים מספקים, ואינם חשים שהרכז נמצא איתם מספיק בקשר או תומך בהם ברגעי קושי. חשוב לציין שהיקף הקשר עם הרכז משתנה בין החונכים, ואין מתכונת מובנית לקיום מפגשים או התקשרויות בין הרכז ובין החונך.

אופי המענה בחונכות: כמעט כל התלמידים מקבלים סיוע לימודי אשר שם דגש במתן חיזוקים וביצירת חוויות הצלחה. נוסף על שיפור הישגיו של החניך, הלמידה המשותפת מספקת מסגרת להעמקת היחסים בין החניך לחונך. רוב החניכים מקבלים מן החונך מענה גם בהיבטים שאינם קשורים ישירות ללימוד, במיוחד בתמיכה רגשית ובסיוע בהתמודדות עם קשיים חברתיים. חניכים רבים מקבלים מן החונך עזרה באמצעות "תיווך" בינם ובין צוות הישיבה במצבים של מתח או מחלוקת בין החניך לצוות. כמו כן החונך מסב את תשומת הלב של צוות הישיבה למאמצי החניך ולדרכים לסייע לו. אופן עבודה זה משקף חונכות המשלבת למידה עם קשר משמעותי, תמיכה והעצמה, בהתאם לעקרונות של פדגוגיה טיפולית הנהוגים בעבודה עם תלמידים ונוער במצבי סיכון.

מראיינים רבים העידו על היווצרות קשרים הדוקים בין החונך לחניכים. הרכזים מעודדים את החונכים לחזק את הקשר עם החניכים, ובה בעת מנחים אותם לשמור על גבולות ולהיזהר ממחויבויות שיתקשו לעמוד בהן. בעיקרו של דבר, גבולות הקשר נתונים לשיקול דעתו של החונך.

הממצאים מעידים על גיוון בין הישיבות בתדירות המפגשים בין החונך לחניכים, במיקום שלהם ובמספר החניכים הנוכחים בפגישה. בישיבות רבות, הזמן הפורמלי של החונכות מוקדש ללימוד, ואילו הסיוע בהיבטים שאינם קשורים ישירות ללימוד מתבצע בזמנו החופשי של החונך. תופעה זו עלולה לפגוע ברכיב הלא-לימודי של החונכות, אשר לעיתים נתפס כתרומה שאינה בין חובות התפקיד.

תחושות החניכים כלפי החונכות: חלק מן הישיבות אינן מיידעות את התלמידים על השתתפותם בתוכנית, כדי למנוע מהם תחושת אי-נוחות וכדי שלא יסרבו לחונכות. כמה מן החניכים וההורים הצדיקו מדיניות זו, אך אחד החניכים שרואיינו חש שנעשה לו עוול. החניכים שרואיינו מצפים למפגשים עם החונך ומרוצים מן המענה שהם מקבלים בחונכות, בפרט מן הסיוע הלימודי. עם זאת, הם הביעו צורך בשעות מפגש נוספות עם החונך, ובפרט מפגשים פרטניים שיעסקו בנושאים שאינם קשורים ישירות ללימוד.

מעורבות ההורים בתוכנית: מן הראיונות עם ההורים, החונכים ואנשי הצוות בישיבות עולה שחלק מן ההורים אינם מעורבים מעורבות משמעותית בהיבטים הקשורים לחונכות. על פי סקר המשגיחים, ההורים של 16% מן החניכים כלל אינם מודעים לכך שילדיהם מקבלים חונכות. יחד עם זאת, חונכים שמקיימים קשר עם ההורים מעידים שהוא מסייע להצלחת החונכות.

שביעות רצון והיבטים לשיפור: כל הגורמים המעורבים במתן החונכות או בקבלתה הביעו שביעות רצון גבוהה מהתנהלות התוכנית ומתרומתה לחניכים. רוב המשגיחים שהשיבו לסקר סבורים שהתוכנית מסייעת במניעת נשירה ובשיפור הסיכוי להתקבל לישיבה גדולה איכותית. על פי אנשי הצוות, נדרש שיפור במספר התקנים לחונכים בישיבה ובמספר השעות שיוקצו לכל חונך. כמו כן אנשי הצוות הצביעו על צורך לשלב את החונכות במענים מקצועיים בתחומי האבחון והטיפול שיספקו פתרונות לקשיים מורכבים ויאפשרו לישיבה להשתמש נכון יותר במשאב של החונכות.

גם החונכים הביעו סיפוק רב מעבודתם ומן התרומה שלהם לחניכים, אולם הביעו צורך בהגדלת היקף השעות המוקצות להם ו/או בהעלאת שכרם כך שישקף את הזמן והאנרגיות שמושקעים בעבודתם. חונכים גם הביעו צורך בשיפור ההכשרות כמתואר לעיל, בארגון מפגשים בין חונכים מישיבות שונות לצורך גיבוש ולמידת עמיתים ובשיפור המענה המקצועי השוטף הניתן מטעם הנהלת התוכנית והרכזים.

ההורים שרואיינו הביעו שביעות רצון מן המענה שניתן בחונכות, ודיווחו על שיפור ביכולת החניך ללמידה עצמאית, בביטחון העצמי, במוטיבציה שלו ללימודים, במצב רוחו, ביחסיו עם צוות הישיבה ובהתמודדותו עם קשיים חברתיים.

הערכת השיפור במצב החניכים: המשגיחים שהשיבו לסקר העריכו כי מצב רוחם של 86% מן החניכים השתפר במידה ניכרת מאז תחילת החונכות, ומצבם של 70% ויותר מן החניכים השתפר במידה ניכרת ביתר התחומים שנבדקו: הבנת חומרי הלימוד, השתלבות חברתית, התנהגות ומוטיבציה בלימודים. הערכות החונכים דומות לאלו של המשגיחים, ובחלק מן התחומים אף גבוהות יותר. המשגיחים העריכו שמצב החניכים השתפר משמעותית גם ביחס לבני גילם בישיבה.

מאפיינים הקשורים להערכת השיפור במצב החניך: על פי ניתוחי רגרסיה רב-משתנית, נמצאו קשרים מובהקים בין כמה מאפיינים ובין הערכת השיפור במצב החניך. בין היתר, הערכת השיפור במצב החניך גבוהה יותר כאשר המשגיח מקפיד למסור לחונכים מידע על החניכים, כאשר הוא נוהג להתייעץ עם הרכז או עם הנהלת התוכנית, וכאשר הורי החניך נוהגים לפנות אל המשגיח ו/או אל החונך בנושאים הקשורים לחונכות.

ריכוז האתגרים המרכזיים בתוכנית 'חונך לנער': מן הממצאים עולים אתגרים ביישום התוכנית, הנוגעים להכשרה ולליווי המקצועי של החונכים, לפער בין צורכי התלמידים ובין המשאבים העומדים לרשות התוכנית, ולמתחים העולים בחלק מן הישיבות סביב הגדרת תפקיד החונך וגבולותיו. לצד זאת, נמצאו אתגרים הקשורים לאיזון בין מענה לימודי למענה רגשי-חברתי, למעורבות הורים בתהליך החונכות, וכן לקושי במתן מענה לקשיים מורכבים הדורשים אבחון או טיפול מקצועי. אתגרים אלו משקפים שילוב של קשיים מקצועיים ומערכתיים, הנוגעים הן לאופן יישום התוכנית בתוך הישיבות הן לממשק שבין החונכות ובין מערכים רחבים יותר. הבדלים בין ישיבות מזרמים שונים: באופן כללי לא נמצאו הבדלים רבים בין הזרמים באופי עבודת התוכנית. עם זאת, האופי הבררני של ישיבות רבות מן הזרם הליטאי, בצד נטייתן של ישיבות מן הזרמים החסידי והספרדי להכיל במידה רבה יותר תופעות של קושי ומצוקה ולהתמודד עימן, באים לידי ביטוי בממצאים שונים שעולים מן המחקר.

מסקנות

תוכנית 'חונך לנער' עונה על צורך ממשי בישיבות הקטנות, אשר צוותיהן מתקשים לספק מענה מותאם לתלמידים שחווים קשיים או מצויים בתהליכי נשירה סמויה. אנשי הצוות בישיבות, ההורים והחניכים עצמם דיווחו על שביעות רצון גבוהה מן החונכות, וממצאי הסקרים מעידים כי המשגיחים והחונכים מעריכים כי חל שיפור ניכר במצבם של מרבית החניכים מבחינה לימודית, רגשית, חברתית והתנהגותית. אחד מיתרונותיה של התוכנית הוא ההון האנושי הגבוה של החונכים, אשר לרובם ניסיון רב בעבודה עם בני נוער ומוטיבציה גבוהה לסייע לחניכים.

התוכנית מופעלת בגמישות, תוך התאמת המענה לצרכים ולהעדפות של כל ישיבה. גמישות זו מאפשרת להעניק לכל ישיבה מענה המותאם להקשר התרבותי והמוסדי שלה, אך היא מתבטאת גם בסטנדרטיזציה בלתי מספקת, בהתפשרות על עקרונות שאמורים להנחות את החונכות ובקושי לאכוף את נוהלי התוכנית.

כמו כן ממצאי המחקר מעלים צורך בחשיבה על המשקל שניתן בתוכנית לסיוע לימודי לעומת סיוע בתחומים אחרים, כגון תמיכה רגשית, הכוונה וסיוע בתחום החברתי. ישיבות רבות מקנות עדיפות לסיוע הלימודי, אך הממצאים מעידים דווקא על החשיבות הרבה של סיוע בתחומים שאינם קשורים ישירות ללימוד, באופן המשקף מענה חינוכי-טיפולי משולב.

מן המחקר עולה פער בין הצורך של התלמידים בחונכות ובין היקף המענה שניתן על ידי התוכנית. מחד גיטא, אנשי צוות בישיבות הביעו צורך במתן חונכות לתלמידים נוספים, מלבד אלו שמשותפים בתוכנית. כמו כן הם ציינו שתלמידים רבים מסיימים את החונכות בשלב שבו הם עדיין זקוקים לה, מכיוון שיש צורך להקצות חונך לתלמיד אחר. מאידך גיטא, היקף השעות שמוקצה לחונך אינו מספיק לצורך מתן מענה לארבעה חניכים, וחונכים רבים משלימים את המענה מחוץ לשעות שמוקצות להם וללא תוספת שכר. סביר שחניכים רבים אינם מקבלים מענה מיטבי, בין בשל מגבלות הזמן של החונך ובין בשל סיום החונכות בשלב שבו החניך עדיין זקוק לה עקב הצורך לתת מענה לתלמיד אחר.

המלצות

מומלץ לפעול להרחבת הידע המקצועי של החונכים, כחלק מחיזוק הסטנדרט המקצועי של המענה, באמצעות הגדלת היקף ההדרכות בכניסה לתפקיד וגיבוש סטנדרט אחיד להדרכות, גיבוש נוהל של הדרכה שוטפת שתיתן על ידי הרכז, שיפור הרמה המקצועית של ההכשרות הניתנות בכינוסי התוכנית, וגיבוש מנגנוני למידת עמיתים בין החונכים.

מומלץ לפעול להכוונה הדוקה יותר של החונכות באמצעות סטנדרטיזציה והגדרת נהלים מחייבים. בין היתר, חשוב לחדד את הבידול בין החונך לצוות הישיבה, לגבש נוהל מחייב לשמירה על דיסקרטיות בין החונך לחניך, לקבוע גבולות ברורים להיקף הקשר בין החונך לחניך ולהיקף השעות שעל החונך להשקיע בחונכות, ולגבש נוהל מחייב ליידוע הורים על צירוף ילדיהם לתוכנית.

מומלץ לפעול לשיפור ממשק העבודה והתיאום בין אנשי הקשר בישיבות, החונכים ורכזי התוכנית. בכלל זה, מומלץ לחדד את החשיבות של מסירת מידע רלוונטי לחונך מאיש הקשר בישיבה, להקפיד על קשר שוטף בין רכזי התוכנית ובין ראשי הישיבות והמשגיחים, ולנטר בשיטתיות את איכות המענה הניתן לחונכים על ידי הרכזים (למשל באמצעות שאלונים שנתיים שיועברו לחונכים מטעם הנהלת התוכנית). כמו כן מומלץ לערוך מדי כשנה כינוס בהשתתפות אנשי הקשר בישיבות, הנהלת התוכנית והרכזים.

מומלץ לפעול לחיזוק מעורבות ההורים בנושאים הקשורים לחונכות, מתוך תפיסה של ההורים כשותפים לתהליך החינוכי, במקרים שבהם הדבר תורם להתקדמות החניך. בין היתר, אפשר לעודד התייעצות עם ההורים לקראת צירוף הילד לתוכנית וליזום שיחות תקופתיות בין החונך להורים, וכן לשקול קיום הדרכות קבוצתיות להורים.

מומלץ לבחון דרכים להרחבת הדגש המושם בחונכות בהיבטים שאינם קשורים ישירות ללימוד, כגון הקצאת זמן ייעודי לשיחות אישיות או לפעילויות משותפות של החונך והחניכים, כחלק מתפיסה של חונכות כמענה כולל המשלב למידה, קשר ותמיכה רגשית.

מומלץ להטמיע בתוכנית מנגנון למדידת מצבו של החניך בתחילת החונכות, במהלכה ובסיומה, ולהתייחס למגוון תחומים (לימודי, רגשי, חברתי, התנהגותי, מוטיבציה) ולמגוון נקודות מבט (צוות הישיבה, החונך והחניך עצמו). מנגנון זה יאפשר בחינה עקבית של התקדמות החניכים ושל תרומת החונכות לשיפור מצבם.

מומלץ לבחון את האפשרות ליצור מנגנון שיקשר בין התוכנית למענים נוספים בתחום הייעוץ, האבחון או הטיפול, כחלק מפיתוח רצף מענים המותאם לעולם הישיבות.

תוכן עניינים

1	1. מבוא
1	1.1 רקע
2	1.2 נשירה מן הישיבות הקטנות ומניעתה
4	1.3 תוכנית 'חנוך לנער'
6	2. מטרות המחקר ושאלות המחקר
6	2.1 מטרת המחקר
6	2.2 שאלות המחקר
8	3. שיטה
8	3.1 מקורות המידע וכלי המחקר
12	3.2 עיבוד וניתוח הנתונים
14	3.3 ייעוץ מתודולוגי
14	3.4 אתיקה
15	4. ממצאים
15	4.1 הישיבות בתוכנית 'חנוך לנער': מאפיינים, גישות חינוכיות והסתייעות במענים חיצוניים
19	4.2 תפיסות בנוגע למטרות החונכות
20	4.3 מאפייני התלמידים המצטרפים לחונכות וצורכיהם
23	4.4 מאפייני החונכים בתוכנית
25	4.5 הדרכה והכשרה של החונכים
27	4.6 קשרי העבודה בין החונכים, הרכזים ואנשי הצוות בישיבות
31	4.7 אופי המענה בחונכות
37	4.8 תחושות החניכים כלפי החונכות
39	4.9 מעורבות ההורים בתוכנית
41	4.10 שביעות הרצון מתוכנית 'חנוך לנער'
46	4.11 הערכת השיפור במצב החניכים
48	4.12 מאפיינים הקשורים להערכת השיפור במצב החניך
51	4.13 ריכוז האתגרים המרכזיים בתוכנית 'חנוך לנער'
53	4.14 הבדלים בין ישיבות מזרמים שונים

55	5. מגבלות המחקר ומחקרי המשך
56	6. סיכום ומסקנות
56	6.1 סיכום הממצאים המרכזיים
60	6.2 מסקנות
62	7. המלצות
65	עוד פרסומים של המכון בנושא
66	מקורות
71	נספחים
71	נספח א: שאלון למשגיחים שאחראים על תוכנית חנוך לנער בישיבות
83	נספח ב: שאלון לחונכים בתוכנית חנוך לנער
96	נספח ג: מאפיינים מרכזיים של הישיבות בתוכנית בחלוקה לפי זרמים (מספרים ואחוזים)
97	נספח ד: בניית המשתנים לניתוחי הרגרסיה הלינארית הרב-משתנית לניבוי הערכת השיפור במצב החניכים
99	נספח ה: תשובות לפריטים מרכזיים מסקר המשגיחים בחלוקה לפי זרמים (אחוזים)
101	נספח ו: תשובות לפריטים מרכזיים מסקר החונכים בחלוקה לפי זרמים (אחוזים)
104	נספח ז: סיכום מודל לוגי ברמת מקבל השירות וברמת הארגון, מתוך בכר וארזי (2024)

רשימת לוחות

18	לוח 1: עמדות המשגיחים בנוגע לאפשרות של הישיבה להיעזר במענים חיצוניים, לפי תשובותיהם לסקר
24	לוח 2: מאפייני רקע מרכזיים של החונכים, על פי תשובותיהם לסקר
26	לוח 3: עמדות החונכים כלפי כינוסי התוכנית, על פי תשובותיהם לסקר
28	לוח 4: קשרי העבודה בין המשגיחים והחונכים, על פי תשובות המשגיחים לסקר
28	לוח 5: קשרי העבודה עם אנשי הצוות בישיבה, על פי תשובות החונכים לסקר
29	לוח 6: עמדות המשגיחים כלפי הרכז והנהלת 'חנוך לנער', על פי תשובותיהם לסקר
30	לוח 7: קשרי העבודה עם הרכז, על פי תשובות החונכים לסקר
44	לוח 8: שביעות רצון החונכים מהיבטים שונים בתוכנית, על פי תשובותיהם לסקר
49	לוח 9: הקשר בין מאפייני הישיבה והתנהלות התוכנית בישיבה ובין הערכת השיפור במצב החניך, על פי תשובות לסקר המשגיחים, רגרסיה לינארית
51	לוח 10: הקשר בין מעורבות הורי החניכים בלימודים בישיבה ובין הערכת השיפור במצב החניך, על פי תשובות לסקר המשגיחים, מתוך ניתוח רגרסיה לינארית

רשימת תרשימים

- 15 תרשים 1: התפלגות הישיבות בתוכנית, על פי סוג היישוב וזרם
- 17 תרשים 2: מענים שבהם נעזרים תלמידי הישיבה, לפי תשובות המשגיחים לסקר
- 21 תרשים 3: חניכים שהופנו לחונכות, על פי קריטריונים שונים בשנת תשפ"ב
- 22 תרשים 4: קשיי החניכים בעת ההצטרפות לחונכות, על פי סקר המשגיחים
- 25 תרשים 5: שעות ההדרכה שקיבלו החונכים בכניסתם לתפקיד, על פי תשובותיהם לסקר
- 32 תרשים 6: פעולות שהחונכים שמים בהן דגש בעבודה עם החניך, על פי תשובותיהם לסקר
- 36 תרשים 7: אופי הקשר עם החניכים, על פי תשובות החונכים לסקר
- 40 תרשים 8: מעורבות ההורים בחונכות, על פי תשובות המשגיחים והחונכים
- 42 תרשים 9: שביעות הרצון מהשפעת תוכנית 'חנוך לנער' על החניכים, על פי תשובות המשגיחים לסקר
- 46 תרשים 10: הערכת השיפור במצב החניכים מתחילת החונכות, על פי דיווחי המשגיחים והחונכים בסקר
- 47 תרשים 11: הערכת מצבו של החניך בתחילת החונכות וכיום, על פי דיווחי המשגיחים בסקר
- 48 תרשים 12: מצב החניכים בסיום שנת תשפ"ב, על פי נתוני 'חנוך לנער'

1. מבוא

1.1 רקע

בשנים האחרונות גוברת המודעות למצבי מצוקה וסיכון בקרב נערים מן האוכלוסייה החרדית בישראל. מגמה זו באה לידי ביטוי, בין היתר, בהקמת מוסדות ותוכניות ייעודיים לבני נוער חרדים בסיכון ובהתרחבות השיח בנושא בשיח המקצועי ובשיח הפנים-חרדי (מלחי, 2020; פלק ואח', 2023; Itzhaki-Braun & Sulimani-Aidan, 2020). אומדן היקף התופעה מורכב בשל רתיעה של חרדים רבים מחשיפת קשייהם בפני רשויות הרווחה, וכן בשל היכרות מוגבלת של אנשי מקצוע עם דפוסי המצוקה המאפיינים את האוכלוסייה החרדית (סבו-לאל, 2017). לנוכח מגבלות אלו, קשה להעריך באיזו מידה המגמה משקפת עלייה בשיעור בני הנוער החרדים המצויים במצבי סיכון, גידול באוכלוסייה החרדית או עלייה בנכונות לזהות את התופעה, לדווח עליה ולטפל בה. למרות הקושי לקבוע אם היקף התופעה גדל במשך השנים, כיום יש הכרה רחבה בחשיבות הנושא ובצורך בפיתוח מענים מותאמים.

תהליך ההידרדרות של בני נוער באוכלוסייה החרדית מתחיל לעיתים קרובות בקשיי השתלבות במוסד הלימודים, עקב קושי לימודי או רגשי או עקב התנהגות שנוגדת את כללי המוסד. קשיים אלו עלולים להוביל לנשירה ממוסד הלימודים וממערכת החינוך בכללותה. הנערים הנושרים עלולים לחוות דחייה וניכור מן הקהילה ולעיתים אף ממשפחתם. בהיעדר מסגרת חינוך, רבים מהם מבליים זמן רב בשוטטות, חוברים לנוער מנותק ולעיתים משתלבים בסביבות עברייניות ונטלים חלק בהתנהגויות סיכון, כגון שימוש בסמים, זנות או פשיעה. לעיתים קרובות, סביבות אלו מספקות עבורם תחושת שייכות חלופית, לאחר שהתרחקו מן העוגנים הקהילתיים (וינינגר, 2025; יפה ואח', 2024; מלחי, 2020; Itzhaki-Braun & Yablon, 2022).

שיעור הנשירה במערכת החינוך החרדית גבוה במידה ניכרת משיעור הנשירה במגזרים אחרים. על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בשנת 2023 היה שיעור התלמידים שנשרו ממסגרות חינוך בפיקוח חרדי בקרב בנים בכיתות ז'-י"ב 3.2%, לעומת 1.2% בחינוך הממלכתי (לא כולל ממלכתי-ערבי) ובחינוך הממלכתי-דתי, ו-1.9% בחינוך הממלכתי-ערבי (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה [הלמ"ס], 2024).¹ שיעורים ופערים דומים דווחו גם בשנים 2019–2022, מה שמעיד על פערים מתמשכים בשיעורי הנשירה בין המגזרים השונים (הלמ"ס, 2020–2023). נתונים אלו משקפים רק את הנשירה הגלויה והמדווחת ואינם כוללים מקרים של "נשירה סמויה", שבהם התלמיד משתייך למסגרת באופן פורמלי אך בפועל נעדר מבית הספר ומן הלימודים בתכיפות הפוגעת בלימודיו, או במקרים שבהם התלמיד נוכח בפועל אך אינו מעורב בלמידה (הכנסת – ועדת החינוך, התרבות והספורט, 2021; וינינגר, 2025). עיקר הנשירה של בנים ממערכת החינוך החרדית מתרחשת לקראת הלימודים בישיבה הקטנה, המקבילה לבתי הספר העל-יסודיים, או במהלך הלימודים בה (בארט ואח', 2020; וינינגר, 2025).

¹ נתונים שנמסרו ישירות ממשרד החינוך בנוגע לשנת 2023 מצביעים על שיעורים שונים במקצת, אולם סדרי הגודל של הנשירה והפערים בין המגזרים נותרים דומים: על פי נתונים אלו שיעור התלמידים שנשרו ממסגרות חינוך בפיקוח חרדי בקרב בנים בכיתות ז'-י"ב היה בשנת 2023 3.4% לעומת 1.0% בחינוך הממלכתי, 1.1% בחינוך הממלכתי-דתי ו-1.5% בחינוך הממלכתי-ערבי (ש. תורג'מן, תקשורת בין-אישית, 1 באפריל 2024).

תוכנית 'חנוך לנער' נועדה למנוע נשירה של תלמידים מן הישיבות הקטנות. אגף א' לחינוך ילדים ונוער בסיכון במשרד החינוך פנה למכון מאיירס-ג'וניט-ברוקדייל בבקשה לערוך מחקר הערכה של התוכנית. להלן מתוארת בקצרה תופעת הנשירה מן הישיבות הקטנות, ולאחר מכן מוצג רקע על התוכנית 'חנוך לנער' שעומדת במוקד מחקר זה.

1.2 נשירה מן הישיבות הקטנות ומניעתה

מרבית הנערים החרדים בגילי 13 עד 17 לומדים בישיבה קטנה. כאמור, ישיבה קטנה היא מקבילה לבתי הספר העל-יסודיים ולומדים בה לימודי קודש בלבד. חלק מן הישיבות הקטנות כוללות פנימייה (וינינגר, 2025; שהינו-קסלר, 2024). בשנת הלימודים תשפ"ד (2023/2024) למדו בישיבות הקטנות כ-46,000 תלמידים, שהיוו 85% מכלל התלמידים החרדים בחינוך העל-יסודי לבנים באותה שנה (שהינו-קסלר, 2024). הישיבה הקטנה היא מוקד החברות של הנער החרדי ושם הוא סופג ידע, דרכי לימוד והשקפת עולם (בארט ואח', 2020). הישיבה הקטנה היא מרכז עולמו של הנער החרדי, והמשפחה החרדית מייחסת להצלחה בלימודים בה חשיבות רבה.

להשלמת הלימודים בישיבה הקטנה ולקבלה לישיבה גדולה השפעה רבה על עתידו של הנער ועל מעמדו בקהילה. לצד הסכנה שתוארה לעיל להידרדרות להתנהגויות סיכון או עבריינות, הנשירה מביאה לפגיעה ארוכת טווח במעמדו החברתי של הנער ובסיכוייו למצוא שידוך. לפיכך, לנשירה עשויות להיות השפעות חברתיות ואישיות משמעותיות במיוחד עבור נערים חרדים (בארט ואח', 2020; וייסבלאי, 2019; קלי ואח', 2019; שהינו-קסלר ואח', 2021).

אחת התוצאות האפשריות של נשירה ממערכת החינוך החרדית היא היחלשות הזיקה לדת ואימוץ אורחות חיים המקובלים בחברה הכללית (שהינו-קסלר ואח', 2021). תהליך זה אינו בהכרח מוביל לרצון להשתייך לחברה החילונית, אלא להיעדר הזדהות עם הערכים המרכזיים של הקהילה ולתחושת בלבול ומשבר זהות (בן יאיר ורונאל, 2014). על רקע הזיקה בין נשירה ממערכת החינוך ובין התרחקות מאורח החיים החרדי, בחברה החרדית המונח "נשירה" מתאר לא רק יציאה ממסגרת הלימוד, אלא תהליך רחב יותר של היחלשות ההשתייכות הקהילתית והדתית של הנער (וינינגר, 2025). עם זאת, המחקר הנוכחי מתייחס לנשירה במובנה המוסדי, כלומר ליציאה ממסגרת הלימודים בישיבה הקטנה. על פי גישת אגף א' לחינוך ילדים ונוער בסיכון במשרד החינוך, המחקר מתמקד בנשירה ממסגרת הלימודים ובמאמצים לסייע לתלמידים ולמשפחות המעוניינים במניעתה.

בין הגורמים לנשירה המוזכרים בספרות המקצועית נמנים קשיי הסתגלות למסגרת הלימודית והחינוכית בישיבה, המתאפיינת בלחץ לימודי רב, בדרישות פדגוגיות מחמירות ובמשמעת חזקה; חשיפה לתכנים ונורמות הזרים לעולם החרדי באמצעות האינטרנט או עקב היכרות עם בני נוער שנשרו ממערכת החינוך החרדית, לרבות אחים או קרובי משפחה; קשיים משפחתיים המונעים מן התלמיד את התמיכה והליווי הנחוצים לו; קשיים כלכליים במשפחה; וכן לקויות למידה או הפרעת קשב שלא אובחנו או שאינן מטופלות כראוי (וייסבלאי, 2019; יפה ואח', 2024; פלק ואח', 2023; שהינו-קסלר ואח', 2021; Itzhaki-Braun et al., 2020). גורמים אלו מצביעים על כך שנשירה ממערכת החינוך החרדית נובעת לרוב משילוב בין קשיים לימודיים, משפחתיים, חברתיים ורגשיים. לפיכך, מניעת נשירה והידרדרותם של בני נוער חרדים למצבי סיכון מחייבות התמודדות מערכתית שבה שותפים משרד החינוך וארגונים קהילתיים חרדיים.

1.1.1 השפעתם של תהליכי שינוי בחברה החרדית

בשני העשורים האחרונים, החברה החרדית עוברת תהליכי שינוי שכוללים מודרניזציה של אורחות החיים והיפתחות הדרגתית כלפי החברה הכללית. בין היתר, תהליכים אלו נובעים מהתפתחות של תרבות הצריכה והפנאי וכן משימוש גובר באינטרנט (כהנר, 2020; מלאך וכהנר, 2025; רגב ומילצקי, 2024). אלו מובילים לכניסה של קולות מגוונים לשיח הפנים-חרדי ולמתן מקום נרחב יותר לערכים של זכויות הפרט והגשמה עצמית (דיין, 2015). השינוי בשיח הציבורי בחברה החרדית הוא גורם מרכזי להגברת המודעות בקהילה למצבי מצוקה וסיכון בקרב בני נוער חרדים, והוא אף מוביל לניסיונות למצוא מענה (סבן, 2020).

כאמור, חשיפתם הגוברת של בני נוער חרדים לחברה הכללית מגדילה את רצונם להתנסות במנהגים שאינם מקובלים בחברה החרדית ובפרט במוסדות הלימוד, בהיבטים כגון לבוש ובילויים בשעות הפנאי (פלך ואח', 2023). הצורך של חלק מבני הנוער החרדים להתנסות, כמו גם הקושי שלהם להתמיד במסגרות שאינן תמיד מותאמות לאופיים ולכישוריהם של כלל התלמידים, מציבים אתגר הולך וגובר בפני הישיבות הקטנות (דיין, תשפ"א/2021; פלאי, תשפ"א/2020). ישיבות רבות מבינות שכדי למנוע נשירה, עליהן לספק לתלמידים מענים לצורכיהם הלימודיים והרגשיים (גולדרינג, תשע"ח/2018; וינטר, תשפ"ג/2023). עם זאת, יכולתם של אנשי הצוות בישיבות לספק לתלמידים את המענה הנחוץ מוגבלת בשל הכשרה בלתי מספקת של צוותי הוראה בנוגע לאיתור מצבי סיכון והתמודדות עימם, היעדר מערך ייעוץ בית-ספרי בישיבות הקטנות, ומחסור באנשי מקצוע חרדים בתחומי האבחון והטיפול אשר אפשר להיוועץ בהם ולאתר קשיים מבעוד מועד (וייסבלאי, 2019; מלחי, 2020; פלך ואח', 2023).

1.1.2 מניעת נשירה ממוסדות הלימוד באמצעות חונכות

המודעות הגוברת בחברה החרדית לצורך לסייע לנערים בסיכון להתמודד עם קשיים לימודיים ורגשיים הובילה ליוזמות פנים-קהילתיות השואפות למנוע נשירה ממוסדות הלימוד ולשמר את הזיקה של הנער לקהילה. אחת הפרקטיקות הנפוצות בחברה החרדית לסייע לבני נוער מתקשים היא מתן חונכות על ידי אדם בעל מעמד מבוסס בקהילה, הנתפס כמודל חברתי עבור הנער (מלחי, 2020).

החונך מוגדר בספרות העוסקת במענים לבני נוער בסיכון כדמות מבוגרת יותר מן הנער שתפקידה לדאוג לרווחתו ולהציע לו תמיכה והכוונה. החונך מצופה ליצור עם הנער קשר בין-אישי משמעותי, אשר מתבסס על אמון הדדי, חיבה והבנה. הציפייה היא שהקשר עם החונך יעצים את הנער ויביא לשיפור בתפקוד שלו בהיבטים הלימודי והחברתי, ביחסים עם המשפחה ובכישורי החיים, וכן יסייע בעיצוב הזהות של הנער (יצחקי, 2017). כפי שעולה מן הספרות הבין-לאומית, תמיכה של חונך תורמת לרווחה הנפשית של הנער ולהשגיו בלימודים ומסייעת במניעת התנהגויות סיכון (Brookes et al., 2025; DuBois et al., 2011; Raposa et al., 2019).

תוכניות חונכות בקרב בני נוער מן האוכלוסייה החרדית בישראל מתמקדות בסיוע לימודי, לצד הכוונה ותמיכה רגשית. אף על פי שבמשך השנים פעלו ועודן פועלות כמה תוכניות שכוללות חונכות לבני נוער חרדים, תרומתן לשיפור מצבם של בני הנוער כמעט שלא נחקרה (פלך ואח', 2023). בהקשר זה, בולט מחקרה של יצחקי (Itzhaki, 2019), אשר נערך בקרב נערים בני 14–21 מבתי חרדיים שהיו בשלבים שונים של תהליך הנשירה. המחקר בחן את הקשר שבין מצבם של הנערים ובין התמיכה שקיבלו מחונך במסגרת הישיבה או ממדריך מטעם שירותי הרווחה. נמצא שבקרב נערים שלמדו במסגרות שמיועדות לנושרים, אלו שחשו

תמיכה רבה מצד החונך גם דיווחו על רמות גבוהות יותר של רווחה נפשית והערכה עצמית. לעומת זאת, בקרב נערים שעוד לא נשרו מן הישיבה הקטנה, לא נמצאו קשרים משמעותיים בין תחושת התמיכה מן החונך להיבטים אלו. בשתי קבוצות הנערים נמצא קשר בין תמיכה רבה יותר מן החונך ובין קיום המנהגים הדתיים ושמירה על הזהות הדתית.

1.3 תוכנית 'חונך לנער'

תוכנית 'חונך לנער' פועלת משנת 2016. היא הוקמה על ידי אגף א' לחינוך ילדים ונוער בסיכון במשרד החינוך, אשר מפקח עליה ומספק לה ליווי פדגוגי. התוכנית מלווה גם על ידי ועדת רבנים עם ייצוג לשלושת הזרמים המרכזיים בחברה החרדית – הליטאי, החסידי והספרדי. התוכנית כוללת התערבויות קבוצתיות או פרטניות לתלמידים (בכיתות ט'–י"ב, גילי 13–17) הנמצאים בסכנת נשירה או בתהליך נשירה משיבות קטנות, המוכרות כמוסדות חינוך תרבותיים ייחודיים. מטרת התוכנית הן מניעת נשירה סמויה וגלויה מן הישיבות, ושיפור במצבו הלימודי, הרגשי והחברתי של התלמיד (אגף א' לילדים ונוער בסיכון, א"ת). משיחות שנעשו עם הנהלת התוכנית עולה כי התוכנית ממוקדת בראש ובראשונה במניעה ובמתן מענה מוקדם לתהליכי נשירה סמויה ולכגיעה מתמשכת בתפקוד הלימודי, הרגשי או החברתי, טרם התגבשותה של נשירה גלויה (הנהלת 'חונך לנער' ורכזי התוכנית, תקשורת בין-אישית, 5 בפברואר 2023; הנהלת 'חונך לנער', תקשורת בין-אישית, 18 במאי 2023).

השתתפות התלמידים בתוכנית היא ביוזמת הישיבה ובהסתמך על רשימת קריטריונים שהוגדרה על ידי הנהלת התוכנית: בעיות חברתיות המקבלות ביטוי רגשי / חברתי; התנהגות סיכון הבאה לידי ביטוי בהתחברות עם נוער שוליים שיצא ממסגרת לימוד; יתמות מאב או אם; משפחה חד-הורית; משפחה שנקלעה למצוקה בשל מחלת אחד מבני הבית; תפקוד הורי לקוי; הזנחה רגשית / לימודית; קשיים בתפקוד בישיבה בתחום הלימודי; בן בית שסר מן הדרך; השתייכות למעמד חברתי-כלכלי נמוך; מוטיבציה גבוהה של הישיבה לצרף את התלמיד לחונכות ללא סיבה מוגדרת (חונך לנער, א"ת א). קריטריונים אלו משקפים תפיסה של איתור מוקדם של תלמידים המצויים על פני רצף של מצבי סיכון, חלקם לימודיים וחלקם רגשיים-חברתיים או משפחתיים, אשר עלולים להוביל לתהליכי נשירה סמויה או גלויה אם לא יינתן להם מענה מותאם.

התלמידים המשתתפים בתוכנית מקבלים סיוע חברתי, רגשי ולימודי על ידי חונך אישי שהוכשר לשם כך. כל חונך אחראי ללוות ארבעה תלמידים באופן פרטני או קבוצתי, בהתאם לצורכי התלמידים. לכל חונך מוקצות 22 שעות עבודה בחודש, והוא נדרש להיפגש לפחות פעמיים בשבוע עם כל תלמיד. ברוב הישיבות פועל חונך אחד, אך בחלקן פועלים שני חונכים או יותר, בהתאם לצורכי הישיבה (מפקח שח"ר, המחוז החרדי, משרד החינוך, תקשורת בין-אישית, 16 בדצמבר 2021). לכל חונך איש קשר בישיבה, אשר קובע את מתכונת הפגישות ומועדן ומנחה את החונך בנוגע לתחומים שיש להדגיש עם כל חניך. איש הקשר אחראי לעדכן את החונך בנוגע למצב החניכים בישיבה ולהתעדכן עם החונך על עבודתו עם החניכים. במרבית הישיבות, איש הקשר הוא המשגיח של הישיבה – איש צוות בכיר שאחראי לפן החינוכי, הרגשי והרוחני של התלמידים. עם זאת, בחלק מן הישיבות איש הקשר הוא ראש הישיבה או ר"מ (תוארו של רב המלמד תלמוד בישיבה) מוערך שהנושא הופקד בידי הנהלת 'חונך לנער', תקשורת בין-אישית, 18 במאי 2023).

עבודתם של החונכים מפוקחת על ידי רכז מטעם 'חנוך לנער'. הרכזים הם אנשי מקצוע מוערכים בתחום החינוך, ויש להם ניסיון רב במתן מענה לבני נוער שמתמודדים עם קשיים בשיבות. הרכזים מחולקים לפי זרמים (ליטאי, חסידי, ספרדי), וכל רכז אחראי לכמה עשרות ישיבות. החונכים מגויסים על ידי הנהלות הישיבות בשיתוף הרכזים, אשר אחראים לראיין אותם ולבדוק את התאמתם לתפקיד מבחינת ההשכלה התורנית, הניסיון בחינוך או בעבודה עם בני נוער ויכולתם לעבוד בצוות. הרכזים גם מדריכים את החונכים בכניסתם לתפקיד, מסייעים להם לפתור אתגרים שעולים במהלך עבודתם, ומספקים להם מעטפת ותמיכה. כמו כן הרכזים מספקים לאנשי הקשר בשיבות ייעוץ והנחיה בסוגיות הקשורות לחונכות, ובמידת הצורך מסייעים להם באיתור מענים נוספים עבור חניכים הזקוקים לכך (הנהלת 'חנוך לנער' ורכזי התוכנית, תקשורת בין-אישית, 5 בפברואר 2023).

החונכים מתעדים בדוח חודשי את מועדי המכששים עם החניכים ומתארים במלל חופשי את התקדמות החניך בכך הלימודי, החברתי והרגשי, ואת מוקדי הכוח שזוהו במהלך הפעילות. הדוח מאושר על ידי איש הקשר בישיבה, אשר מוסיף התייחסות מילולית קצרה למצב החניכים, ולאחר מכן הוא עובר לאישורם של רכז התוכנית והמפקח האחראי במשרד החינוך (חנוך לנער, א"ת ב).

מאז פתיחתה של התוכנית היא התרחבה בהדרגה. על פי נתונים שנמסרו מהנהלת התוכנית, בשנת הלימודים תשפ"ג (2022/2023) השתתפו בתוכנית יותר מ-1,000 חניכים, שלמדו ב-183 ישיבות משלושת הזרמים, וקיבלו סיוע מ-250 חונכים.

2. מטרת המחקר ושאלות המחקר

2.1 מטרת המחקר

מטרת המחקר הייתה לבחון את אופן יישום תוכנית 'חנוך לנער', ולהתמקד בהבנת מנגנוני הפעולה של התוכנית, בחוויות התלמידים המשתתפים בה ובאתגרים העולים ביישומה. נוסף על כך המחקר בחן את תפיסת הצלחתה של התוכנית בהשגת מטרתיה מנקודות המבט של הגורמים המעורבים בה – תלמידים, הורים, חונכים וצוותי הישיבות – ומציע דרכי פעולה להגדלת מועילותה. בתוך כך, המחקר שואף לספק תמונה רחבה של צורכי התלמידים המופנים לתוכנית ושל גורמים ארגוניים ואישיים שעשויים להשפיע על אופן פעולתה ועל הצלחתה הנתפסת.

ממטרה זו נגזרו שאלות המחקר.

2.2 שאלות המחקר

מאפייני הישיבות בתוכנית:

- מהם המאפיינים הבולטים של הישיבות המשתתפות בתוכנית (זרם, ותק בתוכנית, וכד')?
- מהם הצרכים הבולטים של הישיבות המשתתפות בתוכנית בכל הנוגע למתן מענה לתלמידים שחווים קשיים?

מאפייני החניכים בתוכנית:

- מהם המאפיינים והצרכים הבולטים של התלמידים המופנים לקבלת חונכות, בתחום הלימודי, הרגשי, ובתחומים נוספים? מהן הסיבות הנפוצות להפניית תלמידים לקבלת חונכות?

מאפייני החונכים בתוכנית:

- מהם מאפייני החונכים מבחינת גיל, ותק בתפקיד וניסיון בתפקידים דומים?
- איזו הכשרה מקבלים החונכים בכניסה לתפקיד ובמהלך עבודתם, וכיצד היא מסייעת להם בביצוע תפקידם?
- מהי רמת המוטיבציה של החונכים ותחושת המחויבות שלהם לתפקיד?

תפיסות ועמדות כלפי התוכנית:

- מהי מטרת החונכות מנקודת המבט של הגורמים המעורבים בה (רכזים, חונכים, אנשי הצוות בישיבות)?
- מהן תחושות החניכים בנוגע לתוכנית? בפרט, כיצד הם חווים את היותם בסטטוס חניכים?
- מהן תחושות ההורים בנוגע לתוכנית, ובנוגע לסטטוס של ילדיהם?
- מהן תחושות החונכים בנוגע לעבודתם? בפרט, האם הם שבעי רצון מן התפקיד, חשים שהוא עונה על צורכיהם וחשים שיש להם את הכלים להצליח בו?

אופן העבודה בתוכנית:

- מהם יחסי העבודה בין החונכים ובין הרכזים, הנהלת התוכנית ואנשי הצוות בישיבות?
- מהם המשאבים הניתנים לחונכים (זמן, מרחב מתאים לעבודה, ייעוץ), ומה חסר להם לצורך ביצוע מיטבי של עבודתם?
- מהן שיטות העבודה הנפוצות במסגרת החונכות? האם שיטות אלו עולות בקנה אחד עם צרכי התלמידים בתחומים שונים?
- מהו היקף ואופי התקשורת בין החונכים ובין הורי החניכים? האם וכיצד התקשורת בין החונך להורה משפיעה על תהליך החונכות?
- האם חניכים הזקוקים לכך מופנים לגורמי מקצוע נוספים, בכלל זה שירותי הרווחה או אנשי מקצוע בקהילה?

הערכת התרומה של התוכנית:

- מהו השינוי במצבם של החניכים בפן הלימודי, החברתי והרגשי, לפי תפיסתם של אנשי הצוות בישיבות, החונכים, ההורים והחניכים?
- אילו רכיבים בעבודת החונך ובמאפייני הישיבה מסייעים לשיפור במצב החניך, כפי שהוא מוערך על ידי המשגיחים, בתחומים שונים?

שאלות המחקר נבחנו תוך כדי תשומת לב להבדלים בין ישיבות מזרמים שונים בחברה החרדית.

לנוכח מטרות המחקר ושאלות המחקר המתוארות לעיל, חשוב לציין כי להערכה זו יש מגבלות מתודולוגיות הנוגעות לאופי הנתונים שעליהם היא נשענת. כפי שמתואר בפירוט בפרק 5 (מגבלות ומחקרי המשך), המחקר אינו כולל קבוצת השוואה, ועל כן אינו מאפשר הסקה סיבתית בדבר השפעת ההשתתפות בתוכנית על השינויים שחלו במצב החניכים. נוסף על כך המחקר אינו כולל מדידה חוזרת של מצב החניכים לאורך זמן, וכן ההערכה מתבססת ברובה על מקורות מידע סובייקטיביים ועל תפיסותיהם של הגורמים המעורבים בתוכנית. עם זאת, גם במסגרת מגבלות אלו, המחקר מספק תובנות משמעותיות באשר לאופן יישום התוכנית ולנקודות החוזק והאתגרים שלה, ומהווה תשתית לפיתוח, לשיפור ולהמשך מחקר והערכה של התוכנית ושל יוזמות דומות בעולם הישיבות.

3. שיטה

3.1 מקורות המידע וכלי המחקר

המחקר נערך בשנים 2022–2023 ובוצע בו שימוש בשלושה מקורות מידע מרכזיים: נתונים מנהליים של תוכנית 'חנוך לנער'; ראיונות עומק עם גורמים שונים בתפעול התוכנית ועם חונכים, תלמידים והורים; וסקרים בקרב חונכים ובקרב משגיחים בישיבות שבהן התוכנית פועלת.

חוקרים הפועלים בציבור החרדי מעידים על מאפיינים תרבותיים ייחודיים של האוכלוסייה החרדית, אשר עלולים להקשות על קבלת מידע אמין בראיונות ובסקרים. בפרט, נטען שחרדים רבים נזהרים במתיחת ביקורת על הזלת כדי שלא לחטוא בלשון הרע (דיין, 2015). כמו כן נטען שבחברה החרדית רווחת רתיעה ממסירת מידע רגיש לגורמים שמייצגים את רשויות המדינה (וייסבלאי, 2019; סבו-לאל, 2017). מן הראיונות עולה שמשותפי המחקר אכן נזהרו בכבודם של הגורמים שהוערכו על ידם, ואי אפשר לשלול את האפשרות שהממצאים הושפעו מכך. עם זאת, החוקרים התרשמו שדיווחיהם של המשתתפים בראיונות ובסקרים היו כנים, בין היתר משום שרבים מהם מתחו ביקורת על רכיבים שונים בתוכנית. יש לציין שמאפייניהם התרבותיים של המשתתפים במחקר הובאו בחשבון בפירוש הממצאים ובגיבוש המסקנות.

3.1.1 נתונים מנהליים מתוכנית 'חנוך לנער'

נתונים שמתייחסים לישיבות שמשותפות בתוכנית ולחניכים בתוכנית התקבלו מהנהלת 'חנוך לנער'. הנתונים אפשרו לגבש הבנה טובה יותר של היקף ואופי הפעילות בתוכנית ושל צרכי החניכים ומצבם. הנתונים כללו מידע אישי בנוגע לחניכים והם הועברו לצוות המחקר ללא פרטים מזהים. התקבלו נתונים המתייחסים להיבטים האלה:

ישיבות בתוכנית 'חנוך לנער': הנהלת התוכנית מסרה נתונים בנוגע לישיבות שהשתתפו בתוכנית בשנה"ל תשפ"ג. הנתונים התקבלו בחודש דצמבר בשנת 2022, וכללו פרטים של 183 ישיבות. נכלל מידע בנוגע למיקום הישיבה, הזרם הדתי של הישיבה, הימצאות פנימייה בישיבה, שנת ההצטרפות של הישיבה לתוכנית, אינדיקציה למאפיינים ייחודיים של הישיבה כגון היותה מיועדת לנערים מתקשים או בסיכון לנשירה, וכמות התקנים לחונכים בישיבה.

חניכים בתוכנית 'חנוך לנער': הנהלת התוכנית מסרה נתונים בנוגע לחניכים שהשתתפו בתוכנית בשנת הלימודים תשפ"ב. הנתונים התקבלו לאחר סיום שנת הלימודים, וכללו מידע על 1,145 חניכים.² בין היתר, נכלל מידע בנוגע לקריטריונים שעל פיהם הוכנו החניכים לתוכנית, על בסיס טופסי החניכים שמולאו בישיבות (ר' סעיף 1.3 לעיל). כמו כן נכלל מידע בנוגע למצב החניכים בסיום שנת הלימודים. בפרט, צוין אם החניך ממשיך בחונכות בשנה שלאחר מכן, ממשיך בלימודים בישיבה ללא צורך בחונכות, סיים

² מאחר שהנתונים כללו מידע בנוגע למצבו של התלמיד בסיום שנת הלימודים, אי אפשר היה להשתמש בנתוני תשפ"ג (ניתוח הנתונים התבצע במהלך שנה"ל תשפ"ג). מאחר שנתוני הישיבות בתוכנית התקבלו בתחילת תשפ"ג, ואילו נתוני החניכים התקבלו לאחר סיום תשפ"ב, ישנה סמיכות בזמנים בין שני מקורות הנתונים.

בהצלחה את לימודיו בישיבה או הצטרף לישיבה גדולה, עזב / עבר למסגרת אחרת, סיים את החונכות בעקבות חוסר הצלחה או היעדר שיתוף פעולה עם החונך, או סיים את החונכות מסיבות שאינן קשורות לחניך, כגון עזיבת החונך.

דוחות חודשיים של החונכים: כפי שמתואר בסעיף 1.3 לעיל, כל חונך ממלא פעם בחודש דוח לסיכום עבודתו עם החניכים, ובו הוא כותב על התקדמות החניכים, על נקודות החוזק שלהם ועל הקשיים שלהם. איש הקשר בישיבה מוסיף התייחסות קצרה משלו ולאחר מכן הדוחות מאושרים על ידי רכז התוכנית והמפקח הממונה על התוכנית במשרד החינוך. הנהלת התוכנית מסרה דוחות חודשיים מ-15 ישיבות מסוף שנת הלימודים תשפ"ב, חמישה מכל זרם. הישיבות נבחרו אקראית על ידי הנהלת התוכנית. הדוחות שימשו להתרשמות ראשונית ממגוון היבטים הנוגעים לעבודת התוכנית, לרבות הממשק בין החונכים, אנשי הקשר בישיבות והרכזים; אופי עבודתם של החונכים, ותחושות החונכים בנוגע למצב החניכים.

3.1.2 ראינות עומק

במחקר נערכו ראינות עומק מובנים למחצה עם גורמים שונים המעורבים בתוכנית 'חונך לנער', הן מן הצד המספק את השירות הן מן הצד המקבל. מטרת הראינות הייתה לפתח הבנה מעמיקה יותר של אופי העבודה בתוכנית, ושל עמדות המעורבים כלפי התוכנית וכלפי תרומתה לחניכים.

כלל הראינות, למעט הראינות עם הרכזים, בוצעו על ידי חוקר חרדי, בעל ניסיון בביצוע ראינות עומק ולקראת השלמת תואר מתקדם בעבודה סוציאלית. החוקר גויס על ידי מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל לצורך המחקר, וקיבל הנחיה מצוות המחקר לקראת ביצוע הראינות. ההחלטה להיעזר בחוקר חרדי נעשתה לבקשת הנהלת התוכנית, כדי לעודד שיתוף פעולה ופתיחות מצד המרואיינים ומתוך רצון של ועדת הרבנים המייעצת לתוכנית למנוע אינטראקציה בין החניכים וההורים ובין חוקרים שאינם משתייכים לאוכלוסייה החרדית. הראינות בוצעו בחודשים פברואר עד אוגוסט 2023.

ראינות עם אנשי צוות בישיבות: בוצעו שבעה ראינות עם ראשי ישיבות, ועוד שישה ראינות עם משגיחים או עם ר"מים שמשמשים אנשי קשר של התוכנית בישיבה: בסך הכול בוצעו 13 ראינות עם אנשי צוות מישיבות שונות. מכל זרם רואיינו 2-3 ראשי ישיבות ושני משגיחים / ר"מים. הראינות התמקדו בעמדות המשיבים כלפי רכיבים שונים בתוכנית, באופן שבו התוכנית משלבת את מכלול העבודה החינוכית בישיבה ובהערכתם את ההשפעה של התוכנית על החניכים שמשתתפים בה. אנשי הצוות נבחרו וגויסו לריאיון על ידי הנהלת התוכנית. רוב הראינות התבצעו פנים מול פנים בשטח הישיבה, ומיעוטם התבצע בטלפון.

ראינות עם חונכים בתוכנית: בוצעו ראינות עם 12 חונכים מישיבות שונות (ארבע ישיבות מכל זרם). הראינות התמקדו בשיקולים שהניעו את החונכים להצטרף לתפקיד, בהכשרתם לתפקיד, במבנה ואופי המפגשים עם החניכים, בעבודתם עם הגורמים השונים בישיבות, בקשר שלהם עם הרכז ועם הנהלת התוכנית, ובתפיסת היכולת שלהם לתרום תרומה משמעותית להתקדמות החניכים.

הישיבות שמהן רואיינו החונכים נבחרו על ידי צוות המחקר, באופן שמשקף ככל האפשר מאפיינים מרכזיים של כלל הישיבות בתוכנית: זרם, קטגוריית היישוב שהישיבה ממוקמת בו (ירושלים, בני ברק, יישוב אחר עם רוב חרדי, יישוב ללא רוב חרדי) והימצאות פנימייה בישיבה. הוקפד לכלול ישיבות שמשתתפות בתוכנית שנים רבות לצד ישיבות שהצטרפו בשנים האחרונות, וכן ישיבות שמיועדות למתקשים / נוער בסיכון. בישיבות שבהן פועל יותר מחונך אחד, נעשתה בחירה אקראית בין החונכים על

בסיס מספרי העובד שלהם. רכזי התוכנית פנו לחונכים שנבחרו והסבירו להם את מטרת הריאיון. במקרים מעטים שבהם חונך סירב להתראיין, נבחרה על ידי צוות המחקר ישיבה אחרת. רוב הראיונות עם החונכים התבצעו פנים מול פנים, בשטח הישיבה או במקום שנבחר על ידי החונך, ומיעוטם התבצעו בטלפון.

ראיונות עם חניכים המשתתפים בתוכנית: בוצעו ראיונות עם 16 תלמידים מישיבות המשתייכות לשלושת הזרמים, 5–6 תלמידים מכל זרם. כל אחד מן החניכים שרואיינו היה חניך בתוכנית במשך לפחות שלושה חודשים. הראיונות התמקדו בחוויית הלימודים הכללית של התלמידים בישיבה שהם לומדים בה, בקשיים שהובילו להצטרפותם לתוכנית, באופי החונכות ובקשר שלהם עם החונך, ובאופן שבו הם מרגישים שהחונכות תורמת להם.

הישיבות שמהן רואיינו החניכים נבחרו על ידי צוות המחקר באופן שמשקף ככל האפשר מאפיינים מרכזיים של כלל הישיבות בתוכנית, כמתואר לעיל. רכזי התוכנית פנו להורי החניכים וביקשו את הסכמתם לביצוע הריאיון, והורים שהסכימו חתמו על טופס הסכמה מדעת (ר' סעיף 3.4.2 להלן). לנוכח הקושי להשיג את הסכמת ההורים לביצוע הראיונות, וחוסר רצון של חלק מן החניכים להתראיין, הוחלט לאפשר לרכזים לאתר בעצמם חניך שיסכים להתראיין ולא לקבוע מראש את זהות החניך שירואיינו. הראיונות התבצעו פנים מול פנים, בשטח הישיבה או בשטח שנבחר על ידי המרואיין. אחד הראיונות התקיים בנוכחות החונך, על פי בקשת המרואיין.

ראיונות עם הורים לחניכים שמשתתפים בתוכנית: בוצעו ראיונות עם הורים של תשעה חניכים מישיבות שונות (שלוש מכל זרם), שהשתתפו בתוכנית במשך שלושה חודשים לפחות. הראיונות התמקדו בתחושות ההורים בנוגע להשתתפות של ילדם בתוכנית, במידת המעורבות שלהם בחיי החניך ובתהליך החונכות בפרט, באופי הקשר שלהם עם החונך, ובעמדותיהם כלפי השפעת החונכות על ילדם. ההורים אותרו בדרך דומה לזו של החניכים. כלומר, הישיבות שמהן רואיינו ההורים נבחרו על ידי צוות המחקר, באופן שמשקף ככל האפשר מאפיינים מרכזיים של כלל הישיבות בתוכנית. בכל ישיבה שנבחרה, רכז התוכנית איתר בעצמו הורה שהסכים להתראיין. רוב הראיונות התקיימו פנים מול פנים ומיעוטם בטלפון.

ראיונות עם רכזי התוכנית: לאחר ביצוע הראיונות המתוארים לעיל וגיבוש תמונה ראשונית של הממצאים, בוצעו שני ראיונות עם רכזי התוכנית, אחד מן הזרם הליטאי ואחד מן הזרם הספרדי. הראיונות בוצעו במקוון (זום), ונמשכו כשעה. הראיונות התמקדו בהשקפות הרכזים בנוגע למטרות התוכנית, בהדרכה שהרכזים מספקים לחונכים שבאחריותם, ובמשק שבין הרכזים לאנשי הצוות בישיבות ולחונכים. הראיונות בוצעו על ידי צוות המחקר, בשיתוף חוקרת מצוות תוצאות במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל שבנתה מודל לוגי לתוכנית במסגרת פרויקט נפרד (ר' סעיף 3.2.4 להלן).

נוסף על ראיונות העומק המתוארים לעיל, נערכו מעת לעת לקראת תחילת המחקר ובמהלכו פגישות בין צוות המחקר ובין הנהלת תוכנית 'חונך לנער' ומפקח שח"ר במחוז החרדי של משרד החינוך. כמו כן נערכו כמה פגישות בהשתתפות הנהלת אגף א' לחינוך ילדים ונוער בסיכון במשרד החינוך. הפגישות עם הנהלת התוכנית ועם בעלי התפקידים במשרד החינוך סייעו בהבנת מטרות התוכנית, בהגדרת מטרות המחקר ובהבנת עמדות המשתתפים בנושאים שעל הפרק.

3.1.3 סקרים בקרב חונכים ומשגיחים

במסגרת המחקר הופצו שאלונים בקרב חונכים ומשגיחים בישיבות שמתתפכות בתוכנית. כל שאלון כלל רכיב כללי שהתייחס לתפיסותיו של המשיב בנוגע לתוכנית, ורכיב נוסף שבו המשיב התבקש להתייחס למצבם של חניכים בישיבה (ר' פירוט בהמשך). השאלונים מולאו באננימיות ונמסרו לצוות המחקר ללא פרטים מזהים כלשהם.

שאלון למשגיחים: הופצו שאלונים בקרב משגיחים שתלמידיהם משתתפים בתוכנית. כפי שתואר בסעיף 1.3, המשגיח הוא איש הצוות שאחראי לפן החינוכי, הרגשי והרוחני של התלמידים. במרבית הישיבות המשגיח אחראי ליישום תוכנית 'חונך לנער' בישיבה. השאלון התבסס על התרשמותם המקצועית של המשגיחים מעבודת החונכים ומן החניכים, ולא על מדדים אובייקטיביים או אבחוניים. הרכיב הכללי של השאלון התמקד בתהליך בחירת החניכים לתוכנית, בקשרי העבודה בינם ובין החונכים והרכזים, בשביעות רצונם מן התוכנית ובהערכתם את תרומתה. נוסף על כך המשגיחים התבקשו להעריך שניים מן החניכים בישיבה המשתתפים בתוכנית. החניכים נבחרו לפי סדר הא"ב של שמותיהם הפרטיים, כדי למנוע הטיה בבחירה. בין היתר, ההערכות התייחסו לקשיים של החניכים בתחילת החונכות, לשיפור שלהם במגוון היבטים ולמצבם לעומת תלמידים אחרים בגילם בישיבה (ר' נוסח השאלון המלא בנספח א').

לצורך העברת השאלונים נבנה מדגם של 120 ישיבות, שמייצג את כלל הישיבות בתוכנית בהיבטים של זרם, הימצאות פנימייה בישיבה ומיקום הישיבה (ירושלים, בני ברק, יישוב אחר בעל רוב חרדי, יישוב אחר ללא רוב חרדי). רכזי התוכנית העבירו את השאלונים למשגיחי הישיבות בחודשים יולי-אוגוסט 2023. המשיבים ענו על השאלונים לבדם ובתום המילוי הכניסו אותם למעטפה חומה אטומה. אף על פי שהשאלון מיועד למשגיחים, הוא הועבר לבעל תפקיד אחר אם הרכז זיהה אותו כאדם שאחראי ליישום התוכנית בישיבה. התקבלו תשובותיהם של משגיחים מ-90 מתוך 120 הישיבות שנכללו במדגם (שיעור השבה: 74%).

שאלון לחונכים: השאלונים הועברו לחונכים במהלך שני כינוסים שקיימה התוכנית בחודש יוני 2023. בכינוסים נכח נציג מטעם המחקר אשר השגיח על העברת השאלונים. הרכיב הכללי של השאלון התמקד ברקע האישי של החונכים, בהכשרה שקיבלו בכניסה לתפקיד ולאחר מכן, ביחסי העבודה שלהם עם אנשי הצוות בישיבה ועם רכזי התוכנית, ובתחושות שלהם בנוגע להצלחתם בביצוע החונכות.

נוסף על כך החונכים התבקשו להעריך שניים מן החניכים שלהם. החניכים נבחרו על פי סדר הא"ב של שמותיהם הפרטיים, כדי למנוע הטיה בבחירה. בין היתר, החונכים העריכו את השיפור של החניך במשך הזמן במגוון היבטים, והתייחסו לאופי הקשר שלהם עם החניך ולפעולות שהם מבצעים כדי לסייע לו (ר' נוסח השאלון המלא בנספח ב'). החונכים ענו על השאלונים בחלון זמנים שהוקדש לכך במהלך הכינוס, והחזירו אותם למנחי הכנס סגורים במעטפות חומות. התקבלו תשובות מ-136 חונכים. מספר זה מהווה 54% מכלל 250 החונכים שפעלו בתוכנית באותה תקופה, אולם אין בידי צוות המחקר נתונים על מספר החונכים שנכחו בכינוסים וקיבלו בפועל את השאלונים.

3.2 עיבוד וניתוח הנתונים

הנתונים המנהליים, הראיונות והסקרים עובדו ונתחו על ידי צוות המחקר של מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.

3.2.1 ניתוח הנתונים המנהליים

הנתונים המנהליים עובדו בתוכנת SPSS גרסה 28. בוצעו ניתוחי סטטיסטיקה תיאורית ועל בסיסם הופקו לוחות ותרשימים. לא היו ערכים חסרים בנתונים המנהליים שנתחו לצורך הדוח.

3.2.2 ניתוח הראיונות

הראיונות קודדו בסיוע תוכנת "אטלס" לניתוח איכותני בשיטת ניתוח תמטית. הקודים קובצו לתמות מרכזיות שעלו בכל הראיונות או ברובם. תחילה בוצע ניתוח נפרד לרכזים, לאנשי הצוות בישיבות, לחונכים, לחניכים ולהורים, ולאחר מכן בוצעה אינטגרציה בין הניתוחים.

3.2.3 ניתוח הסקרים

השאלונים של שני הסקרים נותחו בתוכנת SPSS גרסה 28. בוצעו ניתוחי סטטיסטיקה תיאורית לכלל המשיבים ובחלוקה לפי זרמים. עוצמת הקשרים בין הזרם הדתי של הישיבה לשאלות הסקר נבדקה במבחני χ^2 לאי-תלות.

סקר המשגיחים: מתוך 90 השאלונים שהוחזרו לצוות המחקר, ניתוח נתוני הרכיב הכללי של השאלון התבסס על **89 משיבים**, אשר ענו על 65% או יותר מן השאלות ברכיב זה. לצורך ניתוח הערכות החניכים נבנה קובץ נתונים חדש ובו כל חניך הוצב בשורה נפרדת. ניתוח הנתונים של רכיב זה התבסס על **170 חניכים**, שהתקבלו עבורם תשובות ב-65% או יותר מן השאלות הנוגעות אליהם.

כדי לבחון עד כמה מאפייני המשיבים לחלק הכללי של השאלון מייצגים את כלל המשגיחים בישיבות שמשותפות בתוכנית, בוצעו מבחני χ^2 לטיב התאמה אל מול התפלגויות כלל הישיבות בתוכנית, במאפיינים כגון זרם, מיקום הישיבה והימצאות פנימייה בישיבה. התפלגות מאפייני הישיבות בתוכנית התבססה על הנתונים המנהליים שנמסרו מהנהלת התוכנית. לא נמצאו הבדלים מובהקים, ולכן לא הוכנסו משקלות לרכיב הכללי של השאלון.

כדי לבחון אם מאפייני החניכים שהוערכו מייצגים את כלל החניכים בישיבות שמשותפות בתוכנית, בוצעו מבחני χ^2 לטיב התאמה אל מול התפלגויות כלל החניכים בתוכנית, במאפיינים המתוארים לעיל (בכל ישיבה יש בין 4 ל-16 חניכים). נמצא כי שיעור החניכים בישיבות עם פנימייה במדגם היה נמוך משיעורם בכלל החניכים בתוכנית, בפער גבולי מבחינה סטטיסטית ($p = .06$). מאחר שמדובר במאפיין מהותי לתוכנית, ולנוכח הפער בין המדגם לאוכלוסייה, נקבעו משקלות על בסיס זרם X פנימייה לניתוח התשובות המתייחסות להערכת החניכים.

נוסף על ניתוחי סטטיסטיקה תיאורית, בוצעו ניתוחי רגרסיה לינארית רב-משתנית על סמך התשובות לסקר המשגיחים, לבחינת הקשרים בין מאפייני הישיבה והחונכות ובין הערכת השיפור במצבו של החניך. הניתוחים מתוארים בכירט בפרק הממצאים, בסעיף 4.13.

בכלל הניתוחים שבוצעו, הוסרו מניתוח השאלות הרלוונטיות תשובות עם ערכים חסרים או כאלה שאי אפשר למקם על ציר התשובה (קטגוריות כגון "לא ידוע", "אין ביכולתי להעריך", וכד'). בכל אחד מן הלוחות והתרשימים מצוין מספר התשובות שנכללו בניתוח כל שאלה. בניתוחי הרגרסיה, שבהם נכללו כמה מדדים מסכמים על בסיס ממוצעי פריטים (ר' סעיף 4.13 ונספח ד' לתיאור ניתוחי הרגרסיה ובניית המדדים), הערך במדד המסכם נקבע לפי ממוצע הפריטים שעליהם ענה המשיב.

במקומות שכללו מבחני השוואה בין קבוצות בכמה משתנים מאותו תחום תוכן – ובפרט בהשוואות בין זרמים במדדי המחקר – נערכו תיקוני מובהקות לריבוי השוואות מסוג Holm, בהתאם להמלצה לבצע תיקונים עבור משפחות מבחנים המתייחסות לאותה שאלה תאורטית (Bender & Lange, 2001). לעומת זאת, בניתוחי הרגרסיה הרב-משתנית לא נערכו תיקוני מובהקות, מאחר שהמנבאים הוגדרו מראש על בסיס שיקולים תאורטיים ונבחנו כחלק ממודל רב-משתני כולל, ולא במסגרת סקירה רחבה של קשרים אפשריים (Hooper, 2025; García-Pérez, 2023; Rothman, 1990). בהשוואות שבהן נערכו תיקוני Holm, ערכי ה- α המתוקנים מוצגים בסוגריים.

סקר החונכים: מתוך 136 השאלונים שהוחזרו לצוות המחקר, ניתוח נתוני הרכיב הכללי של השאלון התבסס על **130 משיבים**, אשר ענו על 65% או יותר מן השאלות ברכיב זה. לצורך ניתוח הערכות החניכים נבנה קובץ נתונים חדש ובו כל חניך הוצב בשורה נפרדת. ניתוח הנתונים של רכיב זה התבסס על **233 חניכים**, שהתקבלו עבורם תשובות ב-65% או יותר מן השאלות הנוגעות אליהם.

כדי לבחון אם מאפייני המשיבים לחלק הכללי של השאלון מייצגים את כלל החונכים בישיבות שמשותפות בתוכנית, בוצעו מבחני χ^2 לטיב התאמה אל מול התפלגויות כלל החונכים בתוכנית, במאפיינים כגון זרם הישיבה והימצאות פנימייה בישיבה (בכל ישיבה יש בין חונך אחד לארבעה חונכים). לא נמצאו הבדלים מובהקים, ולכן לא הוכנסו משקלות לרכיב הכללי של השאלון.

בדיקה דומה נערכה עבור רכיב הערכת החניכים בשאלון. נמצא כי שיעור החניכים מישיבות מן הזרם הספרדי במדגם היה גבוה יותר משיעורם בכלל החניכים בתוכנית ($p < .05$). לנוכח פער זה, נקבעו משקלות על בסיס הזרם הדתי של הישיבה לניתוח התשובות המתייחסות להערכת החניכים, כדי שהתפלגות ההערכות תשקף את המאפיינים של כלל החניכים בתוכנית.

בדומה לסקר המשיגים, גם בסקר החונכים הוסרו מניתוח השאלות הרלוונטיות תשובות עם ערכים חסרים או כאלה שאי אפשר למקם על ציר התשובה. בלוחות ובתרשימים מצוינים מספרי התשובות שנכללו בניתוח כל שאלה.

כמו כן, בדומה לסקר המשיגים, גם בסקר החונכים נערכו תיקוני מובהקות לריבוי השוואות מסוג Holm במקומות שבהם נערכו השוואות בין קבוצות בכמה משתנים מאותו תחום תוכן, ובפרט בהשוואות בין זרמים במדדי המחקר.

3.2.4 מודל לוגי לתוכנית

ממצאי הראיונות וסקר החונכים שימשו לבניית מודל לוגי עבור תוכנית 'חונך לנער'. המודל נבנה על ידי צוות תוצאות במכון מאיר-סג'ווינט-ברוקדייל במסגרת פרויקט נפרד, שהוזמן על ידי אגף א' לילדים ונוער בסיכון במשרד החינוך. המודל הלוגי מציג באופן גרפי את הרכיבים המרכזיים בתוכנית – המאפיינים, הצרכים, התשומות, התפוקות והתוצאות של התוכנית – ומדגים באופן חזותי את הקשר בין הרכיבים. זהו כלי בשימוש נרחב לתכנון, להמשגה ולמעקב אחר שינויים. אף על פי שהמודל הלוגי אינו חלק

מן המחקר הנוכחי, הוא נבנה בהתייעצות עם צוות המחקר. ר' סיכום של עיקרי המודל בנספח ז. כמו כן ר' פירוט של המודל הלוגי לתוכנית אצל בכר וארזי (2024).

3.3 ייעוץ מתודולוגי

את המחקר ליוותה ד"ר יעל יצחקי-בראון מביה"ס לעבודה סוציאלית באוניברסיטת ת"א. ד"ר יצחקי-בראון עסקה רבות במחקריה בהתמודדות של בני נוער חרדים עם מצבי סיכון ונשירה. כמו כן החוקר אלעזר קורנפלד, אשר ביצע את רוב הראיונות במחקר, סיפק ייעוץ בנוגע למאפייני האוכלוסייה הנחקרת וליווה את בניית כלי המחקר.

3.4 אתיקה

תוכנית המחקר אושרה על ידי ועדת הרבנים המלווה את תוכנית 'חנוך לנער', הכוללת כאמור רבנים מובילים משלושת הזרמים הדתיים. הוועדה סקרה את מתווי הראיונות כדי לוודא שאין בהם איום על רווחתם של החניכים ושל ההורים. כאמור, בעקבות החלטת הוועדה להימנע מאינטראקציה בין חניכי התוכנית ובין חוקרים שאינם משתייכים לאוכלוסייה החרדית, הוחלט לשכור את שירותיו של איש מחקר חרדי לשם ביצוע הראיונות כמתואר לעיל.

במחקר ננקטו כמה פעולות שנועדו להבטיח שמירה מיטבית על פרטיות המשתתפים ולוודא שהשתתפותם במחקר נעשית בהסכמתם:

3.4.1 אישור ועדת האתיקה של המדען הראשי במשרד החינוך

ועדת האתיקה של המדען הראשי במשרד החינוך אישרה את ביצוע המחקר. לשכת המדען הראשי וידאה כי המחקר, על מגוון רכיביו, מבוצע בהתאם לאמות המידה של משרד החינוך, בהיבטים כגון הימנעות מפגיעה ברווחתם של המשתתפים, שמירה על פרטיותם, וקבלת הסכמתם ו/או הסכמת הוריהם להשתתפות במחקר.

3.4.2 הסכמת המרואיינים להשתתף במחקר

כלל המרואיינים הביעו בבירור את הסכמתם להשתתף במחקר. כמו כן החניכים רואיינו רק לאחר שהוריהם חתמו על טופס הסכמה מדעת שבו צויינו מטרת המחקר, הנושאים שייכללו בריאיון ואופן השימוש במידע שעתיד להתקבל.

3.4.3 שמירה על חיסיון המשתתפים

הנתונים שעלו מן הראיונות ומן הסקרים נשמרו ללא פרטים מזיהוי. כמו כן הממצאים מוצגים בדוח באופן שאינו מאפשר לזהות את אנשי הצוות, החונכים, החניכים וההורים. מאחר שלרכזי התוכנית תפקיד ייחודי במערך החונכות, אי אפשר היה להבטיח לרכזים שרואיינו אנונימיות מלאה, והעניין הובא לידיעתם לפני תחילת הראיונות.

4. ממצאים

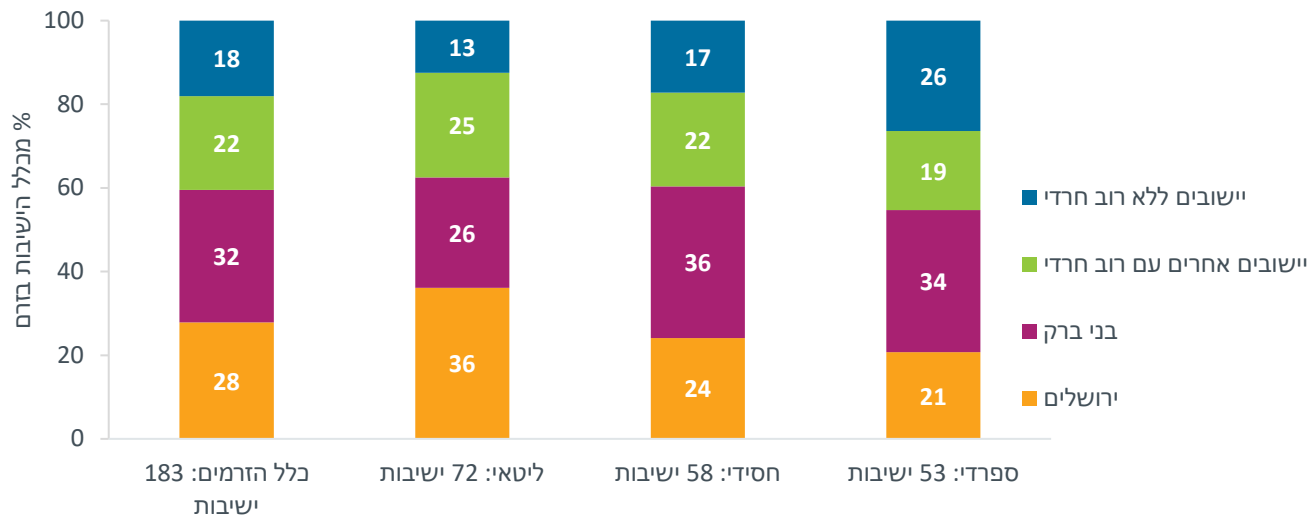
4.1 הישיבות בתוכנית 'חנוך לנער': מאפיינים, גישות חינוכיות והסתייעות במענים חיצוניים

4.1.1 מאפיינים כלליים

נכון לחודש דצמבר 2022 השתתפו בתוכנית 183 ישיבות, אשר 72 מהן משתייכות לזרם הליטאי (39%), 58 משתייכות לזרם החסידי (32%) ו-53 משתייכות לזרם הספרדי (29%).

תרשים 1 להלן מציג את התפלגות הישיבות בתוכנית לפי סוג היישוב שבו ממוקמת הישיבה וזרם הישיבה. מן התרשים עולה שלעומת הזרמים האחרים, אחוז גבוה יחסית מן הישיבות הספרדיות ממוקמות ביישובים ללא רוב חרדי, כגון טבריה ואשדוד. לעומת זאת, אחוז גבוה יחסית מן הישיבות הליטאיות ממוקמות בירושלים.

תרשים 1: התפלגות הישיבות בתוכנית, על פי סוג היישוב וזרם (באחוזים)

הערה: התרשים מבוסס על נתונים שהתקבלו מהנהלת התוכנית בחודש דצמבר 2022.

מאפיינים נוספים של הישיבות מוצגים ב**נספח ג**. ב-50% מן הישיבות ישנה פנימייה; ב-74% מן הישיבות החסידיות יש פנימייה, לעומת ב-40% מן הישיבות הליטאיות וב-38% מן הישיבות הספרדיות. 14% מן הישיבות הוגדרו על ידי הנהלת 'חנוך לנער' כישיבות שמיועדות לתלמידים מתקשים, לנוער בסיכון, או לנוער מן הפריפריה החברתית והגאוגרפית. אחוז הישיבות שמיועדות לקבוצות

אלו גבוה יותר בזרם הספרדי (32%), לעומת הזרמים הליטאי והחסידי (6% ו-9%, בהתאמה). עם זאת, יש להביא בחשבון שתהליך הקבלה לשיבות הקטנות בזרם החסידי שונה במידה ניכרת מן התהליך בשני הזרמים האחרים. מרבית השיבות הליטאיות והספרדיות מקבלות תלמידים קבלה סלקטיבית ושואפות לצרף את הטובים ביותר. אך תלמידיהן של ישיבות שמשתייכות לחסידויות מוכנים אליהן באמצעות ועדת קבלה של החסידות, אשר נוהגת להפנות לכל ישיבה תלמידים בכל הרמות. לכן, בישיבות רבות בזרם החסידי ישנם תלמידים רבים שמתמודדים עם קשיים, לימודיים או אחרים, לצד תלמידים שמתמודדים היטב עם חומר הלימוד.

מנספח ג עולה כי ב-66% מן הישיבות יש תקן לחונך אחד, ואילו ב-34% מן הישיבות יש תקן לשני חונכים או יותר. אחוז הישיבות עם תקן לשני חונכים או יותר גבוה יותר בזרם החסידי (43%), לעומת בזרמים הספרדי והליטאי (36% ו-24%, בהתאמה). כפי שהוסבר על ידי אנשי הצוות שרואיינו, נתון זה משקף את פרופיל התלמידים המגוון בישיבות החסידיות, אשר מקבלות לשורותיהן גם תלמידים מתקשים רבים הזקוקים לחונכות.

63% מן הישיבות הצטרפו לתוכנית 'חונך לנער' בסמיכות להקמתה, בשנים 2016–2017. עם זאת, ישיבות המשיכו להצטרף לתוכנית גם בשנים אחר כך, חלקן אף בשנת 2022. אחוז הישיבות שהצטרפו לתוכנית בשנים 2020–2022 גבוה יחסית בזרם הליטאי (26%), לעומת בזרמים הספרדי והחסידי (9% ו-16%, בהתאמה). משיחות עם הנהלת התוכנית ומן הראיונות עם רכזי 'חונך לנער' עולה שבשנים הראשונות של פעילות התוכנית, ישיבות ליטאיות רבות חששו מ"דריסת רגל" של משרד החינוך בישיבה, והן הצטרפו לתוכנית רק לאחר שהבינו שהיא אינה מאיימת על דרכן.

4.1.2 גישות חינוכיות המאפיינות את הישיבות בתוכנית

כפי שתואר בסעיף 1.2, ישיבות קטנות רבות נתפסות כמוסדות המאופיינים במשמעת חזקה. מן הראיונות שבוצעו עם רכזי 'חונך לנער' ועם אנשי צוות והורים עולה שאנשי צוות בישיבות הקטנות אינם מודעים תמיד לצורך לספק לתלמידים תשומת לב אישית. כאמור, הנוער החרדי בתקופתנו מתקשה להתמודד עם גישה זו, וחלק מן ההורים שרואיינו מתחו עליה ביקורת. ביקורתם של ההורים הופנתה אל עולם הישיבות כמכלול ולא הופנתה בממוקד לשיבה של בנם:

”שהרבנים יהיו ביחס יותר חם לתלמידים, יותר יבינו לנפש שלהם, ולא דווקא להיות כמו רובוטים, זה חשוב לעמוד בזמנים ובסדרים ולהופיע, נכון, הכול חשוב, אבל יותר להיכנס לנפש של הילד” (הורה לחניך בישיבה ספרדית)

למרות הגישה הנוקשה המאפיינת ישיבות רבות, מרבית אנשי הצוות שרואיינו ביטאו בדבריהם גישה מכילה, שמתאפיינת במודעות גבוהה לצורך לתת לכל תלמיד יחס אישי ומענה ממוקד לצרכיו. אף על פי שהלימוד הוא המטרה העיקרית של הישיבה, יש חשיבות לקיומה של אווירה נעימה וחברתית, ואנשי הצוות הדגישו את קיומן של פעילויות חוץ-לימודיות כגון שבתות גיבוש או טיולים, לצד הקפדה על גבולות ועל סדר יום קבוע. בדומה להורים, גם אנשי הצוות התייחסו ל"השתנות הדורות" ולעלייה בצורך של תלמידים למענה מותאם. אנשי הצוות שואפים לחזק את המשיכה של התלמידים לעולם התורה באמצעות חוויות של הצלחה ותחושת מסוגלות, הנאה מן הלימוד, וחיזוקים חיוביים. כמו כן הם מייחסים חשיבות רבה לחיזוק חוסנם הנפשי והרוחני של התלמידים כדי למנוע נשירה ולהכין אותם לאתגרים הצפויים בישיבה הגדולה.

” באמת בדור שלנו משנה לשנה יותר ויותר החשש לזליגה החוצה זה דבר מאוד בעייתי ולהתגבר על זה אנחנו משתדלים שהאווירה תהיה פה מאוד מאוד נעימה” (איש צוות בישיבה ספרדית)

” עיקר הדגש שאנחנו שמים פה בישיבה, כמו שאמרתי דבר ראשון שיהיה הנאה וטעם ביהדות ובלמוד, שבחור יאהב את הישיבה ויאהב את עבודת ה' אז הוא לא יחפש לרעות בשדות זרים... כך צריך לעשות וגם שזה נותן חוסן רוחני לבחור. שבחור ידע את מה שהוא לומד” (איש צוות בישיבה ליטאית)

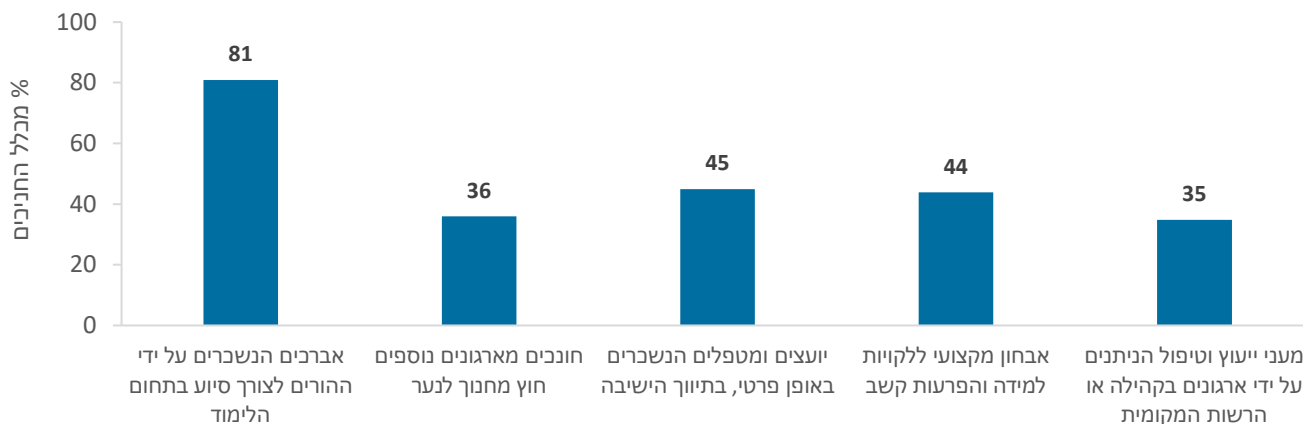
יש לציין שעל אף הביקורת של ההורים שרואיינו כלפי עולם הישיבות, רובם ציינו לחיוב את היחס של צוות הישיבה כלפי בנם. גם החניכים שרואיינו ציינו שיש להם קשר טוב עם הצוות, ושהם זוכים לאוזן קשבת, ליחס אישי ואכפתי ולחיזוקים חיוביים.

4.1.3 נכונות ויכולת של הישיבות להיעזר במענים חיצוניים

אנשי הצוות שרואיינו העידו שאף על פי שהם מודעים לחשיבות של מתן מענה ממוקד לכל תלמיד, הם מתקשים לעשות זאת בכוחות עצמם בשל מגבלות כוח האדם והאופי ההיררכי של הישיבה. מאפיינים אלו של הישיבה מרחיקים את אנשי הצוות מן התלמידים ומקשים עליהם לספק להם תשומת לב אישית. המרואיינים ציינו שכדי להתגבר על הקשיים הם נעזרים במענים שניתנים על ידי גורמים שאינם משתייכים לישיבה.

תרשים 2 מציג את התשובות לסקר המשגיחים בנוגע לשימוש של הישיבה במענים חיצוניים. מן התרשים עולה שברוב הישיבות יש נוכחות של אברכים שמגיעים ללמוד עם תלמידי הישיבה, בהתנדבות או בתשלום של ההורים או של הישיבה. כמו כן יותר משליש מן הישיבות נעזרות בחונכים מארגונים אחרים, נוסף על המענה שניתן על ידי 'חנוך לנער'. לבסוף, מרבית הישיבות מפנות את תלמידיהן למענים חיצוניים בתחום האבחון והטיפול, כלומר הן מפנות את תלמידיהן ליועצים ומטפלים הנשכרים באופן פרטי על ידי הורי התלמיד ובתיווך הישיבה, לאבחון מקצועי ללקויות למידה והפרעות קשב, או למעני ייעוץ וטיפול הניתנים על ידי ארגונים בקהילה או הרשות המקומית. על פי תוצאות הסקר, 65% מן הישיבות נעזרות בלפחות אחד מסוגי המענים הללו.

תרשים 2: מענים שבהם נעזרים תלמידי הישיבה, לפי תשובות המשגיחים לסקר (n = 89) (באחוזים)

לוח 1 מציג את עמדות המשגיחים בנוגע לאפשרות של הישיבה להיעזר במענים חיצוניים, על פי תשובותיהם לסקר. מן התרשים עולה ש-70% מן המשגיחים יודעים לאן לפנות במקרה של צורך ביעוץ או טיפול ו-71% יודעים לאן לפנות לצורך אבחון בהפרעת קשב, לקות למידה או צרכים נוספים. אחוזים אלו מעידים על נכונות מצד מרבית המשגיחים להיעזר במעני אבחון או טיפול, אך הם גם מצביעים על כך שחלקם אינם יודעים לאן להפנות את התלמיד במקרה של צורך באבחון או טיפול.

לוח 1: עמדות המשגיחים בנוגע לאפשרות של הישיבה להיעזר במענים חיצוניים, לפי תשובותיהם לסקר (באחוזים)

היגד	עונים להיגד	% הסכמה [^]
הישיבה נעזרת במענים חיצוניים כדי לסייע לתלמידים שחווים קושי	84	69
אני יודע למי לפנות במקרה של צורך ביעוץ או טיפול	87	70
אני יודע למי לפנות לצורך אבחון להפרעות קשב, לקויות למידה, או צרכים נוספים	85	71
היקף המענים הזמינים בתחום האבחון והטיפול לוקה בחסר	84	61
הישיבה מתקשה לסייע במימון מענים חיצוניים הניתנים באופן פרטי	86	88

[^] אחוז המשיבים שסימנו 4 או 5 (מסכים במידה רבה) מתוך כלל העונים להיגד

נכונות אנשי הצוות להפנות את התלמידים למעני אבחון או טיפול באה לידי ביטוי גם בראיונות. אף שכמה אנשי צוות הסתייגו משימוש במענים שעלולים לפגוע בשמו הטוב של התלמיד, רובם הדגישו את החשיבות של הפניית תלמידים לאבחון או טיפול בעת הצורך. הציטוט שלהלן מצביע על תפיסה חיובית של המרואייין בנוגע לשימוש במעני טיפול, אך גם ממחיש שתפיסה זו אינה "מובנת מאליה" בישיבות הקטנות:

” הרבה פעמים זה טוב אנשי מקצוע מבחוץ ואנחנו שולחים הרבה בחורים, כן, אני לא מתבייש לומר, ישיבה מצוינת של בחורים מצוינים ומי שלא מבין שהיום יש גם ישיבות מצוינות [שבהן יש צורך באנשי מקצוע]. יש כאלה שאומרים אנחנו רק הולכים על אנטיבייוטיקה, לא מאמינים בכימותרפיה. אנחנו מאמינים בכל הדברים החדשניים שהם טובים והם חשובים” (איש צוות בישיבה ליטאית)

למרות הנכונות הרבה להיעזר במענים בתחום האבחון והטיפול, הממצאים מעידים גם על קושי באיתור מענים מתאימים. כאמור, על פי התשובות לסקר, חלק מן המשגיחים אינם יודעים לאן לפנות בהינתן צורך במענים אלו. יתרה מכך, 61% מן המשגיחים הסכימו עם הטענה שהיקף המענים הזמינים בתחום לוקה בחסר. חלק מאנשי הצוות ומן החונכים שרואיינו העידו גם הם על מחסור במעני טיפול מתאימים. בפרט, המרואיינים הביעו קושי לאתר אנשי מקצוע שמגיעים מעולם הישיבות או מכירים אותן, היבט שנתפס עבורם כהכרחי להצלחת הטיפול. כפי שסיפר אחד החונכים:

” הוא [התלמיד] אומר לי, '...הוא [הפסיכולוג] טען שאני כפייתי'. אמרתי לו, 'בוא, תספר לי למה [הוא חושב ש]אתה כפייתי'. אז הוא אמר לי 'וואלה, אני יוצא מהשירותים, אני נוטל ידיים. עכשיו לפי ההלכה נטילת

ידיים עד הפרק השני, החיבור בין היד ובין הזרוע, מספיק. עכשיו, אני רציתי שזה יהיה מדויק, אז אני הייתי עושה קצת יותר...! ואצלו זה היה דוגמה לכפיית... אמרתי לו, 'אני מכיר את הפסיכולוג הזה. הוא באמת פסיכולוג הרבה שנים, הוא לא כל כך מצליח להבין את המערכת הישיבתית'" (חונך בישיבה ספרדית)

עוד נטען שהעלות הגבוהה של מענים פרטיים בתחום האבחון והטיפול מונעת מהורים רבים להיעזר בהם, ותלמידים נותרים בשל כך ללא מענה מתאים:

” לפעמים אתה מרגיש כמה שמיעצים לבדוק ולנסות וברגע שמגיעים לקיר, רוצים ללכת לאבחן משהו יותר רציני או איזה טיפול משהו שמה צריך סכום של כסף אז זה נשאר תקוע שמה... לפעמים אתה מרגיש שיש איזה חסם שלדעתי, לדעתי הנושא של כסף יכול לשחרר הרבה חסמים כאלו" (חונך בישיבה חסידיית)

4.2 תפיסות בנוגע למטרות החונכות

המטרה הפורמלית של תוכנית 'חונך לנער' היא **מניעת נשירה** גלויה וסמויה מן הישיבה הקטנה (אגף א' לילדים ונוער בסיכון, א"ת). מטרה זו עלתה גם בשיחות שנערכו עם הנהלת התוכנית ובראיונות עם הרכזים, כאשר הדגש מושם במניעת נשירה סמויה בשלב התחלתי של התהליך. אנשי הצוות בישיבות והחונכים התייחסו גם הם למטרה זו, אף על פי שהמונח "נשירה" לרוב לא נאמר במפורש. תחת זאת, המרואיינים העדיפו לנסח את מטרת החונכות במושגים כגון השתלבות מוצלחת בישיבה, שימור התלמידים בעולם התורה, דאגה לכך שלא "ירדו מהדרך" ו"הצלת הבחורים". ניסוחים אלו משקפים תפיסה של מניעת נשירה בהקשר התרבותי-ערכי של החברה החרדית, הרואה בנשירה לא רק יציאה ממסגרת הלימוד, אלא גם התרחקות מאורח החיים החרדי או אף נסיגה בקיום המצוות (וינינגר, 2025).

בהתייחסותם למטרות ממוקדות יותר של החונכות, אנשי הצוות והחונכים התייחסו למטרה של **קידום לימודי**, בדגש על פיתוח כישורי למידה, יכולת ללמידה עצמאית וטיפוח תחושת מסוגלות, וכן למתן **תמיכה, הכוונה ואוזן קשבת**. היבטים אלו עלו הן בראיונות הן בשאלה פתוחה בסקר המשגיחים. רכזים שרואיינו הדגישו את תפקידו של החונך **בקידום צרכיו של החניך** מול צוות הישיבה. בפרט, החונך צריך להפנות את תשומת הלב של אנשי הצוות לפוטנציאל של החניך, למאמצים ולהתקדמות שלו, ולסייע להם להבין את נקודת מבטו כאשר עולים מתחים. כמו כן עליו לסייע לאנשי הצוות בישיבה להגדיר יעדים בני-השגה להתקדמות החניך, לחשוב כיצד לסייע לו ולהגדיר לו באילו תחומים להתמקד במסגרת החונכות. הרכזים הדגישו כי בסופו של דבר ראש הישיבה או המשגיח הם הקובעים את מטרות החונכות עבור כל חניך, בהתאם לאופן שבו הם תופסים את צרכיו, ומתוך ראיית מטרת-העל של מניעת נשירה.

לצד תפיסה זו, כמה אנשי צוות וחלק מן החונכים התייחסו למטרה רחבה נוספת של החונכות – **בניית אופיו** של החניך והכנתו לאתגרים שיעמדו בפניו בישיבה הגדולה ובהמשך חייו הבוגרים. מרואיינים תיארו את חוויית הלימודים בישיבה הגדולה כמאתגרת במיוחד, נוכח האופי התחרותי של הלימודים והעצמאות הנדרשת מכל תלמיד. לשם הצלחה בלימודים ובהמשך הדרך, על הנער לפתח חוסן מנטלי, הבנה בנוגע לתכלית המניעה אותו ותפיסת ערך עצמי שאינה תלויה בהשוואה לאחרים ובמשוב מן הסביבה. החונכות

נתפסת, בהקשר זה, כאמצעי לפיתוח תכונות אלו, ולא רק כמענה לקשיים נקודתיים. בהתאם לכך, חלק מן המרואיינים ציינו כי אילו היה הדבר מתאפשר, היו רואים בחונכות רכיב חינוכי רצוי עבור כלל תלמידי הישיבה, ולא רק עבור תלמידים המוגדרים כמתקשים.

” לבנות את העולם של הבחור. זה לא רק לימודי... אתה חוסך לך את כל הבעיות שמתעוררות בכל הגילאים. אתה בעצם כשעשית את זה אז בנית שלום בית, עשית הכול, בעצם את כל משרדי הממשלה בעצם חסכת. לא יהיה לשר לביטחון פנים מה לעשות כי לא יהיו עבריינים, כי פשוט כולם גדלים בצורה טובה ובצורה נכונה. בעצם הכול בנוי על התשתית החינוכית” (איש צוות בישיבה ליטאית)

הורים שנשאלו בנוגע לאופן שבו הם תופסים את מטרות החונכות התייחסו להיבטים דומים. מן הראיונות מתקבל הרושם כי הורים רבים תופסים את החונכות כאמצעי לשיפור **הרווחה האישית** של בניהם בישיבה, לא פחות מכפי שהיא מהווה אמצעי לקידום לימודי או למניעת נשירה. כמו כן כמה הורים הדגישו את תפקידו של החונך במתן תמיכה והכוונה ובהקניית נקודת מבט בוגרת:

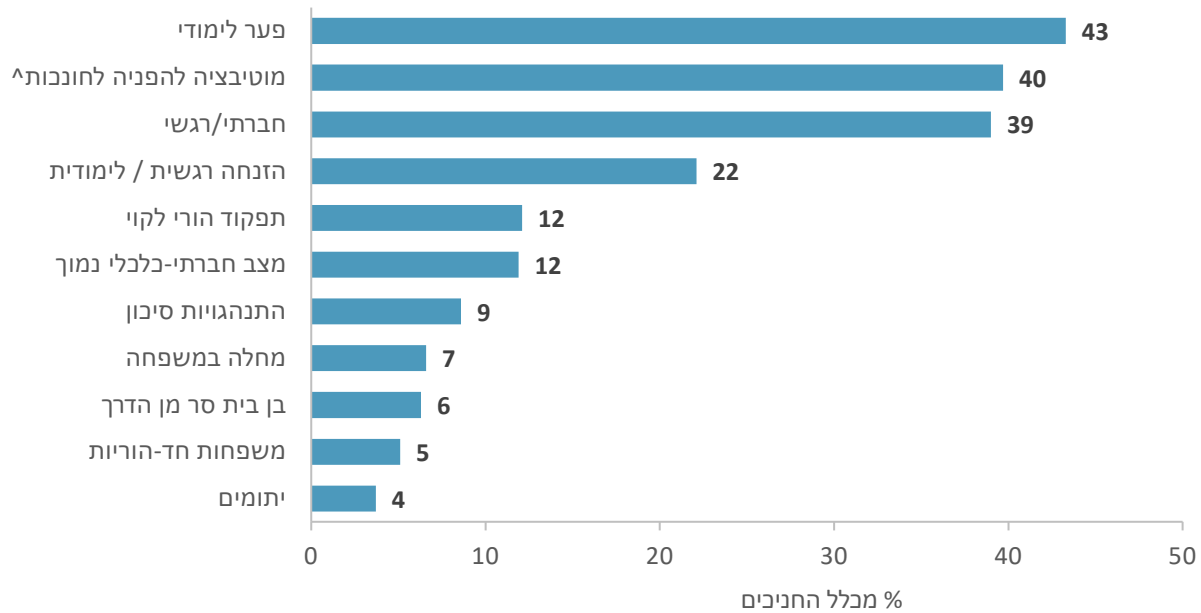
” מי שצריך את זה ומקבל את זה זו הצלה, הגיל הזה של גיל ההתבגרות... זה גיל בעייתי, 'מי זאת אימא, מי זה אבא, מי זה הרב, מי זה ראש הישיבה בכלל הזקן הזה? מי הם בכלל שיגידו לי מה לעשות? אני חכם, אני מודרני, אני עכשווי, אני יודע מה טוב לי. הם הדור הקודם לא יודעים מה טוב לי'. אז אין פה תקשורת, במיוחד שזה בניס... מי יפתח לו את הראש ויכניס לו שם שכל, לא במובן של שכל למידה, במובן של שכל חוכמת חיים להקשיב לניסיון של אבא, אימא, אלה הבוגרים, ושיבין שגם אם משהו לא מצא חן בעיניו בעצם זה לטובתו, גם אם זה קשה עכשיו אבל זה כדי להקל עליו אחר כך, וכדי לסלול לו את הדרך” (אם לחניך מישיבה ספרדית)

4.3 מאפייני התלמידים המצטרפים לחונכות וצורכיהם

תרשים 3 להלן מציג את התפלגות הקריטריונים שעל פיהם הפנו תלמידים בשנת תשפ”ב לחונכות, על פי הנתונים המנהליים של התוכנית. כל תלמיד הופנה בעקבות קריטריון אחד או יותר. אפשר לראות כי שלושת הקריטריונים המובילים להפניית התלמידים היו פער לימודי, מוטיבציה גבוהה של הנהלת הישיבה להפניה לחונכות ללא ציון סיבה מוגדרת, וקושי חברתי או רגשי. כל אחד מן הקריטריונים הללו סומן עבור כ-40% מן התלמידים. יותר מ-20% מן התלמידים הופנו לחונכות בעקבות הזנחה רגשית או לימודית, ואחוזים נמוכים יותר הופנו בעקבות קריטריונים נוספים הקשורים לרקע המשפחתי שלהם, כגון תפקוד הורי לקוי, משפחה במצב חברתי-כלכלי נמוך ומצוקה בעקבות מחלה במשפחה. כמו כן 9% מן התלמידים הופנו בעקבות התנהגויות סיכון שמתבטאות בהתחברות עם נוער שוליים שיצא ממסגרת לימוד.

בסך הכול, ל-45% מן החניכים סומן קריטריון אחד או יותר הקשור לרקע המשפחתי של התלמיד, כולל הזנחה רגשית או לימודית. ממצא זה מעיד על המרכזיות של הרקע המשפחתי בהפניית התלמידים לחונכות.

תרשים 3: חניכים שהופנו לחונכות, על פי קריטריונים שונים בשנת תשפ"ב (באחוזים)

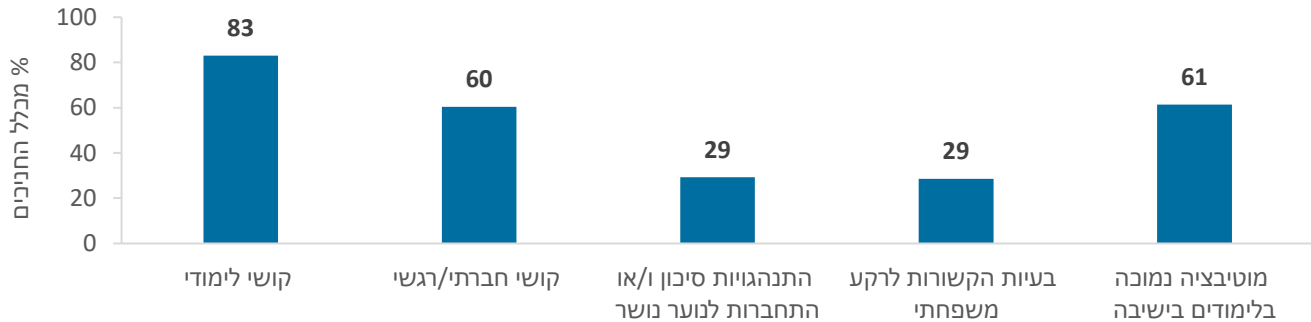

[^] מוטיבציה של הנהלת הישיבה להפנות את התלמיד לחונכות, ללא סיבה מוגדרת
הערות:

1. מבוסס על נתונים מנהליים על 1,145 חניכים שהועברו מהנהלת התוכנית בסוף תשפ"ב
2. חלק מן החניכים הופנו בעקבות שני קריטריונים או יותר

תרשים 4 להלן מציג את הקשיים של החניכים בעת הצטרפותם לחונכות, לפי הערכות המשגיחים בסקר. אפשר לראות שרוב החניכים התמודדו עם קושי בתחום הלימודי. מרבית החניכים התמודדו גם עם קושי בתחום החברתי או הרגשי ועם מוטיבציה נמוכה בלימודים בישיבה. אחוזים נמוכים יותר של חניכים התמודדו עם התנהגויות סיכון והתחברות לנוער נושר, או עם בעיות הקשורות לרקע המשפחתי שלהם, כדוגמת הורים גרושים, יתמות, או מצב חברתי-כלכלי נמוך.

תרשים 4: קשיי החניכים בעת ההצטרפות לחונכות, על פי סקר המשגיחים (באחוזים)

הערות:

1. מבוסס על הערכת 168 חניכים
2. האחוזים משוקללים לפי משקלות זרם הישיבה X פנימייה של כלל החניכים בתוכנית

אף על פי שהתמונה העולה מסקר המשגיחים דומה לזו שעולה מן הנתונים המנהליים של התוכנית, יש כמה פערים בין שני מקורות הנתונים. בפרט, אחוזי החניכים המתמודדים עם קושי לימודי, קושי חברתי/רגשי והתנהגויות סיכון, גבוהים יותר על פי הערכות המשגיחים בסקר, ואילו אחוז החניכים המתמודדים עם בעיות הקשורות לרקע משפחתי גבוה יותר על פי הנתונים המנהליים. יש להביא בחשבון ששני מקורות הנתונים מתבססים על שנים אחרות (נתונים מנהליים מתשפ"ב, סקר משגיחים עבור חניכים מתשפ"ג), ושניסוח השאלות בסקר אינו זהה לחלוטין לניסוח שבטופס החניכים. כמו כן ייתכן שהפערים נובעים מהעדפת חלק מן הישיבות שלא לציין בטופסי ההפניה לחונכות חלק מן הקשיים הספציפיים של התלמידים, כדי שלא "להכתיים" את החניך.

ההתרשמות העולה מן הראיונות עם אנשי הצוות בישיבות ועם החונכים דומה לזו שתוארה לעיל. בהתייחסותם לשיקולים שמנחים את הישיבות בצירוף תלמידים לחונכות, ציינו קשיים בתחום הלימודי; קשיים בתחום הרגשי כגון חרדה וחוסר בשלות; קשיים בהשתלבות החברתית בישיבה; והתנהגות שמפריעה להתנהלות התקינה בישיבה. כמה מרואיינים התייחסו ל"חולשה רוחנית", שבאה לידי ביטוי בהתנהגות שלא על פי הנורמות של הקהילה, כגון עישון או שימוש בנגנים (אשר אפשר לשמוע באמצעותם מוזיקה ולראות קטעי וידאו). אנשי הצוות הדגישו במיוחד מאפיינים הקשורים לרקע המשפחתי של התלמיד, כגון יתמות, הורים גרושים ומשפחות עם קשיי תפקוד. בחלק מן הישיבות, מצבה הכלכלי של המשפחה עשוי להכריע אילו תלמידים יצורפו לתוכנית, מתוך הנחה שמשפחה בקשיים כלכליים תתקשה לממן לתלמיד מענה לימודי או רגשי.

מרואיינים רבים ציינו שחלק מן התלמידים שמופנים לחונכות סובלים מהפרעות קשב או לקויות למידה, אשר דורשות מן החונך לספק מענה פדגוגי מותאם. מלבד קשיים בלימודים, הפרעת קשב גם מתבטאת בבעיות התנהגות בכיתה. אי אפשר לקבוע על סמך הראיונות אם אותם תלמידים עברו אבחון מקצועי, או שהמרואיינים התבססו על התרשמותם האישית בלבד.

נושא שעלה ברבים מן הראיונות הוא התלות ההדדית בין קשיים מתחומים שונים. למשל, נטען שלעיתים קרובות הקושי הלימודי נובע ממצוקה רגשית שפוגעת ביכולת להתרכז בשיעורים. בד בבד, קושי בתחום הלימודי עלול להוביל למצוקה רגשית ולירידה בביטחון העצמי, ולפגוע במעמדו החברתי של החניך. בין היתר, הפגיעה במעמד החברתי מתבטאת בקושי למצוא עמיתים לחברות (לימוד משותף של שני תלמידים או יותר), באופן שעלול להעמיק את הקושי הלימודי.

” סתם אין לבחור ירידה בלימוד. הירידה בלימוד בדרך כלל מגיעה לאחר קשיים, או חברתיים או רגשיים, או בעיות בבית, או בעיות אצל ההורים. בדרך כלל. וזה בדרך כלל משליך על המצב הלימודי” (איש צוות בשיבה ספרדית)

אנשי הצוות שרואיינו טענו שתלמידים רבים נוספים זקוקים לחונכות, אך לא מתאפשר לצרף אותם לתוכנית בשל מספר החונכים שמוקצה לשיבה. חלק מן המרואיינים ציינו שחניכים מסיימים את החונכות בשלב שבו הם עדיין זקוקים לה, מכיוון שתלמידים אחרים מתמודדים עם צרכים דחופים יותר. בתשובה לשאלה בנושא בסקר המשגיחים, 60% מן המשיבים דיווחו שיש בשיבה תלמידים רבים נוספים הזקוקים לחונכות, 36% דיווחו שיש בשיבה תלמידים מעטים נוספים הזקוקים לחונכות ו-4% בלבד דיווחו שכל התלמידים שזקוקים לחונכות משתתפים בתוכנית.

בדומה לאנשי הצוות ולחונכים, גם ההורים והחניכים שרואיינו התייחסו למגוון קשיים, תוך הדגשת הקושי הלימודי. חלק מן החניכים מתמודדים עם קשיים בלימודים מגיל צעיר, עקב הפרעת קשב או לקות למידה. כמו כן הורים וחניכים התייחסו לקשיים לימודיים, רגשיים וחברתיים שנבעו ממעבר לסביבת מגורים חדשה וקושי להתרגל למגורים בפנימייה בשיבה שמרוחקת מן הבית.

4.4 מאפייני החונכים בתוכנית

אנשי הצוות שרואיינו התייחסו לתכונות הרצויות לתפקיד החונך. בראש ובראשונה, החונך צריך להיות אדם אכפתי, חם ובטוח בעצמו, ושתהיה לו יכולת לתקשר עם החניך בנעימות ולהפגין כלפיו אמפתיה. נוסף על כך על החונך להיות אדם עם השכלה תורנית נרחבת וכישורים פדגוגיים, כדי שיוכל לסייע לחניך בתחום הלימודי. חלק מן המרואיינים הדגישו שהם מחפשים אצל החונך יציבות ופניות לתפקיד, כך שיוכלו לסמוך עליו שישקיע בתפקיד את הזמן המצופה ממנו ושיישאר בו לאורך זמן. על פי הנהלת התוכנית, כלל החונכים הנבחרים לתפקיד הם אברכים, נשואים ותלמידי כולל.

לוח 2 להלן מציג את מאפייני החונכים בפועל, כפי שהם דיווחו על עצמם בסקר. הנתונים מלמדים כי בעת הסקר 71% מן החונכים היו בני 30–45, 20% מן החונכים היו בני 29 או פחות ו-9% מהם היו בני 46 ויותר. לרוב החונכים יש רקע של כמה שנים לפחות בחונכות או הדרכה, ו-46% מהם דיווחו על רקע של שמונה שנים ויותר בתחום. מרבית החונכים דיווחו על ותק רב בתוכנית 'חונך לנער', ו-72% מהם עבדו בתוכנית יותר משנתיים. כמו כן 64% מן החונכים דיווחו שהם עובדים עם בני נוער או צעירים במקומות עבודה נוספים מלבד תוכנית 'חונך לנער'. נתונים אלו מלמדים שמרבית החונכים בתוכנית הם בטווח הגילים שמאפשר להם ליצור יחסי קרבה עם החניכים ובה בעת להיתכס על ידם כדמויות סמכות בוגרות. הנתונים גם מצביעים על כך שמרבית החונכים הם בעלי ניסיון מעשי בתפקידים דומים, ושככל הנראה יש להם מכוונות לעבודה עם בני נוער. הניסיון הרב של החונכים עלה גם בראיונות עם החונכים עצמם ועם אנשי הצוות בשיבות.

15% מן החונכים ציינו שהם מועסקים בתפקיד נוסף בישיבה. מבין החונכים המועסקים בתפקיד נוסף, הרוב מועסקים כמשיבים, כלומר אנשי הוראה שתפקידם לענות על שאלות ולהנחות את התלמידים הלומדים בבית המדרש. העסקת חונך בתפקיד נוסף בישיבה מנוגדת לנוהלי התוכנית ונתפסת כפרקטיקה בעייתית מכיוון שהיא עלולה לפגוע במחויבות של החונך לחניכים.

לוח 2: מאפייני רקע מרכזיים של החונכים, על פי תשובותיהם לסקר (מספרים ואחוזים)

מאפיין	קטגוריה	% מן המשיבים
גיל (n = 124)	עד 29	20
	30–35	31
	36–45	40
	+46	9
	ותק בחניכה או הדרכה (n = 126)	עד שנתיים
	בין שנתיים לארבע שנים	15
	בין ארבע לשמונה שנים	30
	שמונה שנים ויותר	46
ותק בתוכנית 'חונך לנער' (n = 125)	כחות משנה	10
	בין שנה לשנתיים	18
	בין שנתיים לארבע שנים	25
	ארבע שנים ויותר	47
עבודה עם בני נוער או צעירים במקומות נוספים (n = 125)	לא	36
	כן	64
תפקיד נוסף בישיבה (n = 121)	לא	85
	כן	15

החונכים נשאלו בסקר גם בנוגע להשכלתם הפורמלית בתחום החינוך או הטיפול. 69% מן החונכים העידו על עצמם כמי שאינם בעלי השכלה פורמלית בתחום. 31% מן החונכים העידו על עצמם כמי שיש להם השכלה כזו, אך מרביתם התכוונו בתשובתם לקורסים ממוקדים בתחום הטיפול הקוגניטיבי-התנהגותי או בתחומים משיקים, ולא לתעודת הוראה או תואר אקדמי (כפי שאפשר להבין משאלת המשך שבה התבקשו לפרט במלל חופשי בנוגע להשכלתם). 11% בלבד מן החונכים שהשיבו על השאלה העידו על עצמם כמי שלמדו לתעודת הוראה או לתואר אקדמי בתחום החינוך או הטיפול, ואי אפשר להבין מתשובותיהם אם השלימו את הלימודים במלואם. לפיכך, יש להתייחס בעירבון מוגבל לנתונים הנובעים משאלה זו.

אנשי הצוות שרואיינו ציינו לטובה את המסירות של החונכים ואת האכפתיות שלהם כלפי החניכים, את נועם ההליכות שלהם ואת המיומנויות הגבוהות שלהם בהעברת החומר הלימודי. גם ההורים והחניכים הרבו לשבח את החונכים וציינו לטובה את יכולותיהם המקצועיות ואת יחסיהם הקרובים עם החניכים.

”החונך הזה הוא אברך שגם יש לו בהירות בלימוד וגם יש לו גישה חינוכית. אישיות מיוחדת וטובה ונעימה”
(איש צוות בישיבה ליטאית)

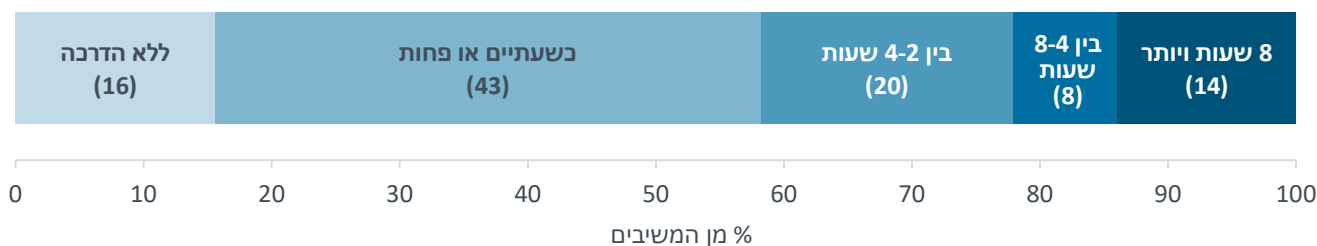
מן הראינות עם החונכים עצמם עולה שלרובם מוטיבציה גבוהה ושרבים מהם מונעים מתחושת שליחות ומרצון לסייע לזולת. ניכר מדבריהם של החונכים שהם מקבלים סיפוק רב מן התחושה שהם מצליחים לסייע לחניכים בלימודים ולהעניק להם תמיכה והכוונה.

”אני אישית טיפוס מאוד מאוד חם ואני מאוד מאוד אוהב, יש לי מאוד אכפתיות לזולת, אני מאוד אוהב להשפיע, זה החיות שלי, אני שואב מזה חיות ולכן אני מצאתי פה בדיוק את הפינה שלי שיש לי קשר עם הבחורים, הבחורים צריכים אותי ואני צריך אותם” (חונך בישיבה חסידית)

4.5 הדרכה והכשרה של החונכים

כאמור, אחד מתפקידי הרכז הוא הדרכת החונכים עם כניסתם לתפקיד. כפי שעלה משיחות עם הנהלת התוכנית ומראיונות עם הרכזים עצמם, הרכזים מדריכים את החונכים החדשים לפי שיקול דעתם, ללא הגדרה מראש של משך ההדרכה ותכניה וללא אחידות בין הרכזים. **תרשים 5** להלן מציג את תשובות החונכים לסקר בנוגע להיקף ההדרכה שקיבלו בכניסתם לתפקיד. כפי שאפשר לראות בתרשים, 59% מן החונכים עברו הדרכה קצרה של שעתיים או פחות, או שלא עברו הדרכה כלל.

תרשים 5: שעות ההדרכה שקיבלו החונכים בכניסתם לתפקיד, על פי תשובותיהם לסקר (n = 122) (באוזנים)

מתשובות החונכים שקיבלו הדרכה כלשהי עולה שרוב ההדרכות התמקדו במטרות החונכות ובהגדרת תפקיד החונך (91%). רוב החונכים גם קיבלו דגשים ליצירת קשר בין-אישי עם החניכים (65%), אך רק מעט מהם קיבלו דגשים בנוגע לתקשורת הרצויה עם הורי החניכים (23%). הממצא עולה בקנה אחד עם ממצא אחר שיתואר בהמשך, לפיו מרבית החונכים אינם מקפידים לקיים

קשר שוטף עם הורי החניכים. ייתכן שהחונכים אינם מקפידים על קיום קשר עם ההורים מכיוון שההדרכות בכניסה לתפקיד אינן מדגישות מספיק את הנושא.

מלבד ההדרכות עם כניסתם לתפקיד, החונכים מוזמנים לכינוסים שנערכים על ידי 'חנוך לנער' לכלל החונכים יחדיו מדי כמה חודשים, וכוללים הרצאות וסדנאות. **לוח 3** להלן מציג את עמדות החונכים כלפי הכינוסים, כפי שעולה מתשובותיהם לסקר. באופן כללי, תשובות החונכים מעידות על שביעות רצון גבוהה מכינוסי התוכנית. עם זאת, חלק מן החונכים אינם סבורים שבמהלך הכינוסים ניתנה להם אפשרות לדון בסוגיות ובדילמות שעולות מן השטח, וחלקם אינם סבורים שהכינוסים הקנו להם ידע מעשי בפן הלימודי או בפן החברתי והרגשי.

לוח 3: עמדות החונכים כלפי כינוסי התוכנית, על פי תשובותיהם לסקר (באחוזים)

היגד	% הסכמה [^]
הכינוסים מקנים לי ידע ותובנות שהיו חסרים לי קודם לכן (n = 128)	79
הכינוסים נתנו לי ידע מעשי כיצד לסייע לחניך בפן הלימודי (n = 125)	73
הכינוסים נתנו לי ידע מעשי כיצד לסייע לחניך בפן החברתי והרגשי (n = 127)	80
במהלך ההדרכות בכינוסים ניתנה לי אפשרות לדון בסוגיות ובדילמות שעולות מן השטח (n = 126)	70
הכינוסים סייעו לי להיות מודע לחוזקות שלי כחונך ובמה עליי להשתפר (n = 126)	84

[^] אחוז המשיבים שסימנו 4 או 5 (מסכים במידה רבה), מתוך כלל העונים להיגד

בתשובה לשאלה סגורה על תחומים שבהם נדרשת העמקה נוספת בכינוסים, 80% מן החונכים סימנו שיש צורך בהעמקה נוספת במתן מענה לבעיות רגשיות וחברתיות. 51% מן החונכים סימנו מענה לקושי לימודי ו-32% סימנו התמודדות עם מצבי סיכון. גם בראיונות עם החונכים עלתה הבקשה להתמקדות רבה יותר בהיבטים חברתיים-רגשיים, כדי שיוכלו לקבל כלים למתן "עזרה ראשונה" לחניכים שחווים מצוקה.

החונכים הצביעו בראיונות על תחומים נוספים לשיפור, מה שחזר ועלה גם בתשובותיהם לשאלה פתוחה בסקר שעסק בנושא. ראשית, חונכים רבים קראו להגדלת מספר הכינוסים, וחלקם אף טענו שהגדלת תדירות המפגשים על חשבון הזמן שמוקדש לכל מפגש תגדיל את הערך המוסף שלהם. כמו כן החונכים המליצו להרחיב את הבסיס המקצועי של הכינוסים באמצעות הזמנת מרצים בעלי ידע נרחב, אשר ידונו בסוגיות מעשיות שעולות מן השטח. כמה חונכים ביקשו לתת עדיפות לקיום סדנאות בקבוצות קטנות על פני מפגשים רבי משתתפים, מתוך ציפייה שאלו יאפשרו להם להעלות סוגיות שמעסיקות אותם בחונכות. הצעות נוספות כללו חלוקת סיכומים כתובים של הכינוסים ומתן אפשרות להשתתף בהם באמצעות הטלפון או האינטרנט.

רכזים שרואיינו הביעו רצון בשימת דגש נרחב יותר בתפקיד החונך וגבולותיו ובהקניית מיומנויות תקשורת והקשבה ומיומנויות ניהול משברים.

4.6 קשרי העבודה בין החונכים, הרכזים ואנשי הצוות בישיבות

4.6.1 קשרי העבודה בין החונכים לאנשי הצוות בישיבות

כפי שתואר בפרק המבוא, סדר היום של החונך בעבודתו בישיבה נקבע על ידי איש קשר בישיבה, במרבית המקרים המשגיח, שהוא איש צוות בכיר האחראי לפן החינוכי, הרגשי והרוחני של התלמידים. בפרט, המשגיח מנחה את החונך באילו תחומים להתמקד בעבודה עם כל חניך, ובאיזו מתכונת לקיים את המפגשים. לכן, הצלחת החונכות תלויה במידה רבה בשיתוף הפעולה בין המשגיח לחונך.

לוח 4 להלן מציג את תשובות המשגיחים להיגדים בסקר הנוגעים לקשרי העבודה שלהם עם החונכים. מן הלוח עולה שרוב המשגיחים מספקים לחונכים מידע רלוונטי על תלמידים שמצטרפים לתוכנית או משתתפים בה, מעדכנים את החונכים בנוגע לנושאים שעליהם צריך לעבוד עם החניכים, וסומכים על שיקול דעתם של החונכים. רובם ציינו שהם מתייעצים עם החונכים ונותנים להם חופש פעולה בקביעת תוכני המפגשים עם החניכים. לעומת זאת, כחות ממחצית מן המשגיחים נותנים לחונכים חופש פעולה בקביעת מתכונת המפגש, בהיבטים כגון מיקום המפגש והזמן המוקדש לכל תלמיד.

מרבית המשגיחים ציינו שהם מצפים מן החונכים לדווח להם על כל התנהגות חריגה של החניכים. נתון זה אינו עולה בקנה אחד עם התפיסה שבה דוגלת הנהלת התוכנית ולפיה החונך מחויב לשמור על דיסקרטיות גם כאשר החניך פועל בניגוד לכללי הישיבה. לפי תפיסת התוכנית, למעט במקרים קיצוניים במיוחד, החונך לא יערב את הישיבה ללא הסכמת החניך, וזאת כדי לשמר את יחסי האמון עם החניך. כפי שהסבירו רכזי התוכנית, רק אם החניך ירגיש בטוח לספר לחונך על מחשבותיו ומעשיו בלי לחשוש מן ההשפעות, הוא יסכים להיחשף בפני החונך ויהיה פתוח לקבלת הכוונה. הפער בין תפיסתם של המשגיחים לזו של התוכנית משתקף בדברי אחד החניכים, שהסביר מדוע אין לו אמון מלא בחונך:

” תשמע אני לא סומך פה על שום רב [חונך] כי בעיקרון כל רב מחויב להגיד לראש ישיבה דברים... בדקנו וראיתי כמה פעמים שהוא כן מדבר עם הראש ישיבה” (חניך בישיבה ספרדית)

כמה אנשי צוות שרואיינו ציינו שהם מכבדים את הדיסקרטיות בין החונך לחניך, ומצפים מן החונך לערב אותם רק כמוצא אחרון. עם זאת, כאמור, התשובות לסקר מעידות שמשגיחים רבים אינם שותפים לתפיסה זו ומצפים מן החונכים שלא לפעול על פיה.

לוח 4: קשרי העבודה בין המשגיחים והחונכים, על פי תשובות המשגיחים לסקר (באחוזים)

היגד	% הסכמה [^]
אני נותן לחונכים פרטי רקע ומידע רלוונטי על תלמידים שמצטרפים לתוכנית (n = 88)	86
אני מעדכן את החונכים על מצבם והתקדמותם של התלמידים שמתתפים בתוכנית (n = 89)	89
אני מעדכן את החונכים בנוגע לנושאים שעליהם צריך לעבוד עם התלמידים (n = 87)	92
אני מתייעץ עם החונכים בנוגע להחלטות הנוגעות לתלמידים שמתתפים בתוכנית (n = 83)	64
החונכים מדווחים לי על הנעשה במפגשים בינם ובין התלמידים (n = 86)	77
אני נותן לחונכים חופש פעולה בקביעת התכנים שיעלו במפגשים (n = 86)	73
אני נותן לחונכים חופש פעולה בהיבטים הנוגעים למתכונת המפגש (כגון מיקום, הזמן המוקדש לכל תלמיד, וכד') (n = 87)	49
אני מצפה מן החונכים לדווח לי על כל התנהגות חריגה של התלמידים (n = 88)	76
אני סומך על שיקול דעתם של החונכים בישיבה (n = 88)	89

[^] אחוז המשיבים שסימנו 4 או 5 (מסכים במידה רבה), מתוך כלל העונים להיגד

לוח 5 להלן מציג את תשובות החונכים לשאלות בסקר הנוגעות לקשרי העבודה שלהם עם אנשי הצוות בישיבה. באופן כללי, מרבית החונכים העידו על גישה חיובית של אנשי הצוות בישיבות כלפי החונכות, ועל נכונות לשיתוף פעולה מצידם. עם זאת, בשונה מכפי שמתמע מתשובות המשגיחים, חלק גדול מן החונכים – 38% – לא דיווחו כי הם מקבלים מן הישיבה מידע מספק על מצבם של החניכים. כמו כן חלק מן החונכים לא דיווחו כי יש להם עם מי להתייעץ בישיבה כשהם נתקלים בקושי, וחלקם טענו שהישיבה לא דואגת להם למקום מתאים למפגש עם החניכים. עם זאת, החונכים שרואיינו תיארו יחסים של אמון ושיתוף פעולה עם המשגיחים וראשי הישיבות, והדגישו את האכפתיות שלהם ואת מסירותם לתפקיד. כמו כן כמה חונכים ציינו לחיוב את המרחב שניתן להם לטפל בעצמם בבעיות שמתעוררות אצל החניכים, ולערב את המשגיח או את ראש הישיבה רק כאשר הם מתקשים להתמודד בעצמם עם הבעיה.

לוח 5: קשרי העבודה עם אנשי הצוות בישיבה, על פי תשובות החונכים לסקר (באחוזים)

היגד	% הסכמה [^]
אני מקבל מן הישיבה מידע ועדכונים בנוגע למצבם של החניכים (n = 124)	62
ראש הישיבה והמשגיח סומכים עליי ומאפשרים לי לפעול לפי שיקול דעתי (n = 126)	80
כשאני נתקל בקושי או בהתלבטות יש לי עם מי להתייעץ בישיבה (n = 125)	78
הישיבה דואגת לי למקום מפגש עם החניכים שמאפשר לנו לעבוד בנוחות ובהתאם לצורכי החניך (n = 122)	77
בישיבה מייחסים חשיבות לתוכנית 'חנוך לנער' (n = 123)	88

[^] אחוז המשיבים שסימנו 4 או 5 (מסכים במידה רבה), מתוך כלל העונים להיגד

אנשי הצוות והחונכים שרואיינו תיארו את יחסי העבודה ביניהם בגוונים חיוביים, ואילו הרכזים התייחסו בהרחבה למתחים בין אנשי הצוות בישיבות לחונכים. מקור שכיח למתח הוא הציפייה של המשגיח או ראש הישיבה להיעזר בחונך למשימות שחורגות מתפקידו, ללא תשלום נוסף. החריגה עשויה לבוא לידי ביטוי בהיקף השעות שהחונך נדרש לספק, ו/או בביצוע תפקידים שאינם קשורים למטרת החונכות, כגון מילוי מקום של אנשי צוות חסרים. לעיתים החריגה מתבטאת בהטלת אחריות רבה מדי על החונך, אשר מצופה להתמודד לבדו עם אתגרים מורכבים שעולים מן החניכים, מבלי שקיבל את ההכשרה המתאימה לכך. באחריות הרכז לאזן בין הצורך למנוע ניצול של החונך על ידי הישיבה ובין מתן מקום לרצון החונך לתרום לישיבה ולקבל ממנה הכרה. אף שהרכזים מנחים את החונכים לשמור על גבולות התפקיד, לעיתים קרובות הגבולות "נמתחים" מעבר להגדרה הפורמלית.

אפשר לראות במתחים אלו בין אנשי הצוות בישיבות לחונכים, ביטוי למעמדו הדו-משמעי של החונך אשר מצד אחד נתפס כמי ששייך לישיבה, אך מצד שני אינו חלק מצוות ההוראה במוסד. אנשי צוות הסבירו שהם מקפידים לשתף את החונך בפעילויות הישיבה כדי שהתלמידים יכירו ויכבדו אותו. בה בעת, התלמידים אינם תופסים אותו כמורה אשר צריך לשמור ממנו מרחק, וחשים בנוח ליצור עימו יחסי קרבה ואמון. לצד היתרונות במעמדו הדו-משמעי של החונך, ייתכן שמעמד זה מוביל לטשטוש גבולות ולציפייה מן הצוות שהחונך ימלא משימות שאינן במסגרת תפקידו.

4.6.2 קשרי העבודה בין אנשי הצוות בישיבות והחונכים ובין הרכזים והנהלת 'חונך לנער'

לוח 6 להלן מציג את תשובות המשגיחים לשאלות בסקר שהתייחסו לעמדותיהם כלפי הרכזים והנהלת התוכנית. מן הלוח עולה כי עמדות המשגיחים חיוביות מאוד, ורובם מעידים על תקשורת ושיתוף פעולה מספקים. כמו כן רוב המשגיחים דיווחו שהם נוהגים להתייעץ עם הרכז או עם הנהלת התוכנית כאשר עולים אתגרים במתן מענה לחניכים, ואלו מוצאים פתרונות לאתגרים שמועלים בפניהם, תוך הפגנת גמישות אל מול צורכי הישיבה.

לוח 6: עמדות המשגיחים כלפי הרכז והנהלת 'חונך לנער', על פי תשובותיהם לסקר (באחוזים)

היגד	% הסכמה [^]
יש תקשורת ושיתוף פעולה מספקים בין הישיבה לרכז / הנהלת תוכנית 'חונך לנער' (n = 89)	97
אני נוהג להתייעץ עם הרכז / הנהלת התוכנית כאשר עולים אתגרים במתן מענה לתלמידים שמשתתפים בתוכנית (n = 86)	84
הרכז / הנהלת התוכנית מצליחים למצוא פתרונות לאתגרים שאני מעלה בפניהם (n = 87)	90
הרכז / הנהלת התוכנית גמישים ומתאימים עצמם לצורכי הישיבה (n = 89)	93

[^] אחוז המשיבים שסימנו 4 או 5 (מסכים במידה רבה), מתוך כלל העונים להיגד

בשאלה פתוחה בסקר, שיבחו משגיחים רבים את הרכזים ואת הנהלת התוכנית על המסירות ויכולת הארגון. גם מן הראיונות עם אנשי הצוות עולות דעות חיוביות כלפי הרכזים, שמתוארים כאנשים אכפתיים המשתדלים לסייע ככל האפשר. בכמה ראיונות נמתחה ביקורת על היעדר גמישות מצד הרכז והנהלת התוכנית, אשר לא הסכימו להתאים את כללי החונכות לצורכי הישיבה

(למשל, הקפידו שארבעה חניכים בלבד יקבלו ליווי במסגרת השעות המוקצות לחונך). עם זאת, כאמור, עמדה זו אינה משתקפת כלל מתשובות המשגיחים לסקר.

מנקודת המבט של הרכזים, תוארו מתחים שעולים מעת לעת סביב ניסיונות של הישיבה "לכופף" את כללי התוכנית. למשל, הם הסבירו שהם משקיעים מאמצים במניעת העסקת חונכים שהם קרובי משפחה של אנשי צוות בישיבה, או בהטלת משימות על החונך שאינן במסגרת הגדרת התפקיד שלו, כמתואר לעיל.

במסגרת תפקידם הרכזים מלווים את החונכים בעבודתם, מסייעים להם להתמודד עם אתגרים ומספקים להם מעטפת ותמיכה. **לוח 7** להלן מציג את תשובות החונכים לשאלות בסקר שהתמקדו בקשרי העבודה שלהם עם הרכז. מן הלוח עולה כי רוב החונכים דיווחו כי הם חשים בנוח לפנות אל הרכז וחשים שהוא זמין לשאלות ולסיוע בפתרון בעיות. עם זאת, חלק מן החונכים דיווחו שהם אינם חשים שהם מקבלים מן הרכז כלים מספיקים ואינם חשים שהרכז נמצא איתם בקשר מספק או תומך בהם ברגעי קושי. גם בראיונות עם החונכים, לצד תיאורים חיוביים של הרכזים, היו שטענו שהרכז שלהם מוגבל ביכולתו לסייע מכיוון שאינו מכיר את התלמידים, או שאין באפשרותו לספק מענה לבעיות שהחונכים מעלים. כמו כן חלק מן המראיינים ציינו שהעומס המוטל על הרכזים אינו מאפשר להתייעץ עימם באופן שוטף. אחד הרכזים הסביר שהיקף המשרה של הרכזים, העומד על 50%, מגביל את התמיכה שביכולתם לספק לכל חונך.

לוח 7: קשרי העבודה עם הרכז, על פי תשובות החונכים לסקר (באחוזים)

היגד	% הסכמה [^]
הרכז זמין לשאלות ולסיוע בפתרון בעיות ($n = 125$)	86
הרכז נמצא איתי בקשר ועוקב אחר הפעילות שלי ($n = 120$)	78
אני מרגיש בנוח לפנות אל הרכז בכל בעיה וסוגיה ($n = 120$)	88
הרכז תומך בי ומעודד אותי אם קשה לי בחונכות ($n = 115$)	79
הרכז נותן לי כלים שמסייעים לי להתמודד עם מצבים מאתגרים בחונכות ($n = 114$)	75

[^] אחוז המשיבים שסימנו 4 או 5 (מסכים במידה רבה), מתוך כלל העונים להיגד

הרכזים עצמם הרחיבו בנוגע לאופני ההתערבות שלהם ולדרכים שבהן הם מנסים לסייע לחונכים ולישיבות. כפי שתואר לעיל, הרכזים מסייעים לפתור קונפליקטים בין החונך לישיבה, ושואפים לשמור על נוהלי התוכנית ובה בעת להתחשב בצורכי הישיבה. למשל, במקרים יוצאי דופן הם מנחים את החונך לסייע גם לתלמידים שאינם משויכים לתוכנית, מתוך רצון לממש את מטרת-העל של מניעת נשירה. הרכזים גם נעזרים בידע וברשתות הקשרים שלהם כדי לספק לתלמידי הישיבה מענים חיצוניים. נוסף על כך הרכזים שואפים להיות מקור לתמיכה ועידוד לחונכים, ולספק להם הנחיה שוטפת בהתמודדות עם מצבי משבר.

4.6.3 הערכת אנשי הצוות בישיבות והרכזים את עבודת החונכים

אנשי צוות שרואיינו ציינו שהם בוחנים את עבודת החונך על סמך התרשמותם מן הקשר שלו עם החניכים ורצונם באינטראקציה עימו, על סמך המוטיבציה שהוא מכנין ועל סמך השיפור בתפקוד הלימודי, החברתי-רגשי וההתנהגותי של החניכים. אנשי הצוות העריכו את השיפור בתפקוד החניך באמצעות שיחות עימו, והתרשמות ממצב רוחו והתנהלותו בשיעורים. חלק מאנשי הצוות ציינו את החשיבות של הדוח החודשי שממלא החונך ונחתם על ידם, המסייע להם לעקוב אחר התקדמות החניכים.

מעיון בדוחות החודשיים, אפשר להתרשם שרובם ממולאים בתשומת לב ובאופן אינפורמטיבי, גם אם בתמציתיות. מרבית חוות הדעת של החונכים על התקדמות החניכים חיוביות, באופן שמעורר חשש להטיה מסוימת, אולם מתוארים גם מקרים של חוסר הצלחה. על פי הרכזים, הדוח מספק להם ולישיבה דרך לעקוב אחר עבודת החונך והתקדמות החניך, והוא גם ממקד את תשומת ליבו של המשגיח בצורכי החניך ובדרכים לקדם אותו. לדבריהם, סעיפי הדוח מבליטים את נקודות החוזק של החניך ומאמציו בדרך שעשויה לשפר את האופן שבו הוא נחוה בישיבה. עם זאת, בכמה ראיונות הביעו אנשי צוות בישיבות רצון במעקב תכוף ושיטתי יותר. למשל, אחד המרואיינים היה מעדיף שהחונך ימסור דיווח מפורט על כל אחד מן המפגשים.

בחלק מן הראיונות עם אנשי הצוות גם עלתה תחושה של קושי בהגדרת הקריטריונים להערכת החונכות או החונך. הקושי התבטא באי-הבנה של השאלה מצד המרואיין, או בתשובות עמומות. אחד מאנשי הצוות הסביר שהיעדרם של קריטריונים ברורים להערכה נובעים מאופיו של עולם הישיבות, שלא התמסדו בו תהליכי פיקוח ובקרה ריכוזיים:

” זה במבנה של הישיבות בכלל. כמו שמגיד שיעור לא מקבל וכמו שבשונה מהמוסדות הכלליים שיש מפקח והמפקח יכול להגיד וכשיש בעיות עם מורה, אז הפיקוח, ופה אין את זה. בעולם הישיבות זה לא קיים. אז זה גם לא שייך. אז אני לא רואה שזה הפיך. זה ככה” (איש צוות בישיבה ליטאית)

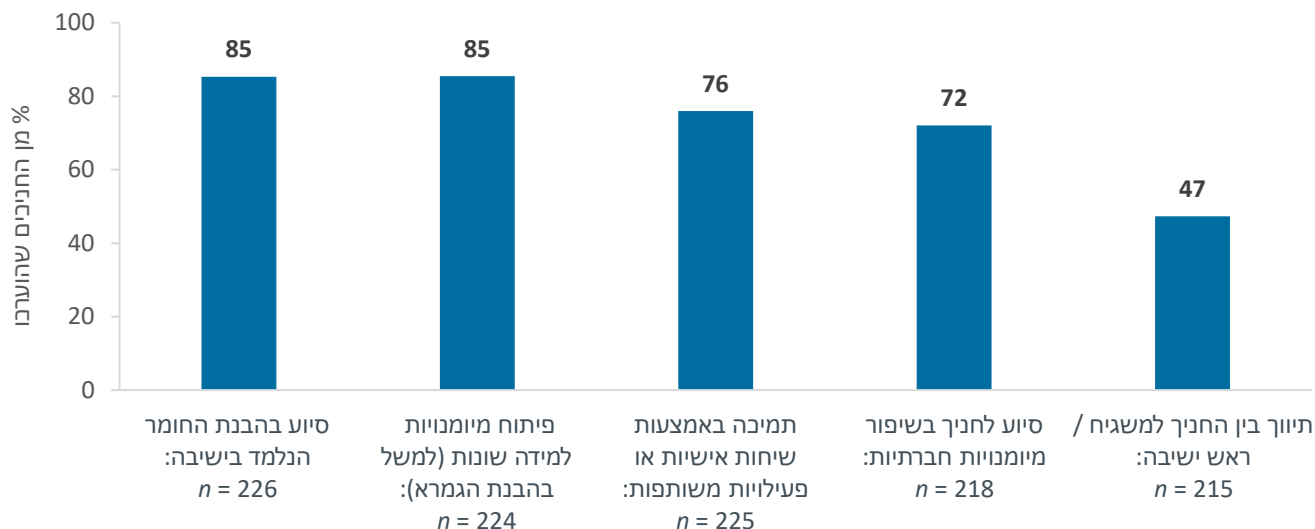
4.7 אופי המענה בחונכות

4.7.1 דרכים שבהן החונכים מסייעים לחניכים

תרשים 6 להלן מציג את הפעולות שהחונכים מבצעים כדי לסייע לחניכים, על פי תשובותיהם לסקר. מן התרשים עולה כי החונכים דיווחו שהם מעניקים לרוב החניכים **סיוע לימודי**, בין בהבנת החומר הנלמד בישיבה, בין בפיתוח מיומנויות למידה שונות: 93% מן החניכים מקבלים סיוע בלפחות היבט אחד מן השניים. גם החונכים שרואיינו התייחסו לסיוע הלימודי כרכיב מרכזי בתפקידם, וחלקם תיארו פרקטיקות לביאור מושגי יסוד בגמרא ולחיצוק מיומנויות החניכים בהבנת הנקרא.

” יש הרבה שיטות לימוד, איפה להתמקד איתו בסוגיה, מה לתפוס כעיקר, מה לעזוב, ותוך כדי למידה אני גם רואה מה הדברים הרגישים אצלו, מה פחות, מה יותר, אם זה קשיים בקריאה וכולי. המרחב פה הוא עצום” (חונך בישיבה חסידית)

תרשים 6: פעולות שהחונכים שמים בהן דגש בעבודה עם החניך, על פי תשובותיהם לסקר (באחוזים)

הערות:

1. החונך סימן את תשובותיו בנוגע לכל חניך בנפרד. האחוזים מתייחסים לאחוז החניכים שסומן עבורם 4 או 5 (במידה רבה), מתוך כלל החניכים שהוערכו בהיגד
2. ערכי ה-n מתייחסים למספר החניכים שהוערכו בהיגד
3. האחוזים משוקללים לפי משקלות זרם הישיבה של כלל החניכים בתוכנית

הסיוע הלימודי בחונכות שם דגש בהעצמת החניכים ובחיזוקים חיוביים. בפרט, הרכזים מנחים את החונכים לאתגר את החניך בהתאם לשלב שבו הוא נמצא, לעודד את החניך להוביל את הלמידה, להפגין עניין בדבריו ולהחמיא לו. חונכים וחניכים העידו שהלמידה המשותפת בדרך זו משפרת את ביטחונם העצמי של החניך ואת מצב רוחו, ומחזקת את המוטיבציה שלו בלמידה.

”החונך] היה אומר לי 'מה, אני אלמד אותך? מה זה שווה?... אתה תלמד איתי ביחד, זה יעזור לשנינו'. קבוע אחרי שהיינו לומדים הוא היה אומר לי 'מאוד נהייתי, באמת תודה רבה שהסכמת ללמוד איתי, עזרת לי מאוד, הארת את עיניי בסוגיה...' הוא נתן לי מלא חשק להמשיך ללמוד” (חניך בישיבה ליטאית)

מלבד ההשפעה החיובית של הלימוד המשותף על הביצועים הלימודיים והמוטיבציה של החניך, הוא גם מספק פלטפורמה ליצירת קשר בין-אישי בין החונך והחניך. הלימוד המשותף מעניק לגיטימציה לקשר בין ביניהם, ובתוך כך מאפשר לחונך להתקרב לחניך ולרכוש את אמונו. בדרך זו, החונך יכול להעניק לחניך סיוע בהיבטים שאינם קשורים ישירות ללימוד.

”
אצלי זה אמור להגיע מתוך הלימוד, אני איש רציני, מגיע, לומד איתך, עוזר לך שאתה לא תהיה מהחלשים בישיבה... ותוך זה אם נודע לך, או אתה מבין, או אתה מרגיש שיש לו קשיים בתמיכה הנפשית והתמיכה הרגשית אתה יכול להביא לו את התמיכה” (חונך בישיבה חסידית)

ואכן, למרות המקום המרכזי של הלימוד בעבודת החונך, מתרשים 6 לעיל עולה שהחונכים מעניקים לרוב החניכים סיוע גם בהיבטים נוספים. בכלל זה, החונכים מעניקים לרוב החניכים **תמיכה רגשית באמצעות שיחות** שנעשות תוך כדי כגישות הלימוד או בסמוך להן, או באמצעות פעילויות משותפות כגון טיולים בשכונה, קניות, או תפילות בבית הכנסת. כפי שעולה מן הראיונות עם אנשי הצוות ועם החונכים, חלק מן החונכים גם מנסים לעודד את החניכים באמצעות תשרים קטנים (כסף, דברי מאפה, וכד'). השיחות עם החונכים מעניקות לחניכים הכוונה של אדם בוגר, שמעודד אותם לחשוב על מטרותיהם בטווח הרחוק ולפעול להגשמת המטרות האלה. כמו כן הקשר האישי שנוצר עם החניכים מאפשר לחונכים לזהות צרכים ומצבי מצוקה, לספק להם מענה ראשוני ולהפנות את תשומת ליבם של אנשי הצוות בישיבה.

רוב החונכים גם משקיעים מאמצים **בשיפור המיומנויות החברתיות** של החניכים. החונכים שרואיינו הסבירו שהם נוהגים לעבד יחד עם החניכים מצבים שהם חוו וליזום פעילויות שנועדו לחזק את ביטחונם העצמי בתחום החברתי. בין היתר, הם מסייעים לחניכים שמתקשים בתחום החברתי למצוא שותפים ל"חברותות". כפי שהעידו כמה הורים, עצם הנוכחות של החונך מפצה במידת מה על הקושי של הנער למצוא את מקומו מבחינה חברתית.

מתרשים 6 גם עולה שכמעט מחצית מן החניכים מקבלים סיוע באמצעות **"תיווך" בין החניך לאנשי הצוות בישיבה**: לעיתים קרובות החניכים מעוררים אנטגוניזם בקרב אנשי הצוות בישיבה, או שהם אינם יודעים כיצד לפנות אליהם או חווים תקריות על רקע של משמעת או התמדה בלימודים. כפי שעולה מן הראיונות עם החונכים והרכזים, במצבים כאלה החונך מנחה את החניכים כיצד לפנות לאיש הצוות, או אף משוחח עם איש הצוות בעצמו:

”
ברגע שיש חונך שמפטר את העניינים, מתווך מה שנקרא בינו לבין הצוות זה מועיל לו שלא יסתכלו עליו בצורה חריפה מדי, ולא יגיע להסלמה ביחסים עם הצוות החינוכי בישיבה, הוא גם מבין את XXX והוא לא חושב שזו חוצפה שהוא מתבטא בצורה מסוימת, מה שלמשל אם הוא היה אומר את אותם דברים לראש הישיבה או לרב זה מתפרש כחוצפה, אבל פה יש לו מישהו שהוא יכול להגיד לו מה שהוא חושב אז הוא יודע שהוא לא מתחצף, הוא פשוט אומר את אשר על ליבו, והוא [החונך] מעביר את הדברים האלה בצורה מבוקרת” (אם לחניך בישיבה ספרדית)

בהסתכלות רחבה יותר, רכזים, חונכים והורים מעידים על החונך כמי שמספק לחניך **"גב" בישיבה**. כאמור, החונך מסב את תשומת ליבו של המשגיח או ראש הישיבה לחניך, מציע להם דרכים לעזור לו ומשקף להם את המאמצים של החניך ואת נקודות החוזק שלו. כפי שהעיד אחד הרכזים, לעיתים קרובות מאמצי החונך מובילים לשינוי מסוים בגישה של הצוות, אשר ממתן את היחס השלילי לחניך או אף מספק לו חיזוקים חיוביים. החניך מרגיש זאת, וכתוצאה מכך מצב רוחו משתפר והוא משקיע מאמצים רבים יותר בלימודים. בדרך זו, אפילו שינוי קטן ביחס של הצוות לחניך עשוי להוביל למעגל של תהליכים חיוביים. בראיונות, חונכים התייחסו לניסיונותיהם להשפיע על הגישה של צוות הישיבה כלפי החניך:

יש תלמידים שמתפקשש להם, הם דווקא מנסים מאוד ובעיני ראש הישיבה הוא רואה את זה שלילי ובצדק כי זה מתפקשש להם כל יום. הבחור הזה החליט שסיכמנו שעכשיו מתחיל לעבוד כמו חמור ובדיוק ביום הראשון הוא קם מאוחר... אבל אם אני בתמונה ואני יודע אז אני אומר לראש ישיבה בבוקר שאני שומע שראש הישיבה עצבני שהוא לא הגיע, אני אומר לו סתם דע לך שאתמול הייתה לי איתו שיחה וסיכמנו על זה, כנראה קרה לו משהו. אפשר הרבה לתמרן והרבה הרבה לתת..." (חונך בישיבה ליטאית)

”

אופן העבודה המתואר לעיל משקף שילוב בין סיוע לימודי למענה רגשי-חברתי והוא עולה בקנה אחד עם עקרונות של פדגוגיה טיפולית הנהוגים בעבודה עם תלמידים ונוער במצבי סיכון. בין עקרונות אלו אפשר לזהות מתן כבוד והכרה ביכולות החניך, חיזוק תחושת המסוגלות והעצמה, יצירת מעורבות פעילה של החניך בלמידה, ופיתוח קשר בין-אישי משמעותי המבוסס על אמון הדדי (מויאל, 2018). עקרונות אלו באים לידי ביטוי בעבודתם השוטפת של החונכים, כפי שתוארה על ידם ועל ידי החניכים וההורים.

כמו כן ניכר מן הראיונות שהמענה בהיבטים שאינם קשורים ישירות ללימוד דורש מן החונך לגלות יוזמה, כדי למצוא את הדרך המתאימה ביותר לסייע לחניך וכדי להשפיע על אנשי הצוות בישיבה לשכר את היחס כלפיו. החונך נדרש להכנין שיקול דעת, ולמצוא את האיזון הנכון שבין דאגה לצורכי החניך ובין מתן כבוד לכללי הישיבה. חונכים התייחסו למצבים שבהם "נאלצו ללכת בין הטיפות", והתלבטו כיצד להתמודד עם אתגר בדרך שמצד אחד לא תפגע בחניך ומצד שני תתחשב בצורכי הישיבה.

מן הראיונות וממצאי הסקר עולה כי החונכים סבורים שפעולות שאינן קשורות ישירות ללימוד מסייעות לרוב החניכים לא פחות מן הפעילות הלימודית. בשאלה פתוחה בסקר, שבה החונכים התבקשו לפרט את הדרכים שבהן הם מצליחים לסייע לחניך, התקבלו 141 תשובות ו-53% מהן התייחסו להיבטים לימודיים כגון מעבר על החומר או חיזוקים חיוביים, ו-69% מהן התייחסו להיבטים שאינם קשורים ישירות ללימוד, כגון תמיכה אישית שהחונך מספק לחניך או סיוע בתחום החברתי. הורים וחניכים שרואיני התייחסו אומנם בראש ובראשונה לתרומה הלימודית, אך רובם גם ציינו היבטים נוספים, כמתואר לעיל. כמה חניכים אף סיפרו שהם רוצים לחזק את הקשר האישי שלהם עם החונך ולשוחח עימו יותר על נושאים שאינם קשורים ישירות ללימוד.

4.7.2 אופי הקשר בין החונכים והחניכים

הרכזים והחונכים הדגישו בראיונות את הקושי לרכוש את אמנם של החניכים, אשר חלקם מרגישים שלא בנוח להצטרף לחונכות (להרחבה ר' פרק 4.8), וחלקם חוו אכזבה מן היחס שקיבלו ממבוגרים שהכירו במסודות החינוך. כאמור, ההדרכות של הרכזים בכניסה לתפקיד מתמקדות בדרכים ליצור קשר בין-אישי עם החניכים. בהנחיית הרכזים, החונכים ממתנים בסבלנות לשעת כושר שבה יוכלו לשוחח עם החניך לעומק, והחניך ביוזמתו ייפתח בפניהם. רוב החונכים זוכים בהדרגה באמון החניך באמצעות הקשבה, אכפתיות ויצירת מרחב בטוח שבו החניך מרגיש שהוא לא נשפט על ידי החונך ושפרטיותו נשמרת.

מראיין: "אז מה משמעותי?" [לרכישת אמנם של החניכים] מראיין: "מה אתה באמת חושב ומה ההרגשה שלך. אם אתה באמת נותן אמון בבחורים ובאמת המטרה שלך לעזור לבחורים, הבחורים מזהים את זה וקולטים את זה והם נותנים את עצמם" (חונך בישיבה ליטאית)

”

חלק מן החניכים בוחנים את הנאמנות של החונך בדרכים מגוונות. למשל, הם מתארים התנהגות שמנוגדת לכללי הישיבה או מותחים ביקורת על צוות הישיבה, ומחכים לראות כיצד הוא מגיב ואם הוא מדווח לצוות הישיבה על המקרה. כאשר החונך "עומד במבחן" הוא מוכיח להם שהוא ראוי לאמונם:

” ברור שבהתחלה הם חושדים. מי אתה? מה אתה? וגם לא נעים להם, אני לבד, ומה עם חברים שלי? אני מאוד משתדל לתת להם הרגשה נעימה ונוחה. אני מאוד מאוד משתדל לתת להם את הביטחון שלי. קודם כול תרגיש במקום בטוח. עכשיו, אני גם אומר להם, 'אל תאמין לי. תבדוק. תבדוק האם אני באמת נאמן לך. תבדוק אם אתה יכול להיות בטוח, אם אני משקר לך. תבדוק'. ואני גם מסביר להם איפה הם יכולים לבדוק. 'בבקשה'." (חונך בישיבה ספרדית)

” תשמע יכול להיות שמחרטטים עליי, אין לי מושג, אבל כרגע אני לא מרגיש שחירטטו עליי... אז אם נגיד שחירטטו עליי אז כל הדברים שאמרת לי לו הראש ישיבה אמור לדעת על זה אבל אני יודע שהוא לא מספר כלום ולא משתף כלום" (חניך בישיבה ספרדית)

כפי שתואר לעיל, מרבית המשגיחים שהשיבו על הסקר דווקא מצפים מן החונך לדווח על כל התנהגות חריגה של החניך, ובמקרים רבים החונכים צריכים "ללכת בין הטיפות" ולמצוא את האיזון הנכון בין ציפיית המשגיח לשאיפה לחזק את אמון החניך.

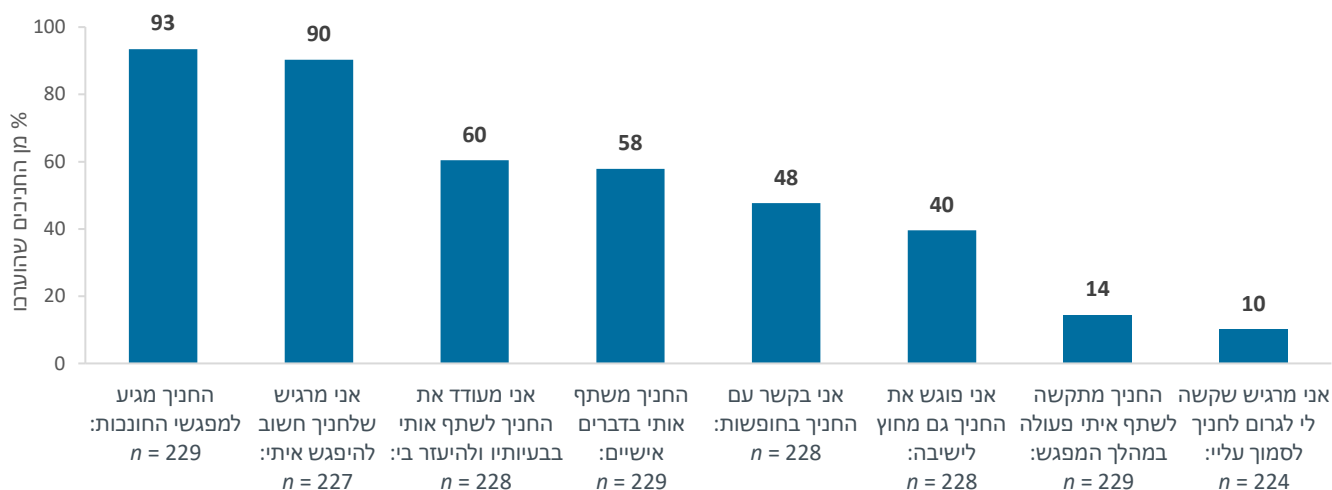
חונכים, הורים ואנשי צוות תיארו קשרים חזקים שנוצרו בין החונכים לחניכים. לעיתים חניכים מבקשים מן המשגיח לקבל זמן נוסף עם החונך או להמשיך להיפגש עימו לשנה נוספת. כמו כן לעיתים הקשרים בין החונכים והחניכים ממשיכים לאחר תקופת החונכות. גם החניכים שרואיינו העידו על קשרים טובים עם החונך שלהם, נתנו בו אמון וחלקם שיתפו אותנו בנושאים אישיים או ראו בו כתובת ראשונה להתייעצות. אחד החניכים אמר שהחונך הוא "כמו אבא" בשבילו, וחניך נוסף תיאר את החונך כחבר טוב. אחד החניכים סיפר שנעזר בחונך כדי להתמודד עם מצוקה אישית ועם מחשבות בנוגע ליציאה בשאלה. האכפתיות שמאפיינת רבים מן החונכים, כמו גם מיומנויות התקשורת הגבוהות שלהם וניסיונם הרב במתן מענה לבני נוער, מאפשרים להם ליצור יחסי קרבה ואמון עם החניכים.

” הוא נתן לי את העזרה שאני צריך. כמו אבא... אני יכול לדבר איתו על מה שאני רוצה, אני יכול להוציא הכול והוא לא מספר לאף אחד. אני מרגיש בטוח" (חניך בישיבה חסידית)

תרשים 7 להלן מציג את תשובות החונכים להיגדים בסקר שנוגעים לאופי הקשר בינם ובין החניכים. מן התרשים עולה כי החונכים מרגישים שלרוב החניכים חשוב לפגוש אותם. רוב החניכים מקבלים עידוד מן החונכים לשתף אותם בבעיותיהם האישיות ולהיעזר בהם, והם אכן משתפים אותם בדברים אישיים. מעט פחות ממחצית מן החניכים נכשלו עם החונכים גם בחופשות, וכ-40% פגשו את החונכים גם מחוץ לישיבה. לעיתים קרובות, הקשר ההדוק עם החניך מאפשר לחונך לשים לב למצוקות או צרכים לפני אנשים אחרים.

ככלל, מטה 'חנוך לנער' ורכזי התוכנית מעודדים את החונכים לשמור על קשר עם החניכים גם בחופשות ולקיים עימם פעילויות מחוץ לישיבה מעת לעת, בהתאם ליכולות החונך וצורכי החניך. עם זאת, הרכזים גם מדגישים בפני החונכים את החשיבות של שמירה על גבולות בקשר עם החניכים. כאמור, החונך צריך לזכור שאינו איש טיפול, ושהוא גם אינו ממלא את מקום הוריו של החניך. לכן, עליו להימנע מיצירת קשר הדוק מדי עם החניכים או מכניסה למשבצת "טיפולית". היעדר גבולות בקשר בין החונך לחניך עלול להקשות על החניך את הפרידה מן החונך בסוף החונכות, לבוא על חשבון ההשקעה של החונך בחניכים אחרים, ולהעמיס על החונך משא שיתקשה לשאת לאורך זמן. יש לציין שהרכזים מתריעים בפני החונכים על הצורך בשמירה על גבולות, אך אופי הקשר עם החניכים נתון בעיקרו של דבר לשיקול דעתו של החונך, ללא כללים ברורים שתוחמים את הקשר.

תרשים 7: אופי הקשר עם החניכים, על פי תשובות החונכים לסקר (באחוזים)

הערות:

1. האחוזים מתייחסים לאחוז החניכים שסומן עבורם 4 (לעיתים קרובות) או 5 (כל הזמן), מתוך כלל החניכים שהוערכו בהיגד.
2. ערכי ה-n מתייחסים למספר החניכים שהוערכו בהיגד.
3. האחוזים משוקללים לפי משקלות זרם הישיבה של כלל החניכים בתוכנית.

4.7.3 מתכונת והיקף המפגשים

התשובות לסקרים ולראיונות מצביעים על גיוון במתכונת ובהיקף המפגשים במסגרת החונכות. מן התשובות לסקר המשגיחים עולה שב-48% מן הישיבות המפגשים מתקיימים בבית המדרש של הישיבה ללא הפרדה מיתר התלמידים, ב-12% מן הישיבות המפגשים מתקיימים בחדר נפרד בישיבה, ב-34% מן הישיבות המפגשים מתקיימים בבית מדרש או בבית כנסת מחוץ לישיבה אך בקרבתה, וב-6% מן הישיבות המפגשים מתקיימים במתחם המפגשים מחוץ.

לישיבה נובעת מן הרצון להקטין את תחושת המבוכה של החניכים, ואילו ההעדפה של אחרים לקיים את המפגשים בבית המדרש נובעת מרצון לספק לחניכים תחושת שייכות.

על פי סקר החונכים, 53% מן החניכים נפגשים עם החונך לבדם בדרך כלל, 10% נפגשים עימו בקבוצה של שני חניכים או יותר ו-37% משלבים מפגשים אישיים וקבוצתיים. כמה חניכים שנפגשים עם החונך בקבוצה הביעו בראיונות העדפה למפגשים אישיים, שבהם יחוש יותר בנוח להיפתח בפניו. גם תדירות המפגשים משתנה בין החניכים, כך ש-48% מהם דיווחו שהם פוגשים את החונך ארבע או חמש פעמים בשבוע ו-49% דיווחו שהם פוגשים אותו פעמיים או שלוש בשבוע. 3% בלבד מן החניכים דיווחו שהם פוגשים את החונך שלהם בתדירות נמוכה יותר.

מן הראיונות עם אנשי הצוות ועם החונכים עולה שבחלק מן הישיבות החונכים מוצגים בפני תלמידי הישיבה כמשיבים, כלומר אנשי צוות שתפקידם להשיב לשאלות תלמידים בבית המדרש. חונכים אלו מספקים מענה לכלל תלמידי הישיבה, תוך הקדשת תשומת לב מיוחדת לחניכים שלהם. תלמידי הישיבה אינם מודעים לכך שישנם תלמידים שמקבלים חונכות, וכך נמנעים מבוכה ותיוג שלילי מן החניכים.

כפי שתואר בפרק המבוא, לכל חונך מוקצות 22 שעות עבודה בחודש. עם זאת, מן הראיונות עולה שחונכים רבים מקדישים לחונכות שעות רבות יותר מכפי שמוגדר להם פורמלית, ללא שכר נוסף. מן הראיונות עם אנשי הצוות עולה שהם מצפים מן החונכים לשעות עבודה רבות מכפי שמוגדר להם בחוזה, וכמה מהם אף שופטים לשלילה חונכים שאינם מעוניינים להקדיש מזמנם לתפקיד יותר מהיקף השעות הפורמלי.

ציפייה זו לשעות נוספות עשויה להוביל לתשומת לב בלתי מספקת להיבטים שאינם קשורים ישירות ללימוד. רבים מן החונכים שרואיינו דיווחו שהם מקדישים את שעות החונכות הפורמליות, ואף מעט יותר מכך, למפגשי הלימוד עם החניכים. ככועל יוצא, המענה לצרכים שאינם לימודיים נעשה בזמנו החופשי של החונך, ושלא בשעות שמוסדרות מראש עם המשגיח או ראש הישיבה. הרכיב הלא-לימודי בחניכה עלול להיפגע אם הוא נתפס על ידי החונך כתרומה שאינה בין חובות התפקיד, גם אם אותו חונך חש מחויבות אישית רבה לחניכים.

4.8 תחושות החניכים כלפי החונכות

4.8.1 יידוע החניכים על קבלת החונכות

בשיחות המקדימות עם הנהלת התוכנית ובחלק מן הראיונות עם אנשי הצוות עלה קושי הנוגע לתחושות שליליות של תלמידים מן הידיעה שהם מקבלים חונכות, וחשש מצידם שיתוייגו באופן שלילי על ידי הצוות ותלמידי הישיבה. כדי להתגבר על הקושי, בחלק מן הישיבות התלמידים אינם מודעים לכך שהם משתתפים בתוכנית חונכות. כפי שתואר לעיל, בחלק מן הישיבות החונך מוצג בישיבה כמשיב והוא מספק מענה לכלל התלמידים. בישיבות נוספות החונך מוצג בפני החניך כאברך שמגיע ללמוד עם התלמידים, מבלי להסביר לחניך את ההקשר לפגישות ביניהם. על פי תשובות המשגיחים לסקר, 65% מן הישיבות מיידעות את החניכים שהם מקבלים חונכות, אולם רק ב-18% מן הישיבות הצוות מתייעץ עם התלמיד לפני צירופו לתוכנית. לעומת זאת, 35%

מן הישיבות אינן מיידעות את התלמידים שהם מקבלים חונכות. לדעתם של אנשי הצוות והחונכים, חלק מן החניכים שלא נמסר להם על השתתפותם בתוכנית מבינים בכל זאת שהם מקבלים מענה מיוחד.

הדילמה סביב יידוע החניכים קיבלה ביטוי בראיונות עימם. לצד חניכים שסיפרו שיידעו אותם על קבלת חונך בעת הצטרפותם לתוכנית, חניכים אחרים לא ידעו לפרק זמן ממושך שהאדם שעימו הם נפגשים הוא החונך שלהם. אחד החניכים ציין שהוא שמח כי לא ידע שהוא מקבל חונכות, מכיוון שאילו ידע היה מסרב להיפגש עימו. עם זאת, חניך אחר מתח ביקורת על שלא יידעו אותו ואת הוריו כי הוא מקבל חונך. אותו חניך סיפר שנודע לו על השתתפותו בתוכנית כאשר נחשף למסמך פנימי של הישיבה, אשר כלל פרטים על אודותיו ועל אודות החניכים האחרים. ככל הנראה, המסמך התגלה על ידי תלמידי הישיבה בעקבות חוסר זהירות של אחד מאנשי הצוות. אותו חניך חש שנעשה לו עוול, הן בכך שצורף לחונכות מבלי לבקש את הסכמתו הן בכך שפרטיו נחשפו.

גם חלק מן ההורים ציינו שהוסתר מילדיהם שהם מקבלים חונכות. מראיינת אחת סיפרה שבנה היה בטוח שהחונך הוא אב הבית של הישיבה, אשר מקיים עימו שיחות באופן לא פורמלי. האם טענה שבנה לא היה משתף פעולה עם אותו אדם לו ידע שהוא החונך שלו. לדעת האם הקשר עם החונך סייע מאוד לבנה, והיא הצדיקה את ההטעיה.

4.8.2 תחושות החניכים בעת ההצטרפות לתוכנית ובמשך הזמן

כאמור, חלק מן הישיבות אינן מיידעות את התלמידים על קבלת החונכות, אך בישיבות אחרות הצוות מקפיד ליידע את התלמידים, ומדגיש את יתרונות החונכות עבורם. אנשי צוות שרואיינו סיפרו שמרבית התלמידים שמצטרפים לחונכות מודעים לקשייהם, ושהם מצליחים לשכנע אותם בתועלת שיפיקו מן היחס האישי ומן הלימוד בקבוצות קטנות שהשתתפות בתוכנית מאפשרת. מראיונות עם חניכים והורים עולה שכמה מן החניכים שידעו על השתתפותם בתוכנית חשו אי-נוחות מן הפגיעה בדימוי העצמי שלהם או חששו מלעג של חבריהם. עם זאת, הם התרגלו למצב במהרה ונוכחו לדעת שהיחס של חבריהם לא השתנה. חניכים אחרים שמחו על הצטרפותם לתוכנית או הכירו בכך שהם זקוקים לסיוע או יפיקו ממנו תועלת. לנוכח הממצאים, יש מקום לשאול האם החשש הרווח בישיבות רבות מפני יידוע החניכים על צירופם לתוכנית מוצדק.

על פי הראיונות עם החניכים ועם ההורים, בדיעבד רוב החניכים מרוצים מכך שקיבלו או מקבלים חונכות. הורה אחד סיפר שבנו ביקש לסיים את החונכות לאחר שהתקדם בלימודים במידה מספקת, מכיוון שלא חש בנוח עם העובדה שנזקק לסיוע. נוסף על כך אחד החניכים סיפר שאינו מרגיש שהוא צריך חונכות, ושלו היו מבקשים מראש את הסכמתו הוא היה מסרב. עם זאת, תחושות אלו אינן משקפות את תחושותיהם של מרבית המראיינים, אשר מצפים למפגשים עם החונך ומרוצים מן הסיוע הלימודי ומן הקשר עימו.

הרושם העולה מן הראיונות, לפיו רוב החניכים אינם חווים מועקה רבה מן השתתפות בתוכנית, עולה בקנה אחד עם דיווחי החונכים בסקר. על פי הערכות החונכים, 53% מן החניכים שיודעים על השתתפותם בתוכנית חשים על כך שמחה או גאווה, 43% מקבלים את השתתפותם בתוכנית בהשלמה ו-4% בלבד נבוכים או מתביישים מכך שהם משתתפים בתוכנית.

9.4 מעורבות ההורים בתוכנית

תרשים 8 להלן מציג נתונים על מעורבות הורי החניכים בחונכות, בהתבסס על סקרי המשגיחים והחונכים. על פי הנתונים, ההורים של 84% מן החניכים מודעים לכך שילדם משתתף בתוכנית 'חונך לנער', לעומת 16% מן החניכים שהוריהם אינם מודעים להשתתפותם בתוכנית. ככל הנראה, חלק מן הישיבות אינן מיידעות את ההורים מכיוון שהן חוששות מהתנגדותם להשתתפות ילדם בחונכות. כפי שעלה בראיונות עם אנשי צוות והורים, הורים עשויים לחשוש שההשתתפות של ילדם בתוכנית תחשוף את הקשיים שלו או תפגע במוניטין שלו. מרבית ההורים שמיודעים על השתתפות ילדם בתוכנית מרוצים מכך, אך לעיתים אין זה המצב:

90% שמחים לשמוע את זה. יש קצת שהיו אומרים 'אל תעשה אותו נכה. הוא לא נכה. תשאיר אותו ברגיל'. אני לא כל כך מבין את זה" (איש צוות בישיבה חסידית)

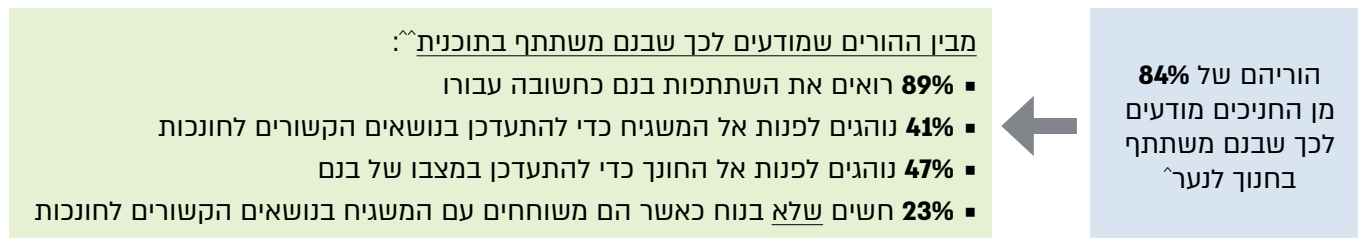
כדי למנוע רתיעה של ההורים ולקבל את הסכמתם, צוותי הישיבות מקפידים לשווק להם אותה "עטופה בצלופן מרשרש", כפי שניסח אחד מאנשי הצוות, ולהדגיש את התועלת שילדם יפיק ממנה. כאמור, אנשי הצוות שרואיינו העידו שברוב המקרים, ההורים משתכנעים ואף מכירים תודה כי ילדם מקבל מענה מטעם הישיבה, מבלי שיצטרכו לממן אותו מכיסם. אחד מאנשי הצוות הסביר שכיום מענים לסיוע לימודי נפוצים מבעבר, ושרוב ההורים מכירים אותם ואינם נרתעים מהם.

מתרשים 8 עולה כי על פי הערכות המשגיחים, 89% מן ההורים שיודעים על השתתפות ילדם בחונכות, תופסים אותה כדבר שחשוב עבורו. גם מן הראיונות עם אנשי הצוות וההורים עלה כי לרוב להורים יש תחושות חיוביות כלפי החונכות והחונכים בפרט. חלק מאנשי הצוות סיפרו שההורים מרגישים הערכה רבה כלפי החונכים ולעיתים אף קונים להם מתנות בחגים. לדבריהם, חלק מן ההורים אף מבקשים מיוזמתם חונך עבור ילדם בעקבות התנסות חיובית עם ילד אחר במשפחה בעבר.

עוד עולה מן התרשים שעל פי הערכות המשגיחים, 47% מן ההורים שיודעים על השתתפות ילדם בתוכנית, נוהגים לפנות אל החונך כדי להתעדכן במצבו של בנם ו-41% נוהגים לפנות אל המשגיח כדי להתעדכן בנושאים הקשורים בחונכות. מבחינת שני ההיגדים במשולב עולה כי 60% מן ההורים נוהגים לפנות אל החונך, אל המשגיח או אל שניהם. כלומר, 40% מן ההורים אינם נוהגים לפנות לאף אחד מהם, מה שעשוי להעיד על מעורבות נמוכה של חלק מן ההורים בלימודיו של בנם בישיבה, בפרט בסוגיות הקשורות לחונכות. גם משיחות שנעשו מעת לעת עם הנהלת התוכנית ומן הראיונות עם ההורים עולה כי לפחות חלק מן ההורים אינם מעורבים במידה רבה בסוגיות הקשורות לחונכות. רוב ההורים שרואיינו לא הכירו את החונך ולא ידעו לספר על המפגשים שלו עם בנם. עם זאת, חלק מן ההורים העידו שהיו בקשר תכוף עם צוות הישיבה בתקופות שילדם חווה קשיים, ומרבית ההורים שיתפו שהם חשים בנוח לפנות לצוות הישיבה ומאמינים שיש להם אוזן קשבת. משיחות עם הנהלת התוכנית ומן הראיונות עם ההורים ועם החניכים עולה שברוב המקרים מעורבות ההורים מספקת לחניכים תמיכה רגשית ומסייעת למקד את תשומת לב הישיבה בצורכיהם.

מן הראיונות עם החניכים עולה כי למרביתם יש קשר טוב והדוק עם הוריהם, וחלקם סיפרו שהם נמצאים עימם בקשר ובשיח יום-יומי. חלק מן החניכים סיפרו שהוריהם מעורבים בנעשה בישיבה ונמצאים בקשר עם צוות הישיבה. גם המשגיחים וראשי הישיבות סיפרו בראיונות כי הם נמצאים בקשר תדיר עם הורי התלמידים בישיבה ובכלל זה גם עם הורי החניכים בתוכנית.

תרשים 8: מעורבות ההורים בחונכות, על פי תשובות המשגיחים והחונכים

75% מן החונכים מקיימים קשר עם הורי החניך: 64% בהתאם לצורך, 11% קשר שוטף^{^^}

[^] על פי הערכות 167 חניכים בסקר המשגיחים, משוקלל לפי משקלות זרם הישיבה X פנימייה של כלל החניכים בתוכנית
^{^^} על פי הערכות 137-140 חניכים בסקר המשגיחים, משוקלל לפי משקלות זרם הישיבה X פנימייה של כלל החניכים בתוכנית; האחוזים מתייחסים לאחוז החניכים שסומן עבורם 4 או 5 (במידה רבה), מתוך כלל החניכים שהוערכו בהיגד
^{^^^} על פי הערכות 216 חניכים בסקר החונכים, משוקלל לפי משקלות זרם הישיבה של כלל החניכים בתוכנית

על פי מדיניות התוכנית, על החונך ליצור קשר מעת לעת עם הורי החניך ולעדכן אותם בהתקדמותו של בנם. כפי שהוסבר על ידי הרכזים, קשר של החונך עם ההורים עשוי להגדיל את המעורבות של ההורים בחיי ילדם, לגרום להם להבין טוב יותר את הקשיים שלו בישיבה ולשקף להם את המאמצים וההתקדמות שלו. עם זאת, הוסבר גם שאם ההורים נחווים על ידי החונך כמקור ללחץ על החניך, הוא אינו מחויב לערב אותם בחונכות.

כאמור, על פי הערכות המשגיחים, הוריהם של 47% מן החניכים נוהגים להתעדכן עם החונך בנוגע למצבו של ילדם. כמו כן כפי שאפשר לראות בתרשים 8 לעיל, מדיווחי החונכים בסקר עולה שהם מקיימים קשר כלשהו עם הוריהם של 75% מן החניכים, כאשר עם 64% מן ההורים הם נמצאים בקשר בהתאם לצורך, ועם 11% בלבד הם נמצאים בקשר שוטף. מן הממצא עולה כי חונכים רבים לא יוצרים קשר עם ההורים בהיקף שמשמע מנהלי התוכנית. הממצא עולה בקנה אחד עם הממצאים מן הראיונות עם אנשי הצוות בישיבות ועם החונכים. חלק מאנשי הצוות שרואיינו ציינו במפורש שאינם מעודדים את הקשר בין ההורים לחונך. היו מי שנימקו זאת ברצון למנוע עומס מן החונך, בכך שההורים אינם משלמים על החונכות, או בציפייה של ההורים לקבל מענה מראש הישיבה או המשגיח, אשר נתפסים על ידם כאחראים לילדם.

” אני לא נותן להם לטמטם אותם. אני לא נותן להם יותר מדי... כל פעם שולחים להם, ההורים שולחים להם דברים טובים. שולחים להם מתנות, מגיע כזה ט"ו בשבט אז החונכים מקבלים מהאבא הזה מהאבא הזה. אבל בחלק המעשי הטיפולי זה הכול דרכי” (איש צוות בישיבה חסידית)

גם מרבית החונכים סיפרו בראיונות שאינם נמצאים בקשר תדיר עם ההורים וחלקם מעדיפים שההורים ישוחחו עם המשגיח או עם ראש הישיבה. מלבד הסיבות שציינו אנשי הצוות בישיבות, היו חונכים שתיארו מצבים שבהם נתקלו בהתנגדות או רתיעה של הורים שחשו לא בנוח לשוחח עימם, ככל הנראה ממבוכה על שילדם נזקק לחונכות. מתרשים 8 לעיל עולה כי גם המשגיחים שהשיבו לסקר העריכו שהוריהם של 23% מן החניכים חשים שלא בנוח כאשר הם משוחחים עם החונך. לצד זאת, חשוב לציין שהיו גם חונכים שהודו שלא הקפידו על יצירת קשר עם ההורים מקוצר זמן או מחוסר תשומת לב.

חונכים שיש להם קשר עם ההורים מרגישים שהוא תורם לתהליך החונכות. בישיבותיהם החונכים משתפים את ההורים בקשיים של החניך, משוחחים איתם על צורך במענה מקצועי בתחום האבחון והטיפול, או מנסים לסייע בפתרון מתחים בין ההורים לילדם. למשל, אחד החניכים סיפר בראיון שהחונך שלו דיבר עם הוריו וביקש מהם שלא יהיו קשים מדי איתו, לנוכח דברים שהחניך סיפר לו. כמו כן חונכים, הורים וחניכים תיארו מקרים שבהם החונך שיתף את ההורים בהתקדמותו של החניך ושיבח אותו באוזניהם. תחושת הסיפוק שההורים חווים במקרים אלו מקרינה גם על ילדיהם, ותורמת למצב רוחם ולדימויים העצמי.

”היה מתקשר אליו כל תקופה... ומתחיל לשבח אותו, זורק לי מילה טובה שבחיים לא הייתי מקבל את זה חוץ משיחת ההורים שהייתה בתלמוד התורה, עושה לך טוב, זה קידם אותך, העלה אותי מדרגה כמו שקוראים לזה, אתה מבין?” (הורה לחניך בישיבה חסידית)

4.10 שביעות הרצון מתוכנית 'חונך לנער'

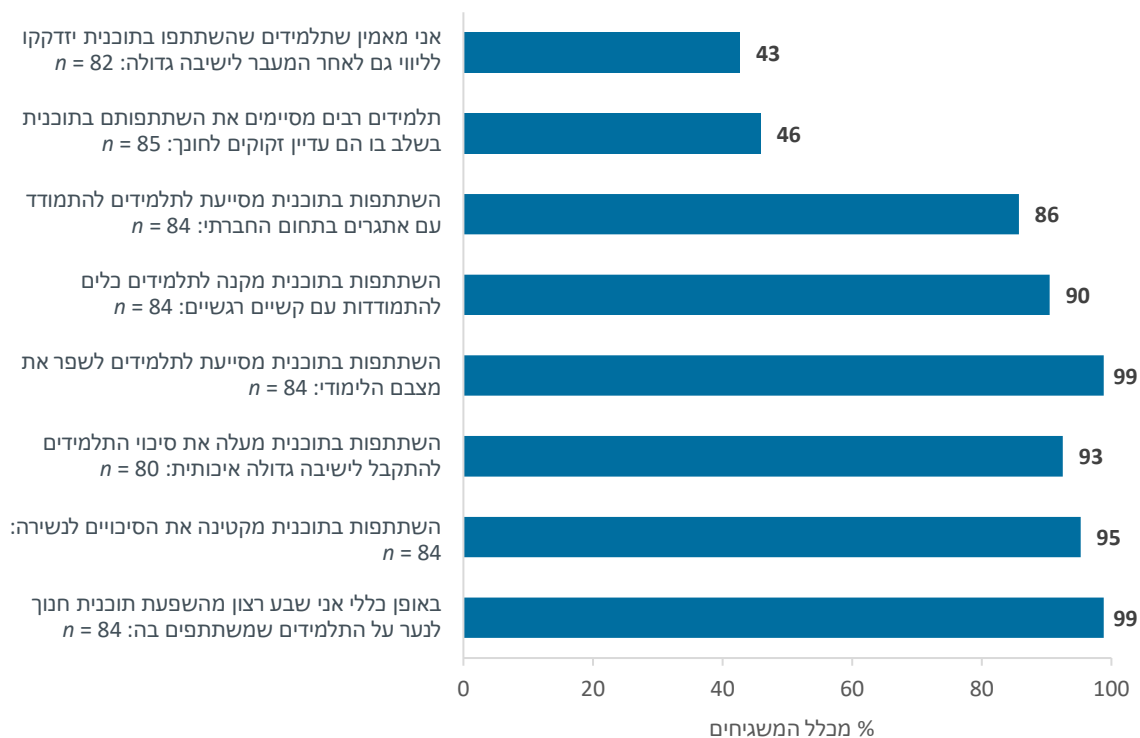
4.10.1 שביעות הרצון של אנשי הצוות בישיבות והיבטים לשיפור

באופן כללי, אנשי הצוות בישיבות הביעו שביעות רצון רבה מהתנהלות תוכנית 'חונך לנער'. למשל, בתשובותיהם של המשגיחים לסקר, 94% מהם הסכימו (ברמה 4 או 5 – מסכים במידה רבה) שלחונכים בישיבה יש את הכישורים למלא את תפקידם היטב, ו-84% הסכימו שהחונכים מקבלים מתוכנית 'חונך לנער' את ההכשרה הנדרשת לביצוע תפקידם. עם זאת, 84% טענו גם שיש צורך בשעות חונכות רבות יותר לכל חניך, מעבר לשעות שניתנות על ידי התוכנית. התשובות בסקר לשאלה פתוחה בנוגע להתנהלות התוכנית ולהיבטים שאפשר לשפר בה, גם כן מבטאות דעות חיוביות מאוד של המשגיחים. המשגיחים הדגישו את החשיבות הרבה של התוכנית, ורבים מהם ציינו לחיוב את האופן שבו היא מנוהלת ואת הרכז שהם עובדים עימו. מבין ההיבטים לשיפור, מרבית התשובות התמקדו בצורך בתוספת תקנים לחניכים ובתוספת שעות לכל חניך. חלק מן המשיבים התייחסו ספציפית לצורך להוסיף שעות חונכות לפעילויות שאינן לימודיות עם החניכים.

תרשים 9 להלן מציג את תשובות המשגיחים להיגדים בסקר שנוגעים לשביעות הרצון שלהם מהשפעת תוכנית 'חונך לנער' על החניכים שמשותפים בה. מן התרשים עולה כי תפיסות המשגיחים בנוגע להשפעת התוכנית חיוביות מאוד. בכרט, יותר מ-90% מן המשיבים סבורים שהתוכנית מפחיתה את הסכנה לנשירה ומגדילה את סיכויי החניכים להתקבל לישיבה גדולה איכותית, וכמעט כל המשיבים שבעי רצון מהשפעת התוכנית על החניכים. כמו כן כמעט כל המשיבים סבורים שהחונכות מסייעת לחניכים לשפר את מצבם הלימודי, ויותר מ-85% מן המשיבים סבורים שהחונכות מסייעת לחניכים גם בתחומים הרגשי והחברתי. עם זאת,

46% מן המשיבים גם סבורים שחניכים רבים מסיימים את השתתפותם בתוכנית בשלב שבו עדיין הם זקוקים לחונך. ככל הנראה, הממצא מעיד על צורך של המשיחים בחונכים נוספים בישיבה. משיחים שרואיינו ציינו שלעיתים הם מסיימים את השתתפותם של תלמידים בתוכנית בשלב שבו הם עדיין זקוקים לחונכות, מכיוון שהם צריכים להפנות את החונך לתלמיד במצב קשה יותר. עדות נוספת למגבלות החונכות עולות מן התשובות להיגד אחר, על פיהן 43% מן המשיבים מאמינים שתלמידים שהשתתפו בחונכות יזדקקו לחונך גם לאחר המעבר לישיבה הגדולה.

תרשים 9: שביעות הרצון מהשפעת תוכנית 'חונך לנער' על החניכים, על פי תשובות המשיחים לסקר (באחוזים)

הערה: האחוזים מתייחסים לאחוז המשיבים שסימנו 4 או 5 (מסכים במידה רבה), מתוך כלל העונים להיגד

גם אנשי הצוות שרואיינו הביעו דעות חיוביות מאוד בנוגע להתנהלות התוכנית ולהשפעתה על החניכים, בפן הלימודי, הרגשי, החברתי וההתנהגותי. המרואיינים הרבו לספק דוגמאות לחניכים שתפקודם השתפר במידה ניכרת בישיבה עצמה, ולחניכים שהתקבלו לישיבות גדולות ויקרתיות והקימו משפחה. מן הראיונות עולה שרוב החניכים השלימו את הלימודים בישיבה הקטנה והמשיכו לישיבה גדולה. יחד עם זאת, גם בראיונות ניתן ביטוי למגבלות של החונכות. בפרט, כמה מרואיינים הדגישו שהמענה

של החונכות הוא חלקי וקצר טווח, בהתחשב בהיקף ובאופי הצרכים של התלמידים בישיבה. נוסף על הגדלת מספר החונכים והיקף השעות עם כל חניך, עלתה קריאה לשילוב מענים מקצועיים בתחום האבחון והטיפול. נטען שמענים אלו יספקו פתרונות לקשיים מורכבים וגם יאפשרו לישיבה להשתמש נכון יותר במשאב של החונכות. כפי שתואר לעיל בסעיף 4.1.3, זמינותם של מענים חיצוניים נמוכה ביחס לצרכים של ישיבות רבות.

” אני דיברתי איתם כמה וכמה פעמים, נתתם מענה אבל מענה חלקי. זאת אומרת אתם מביאים לי אברך עם הכישורים הנכונים, אתם מביאים לי את האברך עם ההדרכה הנכונה, נכון, אבל מצד שני אני לא יודע איזה תלמיד אני באמת צריך להצמיד לו. יש לי מגוון של בעיות. אני הייתי צריך אולי שתתנו לי גם את האפשרות לשלוח למאבחנים מסוימים שהם יאמרו לי הבחור הזה צריך כך וכך, זה בכלל לא צריך למשל חונך. מספיק לו ריטלין” (איש צוות בישיבה חסידית)

כמה מאנשי צוות שרואיינו הביעו צורך בהדרכה אינטנסיבית יותר לחונכים בתחומים הנוגעים לשיטות אבחון וטיפול, שיטות הוראה והנחיה כיצד להדריך את החניכים בנושאי תכלית ומשמעות. כמו כן מרואיינים הציעו לתת תקציב נוסף לחונכים עבור הזמן שמוקדש לשיחות טלפון עם החניכים ועבור טיפול בצרכים שוטפים של החניכים.

4.10.2 שביעות הרצון של החונכים והיבטים לשיפור

בחינת שביעות הרצון של החונכים מהיבטים שונים בתוכנית 'חנוך לנער' התמקדה בתחושותיהם בעבודה, בפרט בתחושת הסיפוק שלהם, בתחושה שהם מצליחים לתרום לקהילה ובתחושה שהעבודה תורמת להתפתחותם האישית. **לוח 8** להלן מציג את תשובות החונכים להיגדים בסקר שהתמקדו בסוגיות אלו. אפשר לראות ששביעות הרצון של החונכים מן התוכנית גבוהה. כמעט כל החונכים הסכימו במידה רבה עם האמירות שהם מרוצים מעבודתם בתוכנית, שהיא נותנת להם תחושה של סיפוק והנאה, ושהם יודעים מה מצופה מהם במסגרת התפקיד. רובם גם חשים שהם תורמים לקהילה, ושהתפקיד מסייע להם לפתח מיומנויות שחשובות להם. עם זאת, תשובות החונכים משקפות גם קשיים ודילמות שחלקם חווים. בפרט, יותר מ-30% מן המשיבים לא הסכימו במידה רבה עם האמירה שהם מצליחים לתת מענה לכל חניך בהתאם לצרכיו, או הסכימו במידה בינונית לפחות עם האמירה שיש להם דילמות בנוגע לאופי הקשר שראוי לפתח עם החניכים. מתשובות החונכים עולה שרבים מהם סבורים שהתגמול הכספי אינו משקף את השקעתם, ממצא העולה בקנה אחד עם ממצאי הראיונות, לפיהם חונכים רבים עובדים יותר מכפי שמוגדר להם. כמו כן רוב החונכים סבורים שמספר השעות שמוקצות לכל חניך אינו מספיקה לצורכי החונכות.

לוח 8: שביעות רצון החונכים מהיבטים שונים בתוכנית, על פי תשובותיהם לסקר (באחוזים)

היגד	% הסכמה מועטה [^]	% הסכמה בינונית ^{^^}	% הסכמה רבה ^{^^^}
באופן כללי אני מרוצה מעבודתי ב'חנוך לנער' (n = 129)	0	4	96
עבודתי כחונך נותנת לי תחושה שאני תורם לחברה ולקהילה (n = 129)	3	5	91
עבודתי כחונך נותנת לי תחושה של סיפוק והנאה (n = 129)	0	6	94
עבודתי כחונך מסייעת לי לפתח מיומנויות שחשובות בעיניי (n = 126)	6	7	87
התגמול הכספי שניתן לי תמורת עבודתי כחונך משקף את ההשקעה שלי בחונכות (n = 127)	42	29	29
אני יודע מה מצופה ממני בתפקידי כחונך (n = 129)	2	2	95
אני מצליח לתת מענה לכל חניך בהתאם לצרכיו ולהתמודד עם אתגרים שעולים במהלך החונכות (n = 128)	9	25	66
כמות השעות שמוקצות לעבודה עם כל חניך מספיקה לצורכי החונכות (n = 129)	57	26	17
אני מרגיש שאני זקוק לידע ומיומנות נוספים על מנת לבצע את תפקידי באופן מיטבי (n = 125)	24	28	48
קשה לי להתמודד מבחינה רגשית עם תכנים שעולים בחונכות (n = 126)	75	12	13
יש לי דילמות בנוגע לאופי הקשר שראוי לפתח עם החניכים (n = 125)	61	22	17

[^] אחוז המשיבים שסימנו 1 (לא מסכים כלל) או 2, מתוך כלל העונים להיגד

^{^^} אחוז המשיבים שסימנו 3, מתוך כלל העונים להיגד

^{^^^} אחוז המשיבים שסימנו 4 או 5 (מסכים במידה רבה) מתוך כלל העונים להיגד

ממצאים דומים עולים משאלה פתוחה בסקר, שבה החונכים התבקשו להעריך את התוכנית ולציין תחומים לשיפור. מרבית המשיבים הדגישו את הערכתם החיובית לתוכנית ואת חשיבותה עבור החניכים. מבין ההצעות לשיפור בלטו התייחסויות להגדלת מספר שעות החניכה לכל חניך ולשיפור שכר החונכים, להגדלת מספר החונכים בישיבה כדי לספק מענה לחניכים רבים יותר ולבקשות לשיפור או להרחבת היקף הייעוץ, ההדרכות והכינוסים.

גם חונכים שרואיינו הביעו שביעות רצון רבה מעבודתם בתוכנית ומהשפעתה על החניכים, ולצד זאת העלו צורך בהגדלת מספר שעות החונכות. החונכים הדגישו שהם תורמים גם מזמנם הפנוי מתוך תחושת שליחות, אך גם הביעו תסכול מכך שמספר השעות הנמוך כופה עליהם לבחור בין מתן מענה חלקי לעבודה על חשבון זמנם הפרטי. חלקם זוכרים את התקופה שלפני הקיצוץ במספר שעות החונכות, שבה היה להם קל יותר לספק לחניכים מענה שענה על צורכיהם. החונכים הביעו רצון בתגמול נוסף עבור משימות שהם מבצעים מחוץ לישיבה, כגון מפגשים עם החניכים בתקופת 'בין הזמנים'. הצעות נוספות של החונכים כללו ארגון מפגשים בין חונכים מישיבות שונות לצורך גיבוש ולמידת עמיתים, והקמת מוקד טלפוני מטעם התוכנית שיספק מענה מקצועי לפניות החונכים.

4.10.3 שביעות הרצון של הורים וחניכים והיבטים לשיפור

כפי שתואר לעיל בפרקים 4.7 ו-4.8, רוב החניכים שבעי רצון מן הסיוע הלימודי ומתשומת הלב שהם מקבלים מן החונך. רובם העידו שהשתפרו בלימודים בעקבות החונכות, וחלקם ציינו שקיבלו בחונכות כלים מעשיים שמסייעים להם ללמוד לבד. חניכים גם העידו על שיפור במוטיבציה ללימודים, במצב הרוח, ביחס של צוות הישיבה, בביטחון העצמי וביכולת להתמודד עם מצבים של קושי חברתי.

בלימודים, היה לי מאוד קשה כי בשנה שעברה לא היה לי כל כך הבנה בלימודים, הייתי נכנס לשיעור הייתי יוצא בעצבים איך אני לא מבין את השיעור, והוא עזר לי לעשות את זה שאני אבין את השיעור וזה בזכותו אני עכשיו מבין את השיעורים יוצא כזה 100 אחוז 90 אחוז מהשיעור" (חניך בישיבה ספרדית)

ההצעות של החניכים לשיפור החונכות התמקדו בבקשות להגדיל את מספר המפגשים עם החונך שלהם, להאריך את משכם ולקיים יותר פגישות אחד על אחד. כאמור, חניכים שמפגשיהם עם החונך ממוקדים בלימוד הביעו רצון בהעמקת הקשר עימו ובפעילויות ושיחות בנושאים שאינם קשורים ללימודים, כגון מוסר והכוונה לחיים. אחד המרואיינים הציע שהלימוד במסגרת החונכות יעשה באווירה קלילה יותר. כמו כן כמה חניכים הציעו להפנות לחונכות תלמידים רבים יותר, כדי שיוכלו להפיק ממנה תועלת. אחד החניכים היה רוצה לחזק את הקשר בין החונך להוריו, מכיוון שהמשוב החיובי שהם מקבלים מן החונך מסב להם תחושת סיפוק.

בדומה לחונכים, גם ההורים העריכו לחיוב את החונכות והעידו על שיפור של ילדיהם בכפן הלימודי, במצב הרוח ובהתנהלות עם הצוות. כמעט כל ההורים שרואיינו דיווחו כי הם בטוחים שבניהם ימשיכו לישיבה גדולה, ורובם דיווחו שהם מתכוונים לרשום את בניהם לישיבות שנתפסות סטנדרטיות או אף איכותיות. אפשר להתרשם שלפחות כמה מהם ייחסו את ההצלחה של בניהם לחונכות, ואחד ההורים אף ציין שנערים כמו בנו היו עלולים לנשור מן הישיבה ללא החונכות. חלק מן ההורים הביעו חשש שבניהם יתקשו למצוא את מקומם בישיבה הגדולה ללא ליווי, והם קיוו להיעזר בחונכות גם בישיבה הגדולה או להמשיך את הקשר עם החונך הנוכחי באופן בלתי פורמלי.

אבא: אבל אני חייב להגיד. חייב להגיד את זה, אם לא אני, כל בחור בישיבה יגיד לך, הילד עשה קפיצה רצינית מאד השנה"

אימא: "אני אומרת שזה מאוד מאוד טוב לו, אז זה בכלל לא משנה לי. כאילו, זה היה מצוין. יום שהוא לומד עם האברכים, אז הוא חוזר מהם מבסוט. 'היה מאוד טוב, עבר לי מהר היום, כי למדתי עם זה, עם זה' – מאד מבסוט, זה עושה לו מאוד טוב. גם מבחינת ביטחון קצת יותר, וגם טוב לו, אני רואה שהוא שמח. כאילו, מאוד מאוד טוב. זה ממש ברכה, אני אומרת, הדבר הזה" (הורים לחניך בישיבה חסידיית)

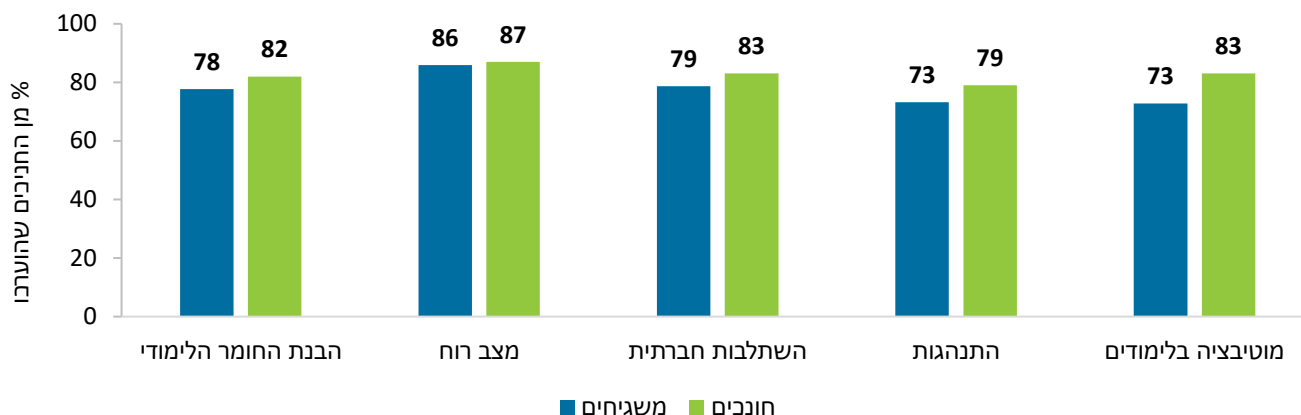
ההורים לא העלו נקודות רבות לשיפור, ומרבית הנקודות שהעלו דומות לנקודות שהעלו החניכים, לרבות הרצון להגדיל את הדגש המושם בחונכות להיבטים שאינם קשורים ישירות ללימוד. אחד ההורים הציע שתסופק להורי החניכים הדרכה מטעם התוכנית,

כדי להפחית את חששותיהם מן החונכות ומן הלימודים בישיבה. הצעה דומה הועלתה על ידי אחד הרכזים, בציפייה שהדרכת הורים תסייע להם להבין את נקודת המבט של ילדיהם.

4.11 הערכת השיפור במצב החניכים

נוסף על חוות דעת כלליות על תרומתה של החונכות, המשיבים לסקרי המשגיחים והחונכים העריכו את השיפור במצבם של שני החניכים שהוערכו על ידם אינדיווידואלית, מן המועד שבו הצטרפו לתוכנית. **תרשים 10** להלן מציג את הערכת השיפור במצב החניכים במגוון היבטים, על פי דיווחי המשגיחים והחונכים. מן התרשים עולה כי על פי הערכות המשגיחים, מצבם של יותר מ-70% מן החניכים השתפר משמעותית בכל אחד מן ההיבטים שנבדקו (סומן עבורם 4 או 5 – במידה רבה). שיעורי השיפור המוערך בהבנת חומר הלימוד, במצב הרוח ובהשתלבות החברתית של החניך, נעים סביב 80%, ואילו בהתנהגות החניך ובמוטיבציה ללימודים הם עומדים על 73%. שיעורי השיפור המוערך על פי החונכים דומים לאלו שעל פי המשגיחים או מעט גבוהים מהם, בחלק מן ההיבטים. ההערכות מצביעות על תרומה נתפסת גבוהה של התוכנית במענה לצורכי החניכים, ומחזקות את הרושם שעולה מחוות הדעת הכלליות על התוכנית ומן הראיונות.

תרשים 10: הערכת השיפור במצב החניכים מתחילת החונכות, על פי דיווחי המשגיחים והחונכים בסקר (באחוזים)

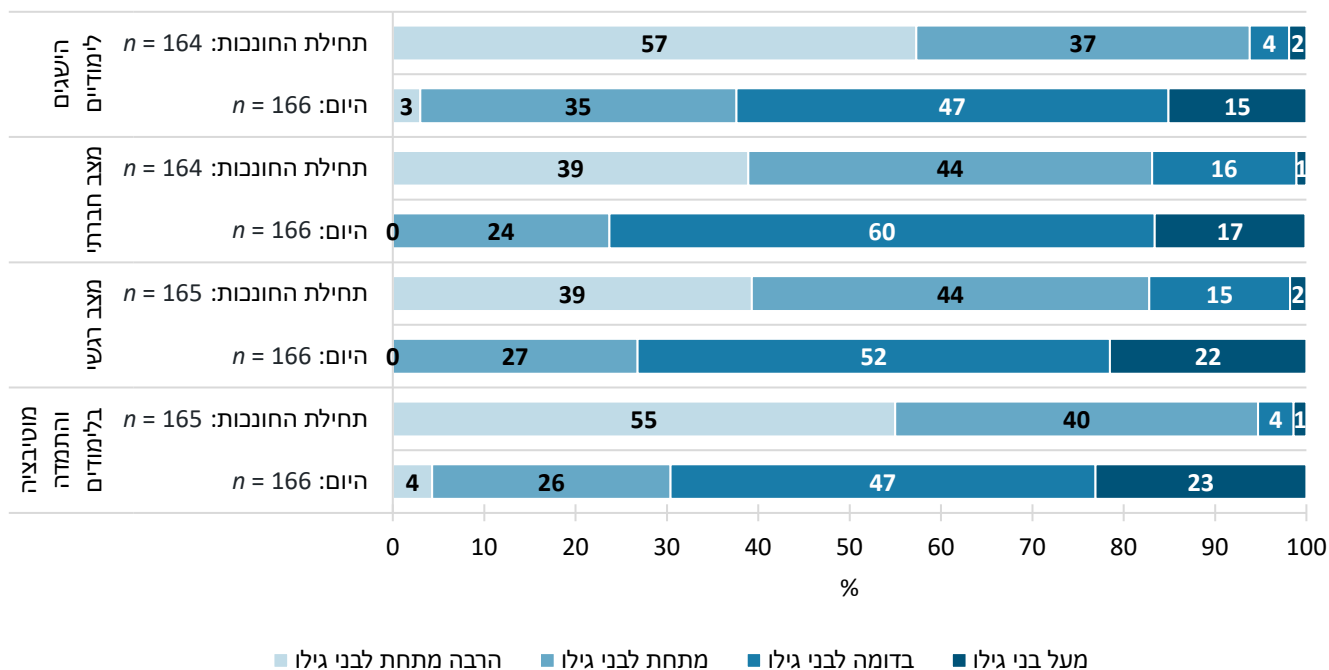

הערות:

1. האחוזים מתייחסים לאחוז החניכים שסומן עבורם 4 או 5 (במידה רבה), מתוך כלל החניכים שהוערכו בתחום (לא הוערכו חניכים שרמת השיפור שלהם אינה ידועה למשיב או שלא נזקקו לשיפור בתחום)
2. הערכות המשגיחים מתייחסות ל-169 חניכים, ואילו הערכות החונכים מתייחסות ל-192-218 חניכים
3. האחוזים משוקללים לפי משקלות זרם הישיבה X פנימייה של כלל החניכים בתוכנית

השיפור הנתפס במצב החניכים נבדק מנקודת מבט נוספת, באמצעות הערכות המשגיחים באשר למצבו של החניך ביחס לבני גילו בישיבה, בעת ההצטרפות לחונכות ובעת מילוי השאלון. **תרשים 11** להלן מציג את הערכות המשגיחים בארבעת ההיבטים שנבדקו. אפשר לראות שרוב החניכים דורגו מתחת לבני גילם בהערכות שמתייחסות לתחילת החונכות: 94% דורגו מתחת או הרבה מתחת לבני גילם בהישגיהם הלימודיים (סכום שתי הקטגוריות הנמוכות ביותר), 83% דורגו מתחת או הרבה מתחת לבני גילם במצבם החברתי, 83% במצבם הרגשי ו-95% במוטיבציה והתמדה בלימודים. לעומת זאת, רוב החניכים מדורגים בדומה לבני גילם או אף מעליהם, בהערכות שמתייחסות למועד מילוי השאלון: 62% מדורגים בדומה לבני גילם או מעליהם בהישגיהם הלימודיים, 77% מדורגים בדומה לבני גילם או מעליהם במצבם החברתי, 74% במצבם הרגשי ו-70% במוטיבציה והתמדה בלימודים. כלומר, מהערכות המשגיחים עולה כי לתפיסתם מצב החניכים ביחס לבני גילם בישיבה השתפר משמעותית במהלך החונכות.

תרשים 11: הערכת מצבו של החניך בתחילת החונכות וכיום, על פי דיווחי המשגיחים בסקר (באחוזים)

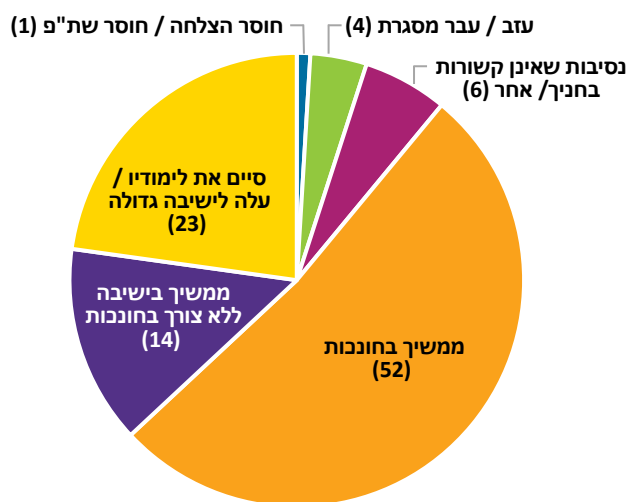

הערות:

1. ערכי ה-n מתייחסים למספר החניכים שהוערכו בתחום
2. האחוזים משוקללים לפי משקלות זרם הישיבה X פנימייה של כלל החניכים בתוכנית

להשלמת התמונה בנוגע לתהליך שהחניכים עברו בחונכות, **תרשים 12** להלן מציג נתונים שהתקבלו מהנהלת 'חנוך לנער' על אודות מצב חניכי תשפ"ב בסיום שנת הלימודים. אפשר לראות ש-4% מן התלמידים עזבו את הישיבה ו/או עברו למסגרת אחרת, ועוד 1% הפסיקו את החונכות בעקבות חוסר הצלחה או היעדר שיתוף פעולה בין החניך לחונך. כלומר, על פי נתונים אלו, 5% בלבד מן החניכים סיימו את שנת הלימודים באופן שאפשר להגדיר כחוסר הצלחה של החונכות. כמו כן יותר ממחצית החניכים יועדו להמשיך בחונכות לשנה נוספת, אינדיקציה לכך שברוב הישיבות החונכות נתפסת כמענה לטווח ארוך. 14% ממשיכים בלימודיהם בישיבה ללא צורך בחונכות, 23% סיימו את שנות לימודיהם בישיבה ורובם ממשיכים לישיבה גדולה, ו-6% סיימו את החונכות בנסיבות שאינן קשורות לחניך או מסיבות אחרות, כגון עזיבה של החונך או הכנסה לתוכנית של תלמידים אחרים עם צרכים דחופים יותר.

תרשים 12: מצב החניכים בסיום שנת תשפ"ב, על פי נתוני 'חנוך לנער' (באחוזים)

הערה: מבוסס על נתוני 1,145 חניכים שהועברו מהנהלת התוכנית בסוף שנת תשפ"ב

4.12 מאפיינים הקשורים להערכת השיפור במצב החניך

בוצעו שני ניתוחי רגרסיה לינארית רב-משתנית לבחינת הקשרים בין הערכת השיפור במצב החניך על ידי המשגיחים ובין מאפיינים שונים שנבחנו בסקר. ניתוח אחד התמקד במאפייני הישיבה והתנהלות תוכנית 'חנוך לנער' בישיבה, וניתוח נוסף התמקד במשתנים הנוגעים למעורבות ההורים בלימודים של בניהם בישיבה. הניתוחים נועדו לסייע באיתור מאפיינים שעשויים להגדיל את הסיכוי להצלחה בחונכות, ואשר לפחות מחלקם אפשר להפיק המלצות לשיפור.

4.12.1 קשרים בין הערכת השיפור במצב החניך למאפייני הישיבה ולהתנהלות 'חנוך לנער' בישיבה

המשתנה התלוי – הערכת השיפור במצב החניך – מורכב מממוצע ההיגדים המתייחסים להיבטים שונים של השיפור במצב החניך, על פי הערכות המשגיחים.

המשתנים הבלתי-תלויים כוללים מאפיינים של הישיבה (משתני דמה לזרם, פנימייה, הסתייעות במענים מקצועיים בתחום האבחון והטיפול), מאפיינים של פעילות התוכנית בישיבה (מועד הצטרפות הישיבה לתוכנית, מספר החניכים בישיבה), ומשתנים הקשורים להתנהלות המשגיח מול החונכים והרכז (מתן מידע לחונכים, אמון בחונכים, התייעצות עם הרכז / הנהלת התוכנית). כמו כן משך הזמן שבו החניך מקבל חונכות הוכנס לצורך בקרה סטטיסטית. נספח ד מפרט את אופן בניית המשתנים מתוך שאלות הסקר.³ תוצאות ניתוח הרגרסיה מוצגות בלוח 9 להלן. בלוח מודגשים קשרים מובהקים ($p < .05$).

לוח 9: הקשר בין מאפייני הישיבה והתנהלות התוכנית בישיבה ובין הערכת השיפור במצב החניך, על פי התשובות לסקר המשגיחים, רגרסיה לינארית[^]

משתנה	B	SE	β	תחתון	עליון
האם הישיבה בזרם החסידי (לעומת ליטאי)	.23	.13	.14	-.02	.48
האם הישיבה בזרם הספרדי (לעומת ליטאי)	.10	.14	.06	-.19	.38
האם יש בישיבה פנימייה	-.39	.10	***-.25	-.60	-.19
האם התלמיד משתתף ב'חנוך לנער' יותר משנה	.30	.10	**-.19	.11	.49
האם הישיבה נעזרת במענים חיצוניים בתחום האבחון או הטיפול	.55	.11	***.33	.33	.77
האם הישיבה משתתפת ב'חנוך לנער' יותר מארבע שנים	.22	.11	*.14	.01	.44
מתן מידע לחונכים על ידי המשגיח (משתנה מסכם)	.18	.08	*.16	.02	.34
רמת האמון של המשגיח בחונכים (משתנה מסכם)	-.03	.05	-.03	-.13	.08
האם המשגיח נוהג להתייעץ עם הרכז / הנהלת 'חנוך לנער'	.33	.05	***.42	.23	.43
R²			***.46		

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

[^] המשתנה התלוי הוא המדד המסכם של הערכת השיפור במצב החניך, בסולם 1-5

הערה: מבוסס על הערכות 160 חניכים שנכללו בניתוח, המשוקללות לפי משקלות זרם הישיבה X פנימייה של כלל החניכים בתוכנית

³ בשני ניתוחי הרגרסיה במסמך זה נערכו בדיקות מקובלות לאיתור מולטיקוליניאריות, ערכים חריגים והשפעה בלתי מידתית של תצפיות בודדות, וכן נבחנה התפלגות השאריות. הבדיקות לא הצביעו על חריגות מהותיות מהנחות הרגרסיה. נצפו לכל היותר סטיות קלות, התואמות את אופיו של המשתנה התלוי כמשתנה תחום בסולם 1-5 עם אפקט תקרה מסוים ('ר' נספח ד').

על פי הממצאים העולים מלוח 9, הסיכוי להערכה כי חל שיפור רב במצב החניך מתקשר למשתנים האלה:

- הערכת השיפור נמוכה יותר **בישיבות עם פנימייה**. ייתכן שהמרחק מן הבית ומן המשפחה מייצר קושי נוסף עבור נערים שגם כך חווים קשיים בישיבה, ובכך קשור להערכה נמוכה יותר של שיפור במצבם.
- הערכת השיפור גבוהה יותר **בישיבות שנעזרות במענים חיצוניים בתחום האבחון והטיפול**. ייתכן שהזמינות של מענים אלו מסייעת להתקדמות של חלק מן החניכים, וייתכן גם שישיבות הנעזרות במענים אלו מתאפיינות מלכתחילה במודעות גבוהה יותר לצורכי התלמידים, באופן שמקל עליהם את ההתמודדות עם הקשיים.
- הערכת השיפור גבוהה יותר **בישיבות שמשתתפות בתוכנית 'חנוך לנער' יותר מארבע שנים**. ייתכן שישיבות עם ניסיון רב יותר בעבודה עם חונכים מצליחות להפיק מהם תועלת רבה יותר, וייתכן גם שישיבות אלו מלכתחילה מתאפיינות במודעות רבה יותר לצורכי התלמידים.
- הערכת שיפור גבוהה יותר בישיבות שבהן המשיח מקפיד **למסור לחונכים מידע** על אודות החניכים. ייתכן שהממצא מצביע על כך שקבלה של מידע שוטף מן המשיח משפרת את יכולת החונכים להתאים את המענה לצורכי החניכים.
- הערכת השיפור גבוהה יותר בישיבות שבהן **המשיח נוהג להתייעץ עם הרכז או עם הנהלת התוכנית** באשר לאתגרים שעולים במתן מענה לחניכים. ייתכן שהממצא מצביע על כך שהנחיות הרכזים והנהלת התוכנית מסייעות למשיחים להתמודד עם אתגרים הקשורים לחונכות, וכפועל יוצא מגדילות את הסיכוי להערכת שיפור.

4.12.2 קשרים בין הערכת השיפור במצב החניך למעורבות ההורים

גם בניתוח זה, המשתנה התלוי הוא ממוצע ההיגדים המתייחסים להערכת השיפור במצב החניך, על פי המשיחים.

לרגרסיה הוכנסו שלושה משתנים המתייחסים למעורבות ההורים בתהליך החונכות: האם הורי התלמיד נוהגים לפנות אל המשיח בנושאים הקשורים לחונכות, האם הם נוהגים לפנות אל החונך כדי להתעדכן במצבו של בנם, והאם הם חשים אי-נוחות כאשר הם משוחחים עם המשיח בנושאים הקשורים לחונכות. בניתוח נכללו רק חניכים שהוריהם מודעים להשתתפותם בחונכות. לצורך בקרה סטטיסטית, הוכנסו למודל גם משתני דמה לזרם הישיבה וכן משך הזמן שבו התלמיד מקבל חונכות.

לוח 10 להלן מציג את הקשרים בין המשתנים הנוגעים למעורבות ההורים בלימודים בישיבה ובין הערכת השיפור במצב החניך. גם בלוח זה מודגשים קשרים מובהקים ($p < .05$). מן הלוח עולה כי הסיכוי להערכת שיפור רב במצב החניך גבוה יותר כאשר **ההורים נוהגים לפנות אל המשיח** בנושאים הקשורים לחונכות, וכאשר הם **נוהגים לפנות אל החונך** כדי להתעדכן במצבו של בנם. כפי שתואר בסעיף 4.9, מעורבות גבוהה של ההורים וקשר עם החונך עשויים למקד את תשומת הלב של צוות הישיבה בצורכי החניך, ועשויה גם להביא לשיפור ביחסים בין ההורים לבנם וכפועל יוצא לשיפור במצב הרוח של החניך.

לוח 10: הקשר בין מעורבות הורי החניכים בלימודים בישיבה ובין הערכת השיפור במצב החניך, על פי התשובות לסקר המשגיחים, מתוך ניתוח רגרסיה לינארית^א

רווח סמך 95% (B)						משתנה
עליון	תחתון	β	SE	B		
.20	.00	*.19	.05	.10		הורי החניך נוהגים לפנות אל המשגיח כדי להתעדכן בנושאים הקשורים לחונכות
.20	.01	*.22	.05	.11		הורי החניך נוהגים לפנות אל החונך כדי להתעדכן במצבו של בנם
.10	-.07	.03	.04	.01		הורי החניך חשים שלא בנוח כאשר הם משוחחים עם המשגיח בנושאים הקשורים לחונכות
						R²
						***.24

* $p < .001$; ** $p < .05$

^א המשתנה התלוי הוא המדד המסכם של הערכת השיפור במצב החניך, בסולם 1–5. נוסף על המשתנים הבלתי-תלויים המוצגים בלוח, הוכנסו לרגרסיה לצורך בקרה משתני דמה לזרם הדתי של הישיבה ומשתנה להשתתפות התלמיד ב'חנוך לנער' יותר משנה. הערה: מבוסס על הערכות 137 חניכים שהוריהם מודעים להשתתפותם בתוכנית על פי הערכות המשגיחים, המשקלולות לפי משקלות זרם הישיבה X פנימייה של כלל החניכים בתוכנית

לסיכום, אף שניתוחי הרגרסיה אינם מאפשרים להסיק על יחסים סיבתיים בין המשתנים, הם מחזקים רשמים העולים מן הראיונות בנוגע לכמה גורמים העשויים להיות קשורים להערכת השיפור במצב החניך, כפי שהיא נתפסת על ידי המשגיחים. בפרט, הממצאים מצביעים על התועלת שעשויה להיות כרוכה במעורבות גבוהה של ההורים ובקשר שוטף בין הישיבה, החונכים וההורים. כמו כן הם מעידים על החשיבות של שיתוף במידע בין המשגיח לחונך ושל נכונות מצד המשגיח להתייעץ עם הרכז.

4.13 ריכוז האתגרים המרכזיים בתוכנית 'חנוך לנער'

בפרקי הממצאים עלו אתגרים הנוגעים ליישום תוכנית 'חנוך לנער'. אתגרים אלו משתקפים בהיבטים שונים של חוויית החונכים, החניכים ואנשי הצוות. להלן ריכוז האתגרים המרכזיים שעולים מן הממצאים, במטרה להציג תמונה אינטגרטיבית של מוקדי הקושי וההתלבטויות שנלווים ליישום התוכנית:

שונות בהיקף ההכשרה, הליווי וההדרכה של החונכים – הממצאים מצביעים על שונות ניכרת בין ישיבות ובין חונכים בהיקף ההכשרה הניתנת עם הכניסה לתפקיד, בתכניה ובאופי הליווי השוטף בתקופת החונכות. מן הנתונים הכמותיים עולה כי כ-59% מן החונכים עברו הדרכה קצרה של שעתיים או פחות, או שלא עברו הדרכה כלל. בד בבד, מן הראיונות והסקרים עולה כי חונכים רבים הביעו צורך בהכשרות ובהדרכות נוספות שיסייעו להם בהתמודדות עם מצבים מורכבים, ובמיוחד עם קשיים רגשיים וחברתיים של החניכים. עוד עולה כי לא כל החונכים חשים שהליווי שהם מקבלים מן הרכזים מספק להם כלים מקצועיים או תמיכה שוטפת.

פער בין צורכי התלמידים ובין המשאבים המוקצים לחונכות – מן הממצאים עולה פער בין מספר התלמידים הזקוקים לחונכות ובין מספר התקנים ומספר השעות העומדים לרשות החונכים. אנשי צוות וחונכים תיארו מצבים שבהם תלמידים נוספים היו יכולים להיתרם מחונכות אך לא שובצו לתוכנית, וכן מקרים שבהם חניכים סיימו את החונכות אף שעדיין נזקקו להמשך ליווי. בד בבד, מנתוני הסקר עולה כי רוב החונכים סבורים כי התגמול שהם מקבלים עבור עבודתם אינו מספק. ממצאים אלו משתלבים בעדויות של חונכים, ולפיהן רבים מהם מקדישים לחניכים מספר שעות רב מזה המוגדר בנוהלי החונכות, כפועל יוצא מצורכי החניכים ומן הרצון לתת להם מענה.

מתחים סביב הגדרת תפקיד החונך – הממצאים מצביעים על מתחים בהגדרת תפקיד החונך, הנובעים מן הפער בין מחויבותו של החונך ליעדי תוכנית 'חונך לנער', ובין האופן שבו תפקידו נתפס ומשולב בפועל במסגרת הישיבה. בין היתר, הדבר מתבטא בצפייות של צוותי הישיבות להסתייע בחונכים לביצוע משימות החורגות מתפקידם הפורמלי, לעיתים ללא תגמול נוסף או תוך טשטוש גבולות האחריות הראויים לתפקיד החונך. המתח מתחדד כאשר החונך מועסק בישיבה גם בתפקיד נוסף, באופן המקשה על הבחנה ברורה בין תחומי אחריותו במסגרת התוכנית ובין מחויבותיו כלפי המוסד.

מתח זה בא לידי ביטוי גם באופן שבו נתפסת הדיסקרטיות בקשר עם החניך: מחד גיסא, רבים מצוותי הישיבות מצפים לקבל מן החונכים דיווח על התנהגויות חריגות של חניכים; מאידך גיסא, תפיסת התוכנית מדגישה את החשיבות שבשמירה על דיסקרטיות מצד החונך בנוגע למידע שהחניך מבקש שיישאר ביניהם.

קושי למצוא איזון בין סיוע לימודי לסיוע רגשי-חברתי – הממצאים מצביעים על שונות רבה בין הישיבות באיזון שבין סיוע לימודי ובין מענה רגשי-חברתי, באופן המעלה חשש כי בחלק מן הישיבות הרכיב הרגשי-חברתי אינו מקבל ביטוי מספק במסגרת החונכות הפורמלית. בישיבות רבות מושם דגש מרכזי על סיוע לימודי במסגרת זמן החונכות המוגדרת, ואילו מענה רגשי-חברתי ניתן במידה משתנה ולעיתים מחוץ למסגרת השעות, ועל חשבון זמנו הפרטי של החונך. מן הראיונות וממצאי הסקר עולה כי חונכים רבים סבורים שפעולות שאינן לימודיות במהותן, ובכלל זה שיחות אישיות וליווי רגשי, מסייעות לרוב החניכים לא פחות מן הפעילות הלימודית, תפיסה המצביעה על פער בין אופי המענה הניתן בחלק מן הישיבות ובין צורכי החניכים כפי שהם נתפסים על ידי החונכים.

מעורבות חלקית ולא אחידה של הורים בתהליך החונכות – מן הממצאים עולה כי מידת המעורבות והמודעות של הורים להשתתפות בנם בתוכנית משתנה בין ישיבות ובין חניכים שונים. בחלק מן המקרים ההורים אינם מעודכנים כלל בדבר קיומה של החונכות, ובמקרים אחרים מתקיים קשר מצומצם או לא סדיר בין ההורים ובין החונך או אנשי הקשר בישיבה. אף שמן הממצאים עולה כי מעורבות הורית עשויה לתרום להצלחת תהליך החונכות, בפועל אין אחידות באופן שבו נושא זה מטופל או ממוסגר במסגרת התוכנית.

קושי במתן מענה לקשיים מורכבים הדורשים אבחון או טיפול מקצועי – הממצאים מצביעים על כך שחונכים ואנשי צוות בישיבות מזהים בקרב חניכים קשיים מורכבים – רגשיים, משפחתיים או התנהגותיים – אשר חורגים מיכולת המענה של החונכות לבדה. במקרים אלו עולה צורך בהפניה לאבחון או לטיפול מקצועי שאינם חלק ממערך החונכות עצמו, אך בפועל מתוארים חסמים שונים, ובהם מחסור במעני טיפול זמינים, קושי באיתור אנשי מקצוע המותאמים לעולם הישיבות וחסמים כלכליים. משום כך, חלק מן החניכים אינם מקבלים מענה מלא ומותאם לקשיים אלו.

קושי בהערכת החונכות ובמעקב אחר התקדמות החניכים – הממצאים מצביעים על כך שהערכת עבודת החונכים והמעקב אחר התקדמות החניכים נשענים במידה רבה על התרשמות אנשי הצוות מעבודת החונך ומהתקדמות החניכים במסגרת הישיבה. הדוח החדשי שממלא החונך נתפס על ידי אנשי הצוות והרכזים ככלי המסייע למעקב אחר עבודת החונך והתקדמות החניכים, אך בכמה מן הראיונות הובע רצון במעקב תכוף ושיטתי יותר. נוסף על כך בחלק מן הראיונות עלה קושי בהגדרת קריטריונים ברורים להערכת החונכות, בין היתר על רקע מאפייני הפיקוח והבקרה המקובלים בעולם הישיבות.

4.14 הבדלים בין ישיבות מזרמים שונים

באופן כללי לא נמצאו הבדלים בולטים בין הזרמים הדתיים באופי עבודת התוכנית. מן הראיונות עולים הבדלים בין הישיבות בדגש שניתן ללימוד לעומת היבטים שאינם לימודיים ובמתכונת המפגשים בין החונכים והחניכים, אך הבדלים אלו אינם בהכרח חופפים לזרמים הדתיים. יחד עם זאת, הממצאים מצביעים בכל זאת על כמה הבדלים בין הזרמים, שמעידים על האתגרים הייחודיים ביישום התוכנית בכל זרם (ר' נספח ה' לפריטים מרכזיים מסקר המשגיחים בחלוקה לפי זרמים, ונספח ו' לפריטים מרכזיים מסקר החונכים בחלוקה לפי זרמים).

משיחות הרקע ומן הראיונות עם הרכזים עולה שמלכתחילה היה קשה יותר להטמיע את התוכנית בישיבות ליטאיות. ישיבות ליטאיות רבות חששו מהשפעה של משרד החינוך על הלימודים בישיבה, ולכן הפגינו חשדנות כלפי התוכנית. כמו כן לרבות מן הישיבות הליטאיות אופי סלקטיבי והן מקבלות אליהן רק תלמידים העומדים ברמת לימודים מסוימת. הדבר מקטין את הנכונות לשוחח על קשיים של תלמידים ואף להודות בקיומם של קשיים כאלה. הרתיעה משיח על קשיים ומצוקות מאפיינת חלק מאנשי הצוות בישיבות ואף עלולה להשפיע על התנהגותם של התלמידים והוריהם, אשר חוששים לשמם הטוב של התלמידים.

כאמור, שלא כמו ישיבות ליטאיות, רוב הישיבות שמשתייכות לחסידיות אינן סלקטיביות, אלא מקבלות את כל הנערים שמופנים אליהן מחסידות מסוימת. כפי שעולה מראיונות עם אנשי צוות בישיבות חסידיות, לישיבות רבות יש ניסיון במתן מענה לתלמידים עם קשיים, והן אינן חשות שהמוניטין של הישיבה מאיים מנוכחותם של תלמידים אלו. חלקן מקבלות סיוע והנחיה במתן המענה מגופים הקשורים לחסידות. גם הזרם הספרדי מנוסה במתן מענה לבני נוער שמתקשים להשתלב בישיבה, פועל יוצא של הממשק הגבוה של רבים מן התלמידים עם החברה הכללית, והנוכחות של תלמידים רבים מבתיים ללא רקע של לימודים בישיבה או ממשפחות חוזרות בתשובה (ליאון, תשפ"א/2014; קלי ואח', 2019).

יש לנו פה שלושה ילדים על הרצף. 'על אמת' מה שנקרא. זה לא כל כך בקטע טיפולי אבל זה בקטע שיש לי ילד שצריך מלווה, יש לנו הנחיות מאוד מאוד ברורות בעבודה איתם. אנחנו עובדים איתם בצורה מאוד מאוד מסודרת"

מראיין: "הרב הציף פה נקודה מאוד מאוד משמעותית שזה ישיבה חסידית, ששייכת לחסידות מסוימת היא שונה לחלוטין ממאפיינים של ישיבה למשל ליטאית"

מראיין: "לא, זה עולם אחר" (איש צוות בישיבה חסידית)

התרשמות זו בנוגע להבדלים בין ישיבות ליטאיות לישיבות בזרמים האחרים, מקבלת משנה תוקף מכמה ממצאים שעלו במחקר הנוכחי. ראשית, תשובות המשגיחים לסקר מעידות כי אחוז נמוך יותר מן הישיבות הליטאיות נעזרות במעני ייעוץ, טיפול ואבחון (41%), לעומת הישיבות החסידיות (72%) והספרדיות (86%) ($\chi^2_{(2, n=89)}=14.37, p < .001$). נוסף על כך אחוז נמוך יותר מן המשגיחים בישיבות הליטאיות דיווחו על צורך במתן חונכות לתלמידים רבים נוספים בישיבה (44%), לעומת המשגיחים בישיבות החסידיות (76%) והספרדיות (61%) ($\chi^2_{(4, n=89)}=11.52, p < .05$). סביר שישיבות ליטאיות מלכתחילה נוטות פחות לקבל תלמידים הזקוקים לחונכות או למענים חיצוניים אחרים, אך גם ייתכן שהממצאים משקפים מודעות נמוכה יותר בישיבות הליטאיות לצורכי התלמידים ולחשיבות של מתן מענה מותאם.

ההבדל בין הישיבות הליטאיות לישיבות בזרמים האחרים מתבטא גם באופי מעורבות ההורים בחונכות. על פי דיווחי המשגיחים, אחוז הישיבות שמעורבות הורים בהחלטה לצרף את ילדם לחונכות נמוך יותר בזרם הליטאי (9%), לעומת בזרמים האחרים (חסידי: 48%, ספרדי: 14%) ($\chi^2_{(2, n=89)}=14.73, p < .001$). כמו כן אחוז ניכר מן ההורים מן הזרם הליטאי אינם יודעים כלל שבנם מקבל חונכות (24%), בעוד האחוזים ביתר הזרמים נמוכים בהרבה (חסידי: 7%, ספרדי: 6%) ($\chi^2_{(4, n=168)}=14.37, p < .01$). לבסוף, אחוז גבוה יותר מן ההורים מן הזרם הליטאי חשים אי-נוחות כאשר הם משוחחים עם המשגיח בנושאים הקשורים לחונכות (37%), לעומת הורים מן הזרמים האחרים (חסידי: 20%, ספרדי: 12%) ($\chi^2_{(2, n=140)}=8.29, p < .05, \alpha_{Holm}=.05$). הבדלים אלו עשויים להעיד על נכונות נמוכה של הישיבות הליטאיות לערב את ההורים במתרחש בישיבה, ועל מבוכה של חלק מן ההורים נוכח הקשיים של ילדיהם.

חלק מן הממצאים עשויים להצביע על פתיחות רבה יותר לחונכות בזרם הספרדי, לעומת בזרמים האחרים. הרושם שהתקבל מן הראיונות עם ההורים היה שהורים לחניכים מן הזרם הספרדי נטו פחות לחוש מבוכה מן החונכות, לעומת הורים מזרמים אחרים, במיוחד מן הזרם הליטאי. על פי הערכות החונכים, באחוז גבוה יותר מן הישיבות הספרדיות החונכות מערבת מנגשים קבוצתיים (65%), לעומת הזרמים האחרים (ליטאי: 46%, חסידי: 34%) ($\chi^2_{(4, n=233)}=16.86, p < .01$). כמו כן אחוז גבוה יותר מן החניכים בישיבות הספרדיות שמחים או גאים על השתתפותם בתוכנית (40%), לעומת חניכים מן הזרמים האחרים (ליטאי: 26%, חסידי: 18%) ($\chi^2_{(6, n=233)}=12.90, p < .05$). לפיכך, ייתכן שבישיבות ספרדיות רבות, קבלת החונכות נתפסת פחות כבושה ויותר כמקור לגאווה.

נראה גם שישיבות ספרדיות נוטות יותר לסמוך על שיקול דעתם של החונכים בהתמודדות עם התנהגויות חריגות, לעומת ישיבות מן הזרמים האחרים. בפרט, אחוז נמוך יותר מן המשגיחים מן הזרם הספרדי מצפים מן החונך לדווח על כל התנהגות חריגה של החניך (48%), לעומת משגיחים מן הזרמים האחרים (ליטאי: 84%, חסידי: 93%) ($\chi^2_{(2, n=88)}=17.43, p < .001, \alpha_{Holm}=.01$).

5. מגבלות המחקר ומחקרי המשך

למחקר זה מגבלות אחדות, אשר לפחות בחלקן מעידות על הקושי לבצע מחקר הערכה לתוכנית הפועלת בישיבות חרדיות. ראשית, לא נכללה במחקר קבוצת השוואה שביחס אליה אפשר להעריך את השפעת התוכנית. מגבלה זו נובעת מ"הטיית ברירה" של התלמידים שנבחרו להשתתף בתוכנית, שלא אפשרה להשוותם לתלמידים בעלי מאפיינים דומים שלא השתתפו בה, וכן מאילוצי תקציב ושיתוף פעולה מוגבל של הישיבות המשתתפות בתוכנית. בשל אילוצים אלו גם לא נערכה מדידה במערך של לפני-אחרי, אשר הייתה עשויה להקנות תוקף נוסף לממצאים.

נוסף על כך המחקר הסתמך בעיקר על רשמים סובייקטיביים ולא כלל מדד אובייקטיבי למצבו הלימודי של החניך. מגבלה זו נובעת בראש ובראשונה מהיעדר קריטריונים אובייקטיביים מספקים להערכת הביצועים הלימודיים של תלמידי הישיבות הקטנות. כפי שעלה משיחות עם הנהלת התוכנית ומראיונות עם אנשי צוות בישיבות, וכפי שהעידו אנשי חינוך ומחקר (גונן ואח', 2016; גרין, תשפ"ג/2023; לוי, תשפ"א/2021), במרבית הישיבות לא מוטמעת תרבות של מדידה ואין קריטריונים להישגים לימודיים שמאפשרים השוואה בין ישיבות שונות. בישיבות הקטנות אין מבחנים חיצוניים, ואין מבחנים רשמיים או תעודות עם ציונים (גונן ואח', 2016).

הרשמים הסובייקטיביים שנכללו במחקר התבססו על הערכותיהם של גורמים שונים המעורבים בתוכנית, ובהם חונכים, חניכים, הורים ואנשי צוות בישיבות. בפרט, חלק ניכר מן הממצאים התבסס על הערכותיהם של משגיחים ואנשי צוות בישיבות בנוגע למצב החניכים ולתרומת החונכות. אף שאנשי הצוות בישיבות אינם חלק מצוות התוכנית עצמה, ולכן לעמדותיהם יש ערך ייחודי בהערכתה, יש להביא בחשבון שגם הערכות אלו משקפות התרשמות סובייקטיבית, העשויה להיות מושפעת מן ההיכרות האישית עם החניכים ומן הציפיות מן התוכנית.

לצורך בחינה מלאה של השפעת התוכנית, יש צורך במחקר המשך שיכלול מדדי תוצאה אובייקטיביים, מדידה לאורך זמן, ובמידת האפשר גם קבוצת השוואה. לשם כך יש חשיבות בהטמעת מערך מדידה מובנה למצבם של החניכים. מערך מדידה זה, שיכלול ככל האפשר גם מדדים אובייקטיביים, יאפשר לאפיין את מצבו של כל חניך בעת הצטרפותו לתוכנית, לאחר סיומה ובנקודות מפתח במהלך לימודיו בישיבה. חשוב שהמדידה תתייחס להיבטים מגוונים, כגון הישגיו הלימודיים של החניך, מצבו הרגשי והחברתי, התנהגותו ומוטיבציית הלמידה שלו. כמו כן חשוב שתיכלל חוות דעת של צוות הישיבה, החונך והתלמיד עצמו. מערך מדידה מסוג זה חיוני לבחינת המועילות של החונכות בשיפור מצבם של החניכים ובמינעת הידרדרות.

למרות המגבלות והצורך בהמשך בחינת השפעת התוכנית, המחקר מספק מידע רב על אופן פעולתה של התוכנית, לרבות נקודות החוזק שלה והיבטים לשיפור. כמו כן כמחקר הערכה שמבוצע לראשונה בתוכנית הפועלת בישיבות הקטנות, הוא מהווה תשתית למחקרים נוספים שיבוצעו בתוכנית 'חנוך לנער' עצמה או בתוכניות אחרות בעולם הישיבות.

6. סיכום ומסקנות

תוכנית 'חנוך לנער' פועלת למניעת נשירה גלויה וסמויה מן הישיבות הקטנות באמצעות חונכות אישית וקבוצתית לתלמידים שחווים קושי או מצוקה. אגף א' לילדים ונוער בסיכון במשרד החינוך הזמין את המחקר במטרה להעריך את אופן יישום התוכנית ואת תפיסת הצלחתה בהשגת מטרותיה, מנקודות המבט של הגורמים המעורבים בה, וכן להציע דרכים להגדלת מועילותה. המחקר הסתמך על נתונים מנהליים של התוכנית, על ראיונות עם רכזים, אנשי צוות בישיבות, חונכים, חניכים והורים, וכן על סקרים שהועברו בקרב משגיחים בישיבות המשתתפות בתוכנית ובקרב חונכים. להלן יוצג סיכום הממצאים המרכזיים, ולאחר מכן יוצגו המסקנות העיקריות הנגזרות מהם. בפרק 7 יוצגו המלצות לשיפור המענה הניתן בתוכנית.⁴

6.1 סיכום הממצאים המרכזיים

מאפייני הישיבות שבהן פועלת תוכנית 'חנוך לנער': הישיבות המשתתפות בתוכנית מייצגות את מגוון הזרמים וריכוזי האוכלוסייה בחברה החרדית. אף על פי שיישיבות קטנות נתפסות כבעלות תפיסה נוקשה שמתקשה לתת מענה לתלמידים שחווים קשיים, אנשי הצוות שרואיינו ערים לצורך לתת לכל תלמיד יחס אישי ומענה ממוקד לצרכיו. עם זאת, הם מתקשים לעשות זאת לנוכח מגבלות כוח האדם והאופי ההיררכי של הישיבה. כמו כן הם מתקשים לסייע לתלמידים שזקוקים לסיוע ממוקד, עקב מחסור במענים מותאמים בתחום האבחון והטיפול. רק כ-70% מן המשגיחים שהשיבו לסקר יודעים לאן לפנות במקרה של צורך ביעוץ, טיפול או אבחון בהפרעת קשב או לקות למידה.

מטרות החונכות: מרבית אנשי הצוות בישיבות והחונכים שרואיינו התייחסו למטרתה המוצהרת העיקרית של התוכנית, שהיא מניעת נשירה גלויה וסמויה, אך ניסחו מטרה זו במונחים השגורים בפיהם, כגון "הצלת הבחורים" או "דאגה לכך שלא ירדו מהדרך". ניסוחים אלו משקפים תפיסה של מניעת נשירה בהקשר התרבותי-ערכי של החברה החרדית, הרואה בנשירה לא רק יציאה ממסגרת לימודים, אלא גם התרחקות מדרך החיים החרדית. לצד מטרה זו, המרואיינים התייחסו גם למטרות של קידום בלימודים, מתן תמיכה ואוזן קשבת, וקידום האינטרסים של החניך מול צוות הישיבה. חלקם תפסו את החונכות כחלק ממאמץ רחב יותר לטיפוח אופיו של התלמיד ולהקניית כלים להתמודדות עם האתגרים הצפויים בישיבה הגדולה ובהמשך הדרך. הורים שרואיינו ניסחו מטרות דומות לאלו של אנשי הצוות והחונכים, אך חלקם הדגישו במיוחד את תרומת החונכות לרווחתו הנפשית של ילדם ואת חשיבותה במתן הכוונה ממקודת מבט בוגרת.

מאפייני החניכים בתוכנית: על פי ממצאי סקר המשגיחים, יותר מ-80% מן החניכים התמודדו עם קושי לימודי בעת ההצטרפות לחונכות. כ-60% התמודדו עם קושי רגשי ו/או מוטיבציה נמוכה ללימודים בישיבה, ומעט פחות מ-30% התמודדו עם בעיות הקשורות לרקע משפחתי או היו מעורבים בהתנהגויות סיכון או אינטראקציה עם נוער שוליים. ממצאי הנתונים המנהליים בנוגע

⁴ לעיון נוסף במטרות התוכנית, התוצאות הרצויות ואבני הדרך להשגתן, ראו נספח ז: סיכום מודל לוגי ברמת מקבל השירות וברמת הארגון. כמפורט בסעיף 3.2.4 לעיל, המודלים נבנו כחלק מפרויקט נפרד אך הם מסתמכים על ממצאי מחקר זה.

לסיבות שבגינן הצטרפו החניכים לתוכנית מבליטים את החשיבות של מאפיינים משפחתיים, כגון תפקוד הורי לקוי ומצב חברתי-כלכלי נמוך. אנשי צוות וחונכים העידו שישנם בישיבה תלמידים רבים שזקוקים לחונכות אך אינם מקבלים אותה.

מאפייני החונכים בתוכנית: כל החונכים הם אברכים, רובם בני 30–45, ויש להם ניסיון רב בעבודה עם בני נוער או צעירים. אנשי צוות, הורים וחניכים הרבו לשבח את החונכים על האכפתיות שלהם ועל יכולתם ליצור קשר עם הנערים. כ-15% מן החונכים שהשיבו על הסקר מועסקים על ידי הישיבות שבהן הם חונכים בתפקיד נוסף, לרוב כמשיבים. העסקת החונך בתפקיד נוסף בישיבה מנוגדת לנוהלי התוכנית, מכיוון שהמחויבות של החונך לישיבה עלולה לבוא על חשבון המחויבות שלו לחניך.

הדרכה והכשרה של החונכים: הדרכת החונך בכניסה לתפקיד מתבצעת על ידי הרכזים עצמם, ללא הנחיה מהנהלת התוכנית בנוגע להיקף ההדרכה ותכניה. לפי עדויותיהם בסקר, 59% מן החונכים קיבלו הדרכה של שעתיים או פחות, או לא קיבלו הדרכה כלל. רוב ההדרכות התמקדו בתחומי האחריות של החונך ובדגשים ליצירת קשר עם החניכים, ומעט מהן התמקדו בתקשורת הרצויה עם הורי החניכים. נוסף על ההדרכות בכניסה לתפקיד, החונכים משתתפים בכינוסים מטעם התוכנית שנערכים אחת לכמה חודשים. המשוב של החונכים בסקר ובראיונות מעיד על שביעות רצון גבוהה מן הכינוסים, לצד קריאה לשיפורם. בפרט, עלה רצון בהגדלת היקף הכינוסים ובהקניית ידע מקצועי נרחב יותר. 80% מן החונכים הביעו צורך בתכנים נוספים העוסקים במענה לקשיים רגשיים וחברתיים. כמו כן חלקם הביעו רצון בסדנאות רבות יותר בקבוצות קטנות, אשר יאפשרו לחונכים להעלות סוגיות שנתקלו בהן בחונכות.

קשרי העבודה בין החונכים, צוותי הישיבות והרכזים: באופן כללי, אנשי הצוות והחונכים דיווחו על יחסים של שיתוף פעולה והערכה הדדית. עם זאת, מתשובות החונכים לסקר עולה שחלקם אינם מקבלים עדכונים מן המשגיח בנוגע למצב החניכים, אינם סבורים שיש להם עם מי להתייעץ בישיבה ואינם חושבים שהישיבה מספקת להם מקום מתאים למפגשים עם החניכים. בתשובות המשגיחים לסקר בלטה הציפייה לקבל דיווח מן החונכים על כל התנהגות חריגה. ציפייה זו מנוגדת לעמדת התוכנית, לפיה החונך צריך לשמור על דיסקרטיות ולא למסור לצוות הישיבה מידע שהחניך מעוניין שישמר ביניהם, במטרה לחזק את יחסי האמון ביניהם.

עוד עלה מן הראיונות עם הרכזים כי ישנם מתחים בין צוותי הישיבות לחונכים, בעיקר סביב ציפייה מצד צוותי הישיבות להסתייע בחונכים לביצוע משימות החורגות מתפקידם, לעיתים ללא תגמול נוסף או באופן שאינו תואם את גבולות האחריות הראויים לתפקיד החונך.

אף על פי שהחונכים הביעו הערכה רבה לרכזי התוכנית, חלקם אינם תופסים את הרכז ככתובת לסיוע או להתייעצות. בפרט, חלק מן החונכים אינם חשים שהם מקבלים מן הרכז כלים, ואינם חשים שהרכז נמצא איתם בקשר מספק או תומך בהם ברגעי קושי. חשוב לציין שהיקף הקשר עם הרכז משתנה בין החונכים, ואין מתכונת מובנית לקיום מפגשים או התקשרויות בין הרכז לחונך.

ההערכה השוטפת של החונכות מתבצעת באמצעות דוח חודשי שבו החונך מציין את מועדי הפגישות עם החניכים ואת התקדמותו של כל חניך, ואיש הקשר בישיבה מוסיף התייחסות משלו. אף שהדוח נתפס ככלי יעיל למעקב אחר החונכות, בחלק מן הראיונות עלה צורך במעקב תכוף ומעמיק יותר. כמו כן התקבל הרושם שחלק מאנשי הצוות אינם מסתמכים על קריטריונים ברורים בהערכתם את החונך.

אופי המענה בחונכות: כמעט כל התלמידים מקבלים סיוע לימודי, אשר שם דגש במתן חיזוקים ויצירת חוויות הצלחה. נוסף על שיפור הישגיו של החניך, הלמידה המשותפת מספקת מסגרת להעמקת היחסים בין החניך לחונך. רוב החניכים מקבלים מן החונך מענה גם בהיבטים שאינם קשורים ישירות ללימוד, במיוחד בתמיכה רגשית ובסיוע בהתמודדות עם קשיים חברתיים. חניכים רבים מקבלים מן החונך עזרה באמצעות "תיווך" בינם ובין אנשי הצוות בישיבה במצבים של מתח או מחלוקת בין החניך לצוות. כמו כן החונך מקדם את האינטרסים של החניך באמצעות הסבת תשומת הלב של אנשי הצוות למאמצי החניך ולדרכים לסייע לו. אופן עבודה זה משקף חונכות המשלבת למידה עם קשר משמעותי, תמיכה והעצמה, בהתאם לעקרונות של כדוגיה טיפולית.

מרוויינים רבים העידו על היווצרות קשרים הדוקים בין החונך לחניכים. לעיתים הקשר מתקיים גם מחוץ לזמן הלימודים, בחופשות, ואף לאחר סיום תקופת החונכות. הרכזים מעודדים את החונכים לחזק את הקשר עם החניכים, ובה בעת מנחים אותם לשמור על גבולות ולהיזהר ממחויבויות שיתקשו לעמוד בהן. יש לציין שגבולות הקשר נתונים לשיקול דעתו של החונך, ללא הנחיות חד-משמעיות מטעם התוכנית.

מתכונת המפגשים עם החניכים משתנה בין הישיבות. בפרט, הממצאים מעידים על גיוון בתדירות המפגשים, במיקום שלהם ובמספר החניכים הנוכחים בפגישה. בישיבות רבות, הזמן הפורמלי של החונכות מוקדש ללימוד, ואילו הסיוע בהיבטים שאינם קשורים ישירות ללימוד מתבצע בזמנו החופשי של החונך. תופעה זו עלולה לפגוע ברכיב שאינו לימודי של החונכות, אשר נתפס כתרומה שאינה בין חובות התפקיד.

תחושות החניכים כלפי החונכות: חלק מן הישיבות אינן מיידעות את התלמידים על השתתפותם בתוכנית, כדי למנוע מהם תחושת אי-נוחות וכדי שלא יסרבו לחונכות. כמה חניכים והורים הצדיקו מדיניות זו, אך אחד החניכים שרואיינו חש שנעשה לו עוול. כמו כן אף על פי שכמה חניכים תיארו רגשות של מבוכה וחשש בעת ההצטרפות לתוכנית, הם התגברו עליהם במהרה. החניכים שרואיינו מצפים למפגשים עם החונך ומרוצים מן המענה שהם מקבלים בחונכות, ובפרט מן הסיוע הלימודי.

מעורבות ההורים בתוכנית: מן הראיונות עם ההורים ומסקר המשגיחים עלה שחלק מן ההורים אינם מעורבים משמעותית בהיבטים הקשורים לחונכות. על פי סקר המשגיחים, ההורים של 16% מן החניכים כלל אינם מודעים לכך שילדיהם מקבלים חונכות. נמצא גם שאחוז ההורים שנמצאים בקשר עם החונך או עם המשגיח נמוך יותר בישיבות עם פנימייה מבישיבות ללא פנימייה.

כמו כן אף שרוב ההורים נמצאים בקשר עם החונך מעת לעת, אנשי הצוות בישיבות והחונכים עצמם מעדיפים שהקשר עם ההורים יתנהל באמצעות המשגיח או ראש הישיבה. עם זאת, חונכים שמקיימים קשר עם ההורים העידו שהוא מסייע להצלחת החונכות. בפרט, המשוב החיובי של החונך עשוי לרכז קונפליקטים בין ההורים לילדיהם. חשוב לציין שעל פי הראיונות עם ההורים והמידע שנאסף מאנשי הצוות ומן החונכים, רוב ההורים מרוצים מן החונכות, תופסים אותה כחשובה, ואינם חוששים במידה רבה מהשפעות שליליות על המוניטין של ילדיהם.

שביעות רצון והיבטים לשיפור: כל הגורמים המעורבים במתן החונכות או בקבלתה הביעו שביעות רצון גבוהה מהתנהלות התוכנית ומתרומתה לחניכים. רוב המשגיחים שהשיבו לסקר סבורים שהתוכנית מסייעת במניעת נשירה ושיפור הסיכוי להתקבל לישיבה גדולה איכותית. עם זאת, המשגיחים גם מודעים למגבלות התוכנית, ויותר מ-40% מהם סבורים שחלק מן החניכים יזדקקו לליווי

גם בישיבה הגדולה. על פי אנשי הצוות, נדרש שיפור במספר התקנים לחונכים בישיבה ובמספר השעות שיוקצו לכל חונך. כמו כן אנשי הצוות הצביעו על צורך לשלב את החונכות במענים מקצועיים בתחום האבחון והטיפול שיספקו פתרונות לקשיים מורכבים ויאפשרו לישיבה להשתמש נכון יותר במשאב של החונכות.

גם החונכים הביעו סיפוק רב מעבודתם ומן התרומה שלהם לחניכים, אולם הביעו צורך בהגדלת מספר השעות המוקצות להם ו/או בהעלאת שכרם כך שישקף את הזמן והאנרגיות שמושקעים בעבודתם. חונכים גם הביעו צורך בשיפור ההכשרות כמתואר לעיל, בארגון מפגשים בין חונכים מישיבות שונות לצורך גיבוש ולמידת עמיתים ובשיפור המענה המקצועי השוטף מטעם הנהלת התוכנית והרכזים.

כאמור, חניכים והורים דיווחו על שביעות רצון רבה מן המענה שניתן בחונכות, והצביעו על שיפור ביכולת ללמידה עצמאית, בבטיחות העצמי, במוטיבציה ללימודים, במצב הרוח, ביחסים עם צוות הישיבה ובהתמודדות עם קשיים חברתיים. חניכים הביעו צורך בשעות מפגש נוספות עם החונך, ובפרט במפגשים פרטניים שיעסקו בנושאים שאינם קשורים ישירות ללימוד.

הערכת השיפור במצב החניכים: המשגיחים שהשיבו על הסקר העריכו כי מצב רוחם של 86% מן החניכים השתפר במידה ניכרת מאז תחילת החונכות, ומצבם של יותר מ-70% מן החניכים השתפר במידה ניכרת ביתר התחומים שנבדקו: הבנת חומר הלימוד, השתלבות חברתית, התנהגות ומוטיבציה בלימודים. המשגיחים העריכו שמצב החניכים השתפר משמעותית גם ביחס לבני גילם בישיבה.

מאפיינים הקשורים להערכת השיפור במצב החניך: על פי ניתוחי רגרסיה רב-משתנית, נמצאו קשרים מובהקים בין כמה מאפיינים ובין הערכת השיפור במצב החניך. בין היתר, הסיכויים להערכת שיפור רב במצב החניך גבוהים יותר כאשר המשגיח מקפיד למסור לחונכים מידע על החניכים; כאשר הוא נוהג להתייעץ עם הרכז או עם הנהלת התוכנית, וכאשר הורי החניך נוהגים לכנות אל המשגיח ו/או אל החונך בנושאים הקשורים לחונכות.

ריכוז האתגרים המרכזיים: מן הממצאים עולים אתגרים הנוגעים להיקף ההכשרה, הליווי וההדרכה של החונכים; לפער בין צורכי התלמידים ובין המשאבים המוקצים לחונכות; למתחים שעולים בחלק מן הישיבות סביב הגדרת תפקיד החונך; לקושי במציאת איזון בין סיוע לימודי לסיוע רגשי-חברתי; למעורבות חלקית ולא אחידה של הורים בתהליך החונכות; לקושי במתן מענה לקשיים מורכבים הדורשים אבחון או טיפול מקצועי; ולקושי בהערכת החונכות ובמעקב אחר התקדמות החניכים. אתגרים אלו משקפים שילוב של קשיים מקצועיים ומערכתיים, הנוגעים הן לאופן יישום התוכנית בתוך הישיבות הן לממשק שבין החונכות ובין מערכים רחבים יותר.

הבדלים בין ישיבות ובין זרמים שונים: באופן כללי, לא נמצאו הבדלים רבים בין הזרמים הדתיים באופי עבודת התוכנית. עם זאת, האופי הסלקטיבי של ישיבות ליטאיות רבות, לצד נטייתן של ישיבות חסידיות וספרדיות להכיל במידה רבה יותר תופעות של קושי ומצוקה ולהתמודד עימן, באים לידי ביטוי בממצאי המחקר. למשל, אחוז נמוך יותר מן המשגיחים מן הזרם הליטאי דיווחו על צורך במתן חונכות לתלמידים רבים נוספים בישיבה, לעומת משגיחים מן הזרמים האחרים, באופן שעשוי להעיד על מודעות נמוכה יותר בישיבות הליטאיות לחשיבות של מענה מותאם לצורכי התלמידים. כמו כן אחוז נמוך יותר מן הישיבות הליטאיות מערבות את ההורים בהחלטה אם לצרף את בנם לתוכנית או מיידעות אותם על ההחלטה.

6.2 מסקנות

מכלול הממצאים מצביע על כך שתוכנית 'חנוך לנער' עונה על צורך ממשי בישיבות הקטנות. אף על פי שאנשי הצוות בישיבות מודעים לצורך לספק מענה מותאם ותשומת לב ממוקדת לתלמידים שחווים קשיים, ובעיקר לצורך במניעה מוקדמת של תהליכי נשירה סמויה, הם מתקשים לעשות זאת על בסיס הצוות האורגני של הישיבה. הישיבות רואות ערך רב בנוכחות אדם בעל כישורים פדגוגיים גבוהים, יכולות בין-אישיות גבוהות ואכפתיות כלפי הזולת, אשר מחויב אישית לתלמידים ואינו נתפס על ידם כמי שנמנה על צוות ההוראה בישיבה. מלבד הסיוע הלימודי והרגשי שאותו אדם מספק לתלמידים, הוא מקדם את האינטרסים שלהם מול צוות הישיבה ודואג שהם יובאו בחשבון.

מן המחקר עולה תפיסה חיובית בנוגע למענה שניתן בחונכות. אנשי צוות בישיבות, הורים וחניכים העידו על שביעות רצון גבוהה מן החונכות, והמשיגים והחונכים שהשיבו על הסקר העריכו כי חל שיפור במצבם של מרבית החניכים מבחינה לימודית, רגשית, חברתית והתנהגותית. אחד מיתרונותיה של התוכנית הוא ההון האנושי הגבוה של החונכים, אשר לרובם ניסיון רב בעבודה עם בני נוער ויש להם מוטיבציה גבוהה לסייע לחניכים. גם אופן ניהולה של התוכנית והמענה המקצועי של הרכזים זוכים להערכה גבוהה מצד רוב אנשי הצוות והחונכים. לפחות חלק מן הרכזים נתפסים כבני סמך בעולם הישיבות בכל הנוגע למענים לתלמידים בסכנת נשירה. ניכר שאף על פי שבתחילת הדרך ישיבות רבות היססו להצטרף לתוכנית, במשך השנים היא רכשה לגיטימציה ומוניטין חיוביים.

אפשר להתרשם שהנכונות הגוברת של הישיבות להסתייע בתוכנית מושפעת גם מן הנכונות של מפעיליה להתגמש ולאפשר התאמה מרבית של המענה להעדפות של כל ישיבה. כאמור, מן המחקר עולים הבדלים משמעותיים באופן יישום התוכנית בין הישיבות, בהיבטים מגוונים, כגון מתכונת המפגשים והקשר בין החונך להורים. ההפעלה הגמישה של התוכנית מתבטאת גם בביזור סמכויות רב לרכזים, אשר במצבים רבים פועלים על פי ניסיונם האישי, לעיתים בהתייעצויות לא פורמליות ביניהם, ולא על פי מדיניות מחייבת של הנהלת התוכנית. לעיתים קרובות, הגמישות של התוכנית מאפשרת לישיבות להיעזר בה באופן שמותאם לצורכי החניכים. עם זאת, גמישות זו מתבטאת גם בהיעדר סטנדרטיזציה מספקת של המענה, בהתפשרות על עקרונות שאמורים להנחות את החונכות, או בקושי לאכוף את נוהלי התוכנית בחלק מן הישיבות.

בין הנושאים שנדרשים בהם סטנדרטיזציה רבה יותר או חידוד נהלים אפשר למנות הדרכה בכניסה לתפקיד שאינה מספקת ואינה מסתמכת על עקרונות מנחים ברורים; חוסר אחידות בין הישיבות בשמירה על דיסקרטיות בין החונך לחניך; העדפתן של ישיבות רבות לצרף תלמידים לתוכנית ללא ידיעתם או אף ללא ידיעת הוריהם; העסקתם של חונכים בתפקיד נוסף בישיבה בניגוד לנוהלי התוכנית; חוסר הקפדה על יצירת קשר עם ההורים; והיעדר גבולות ברורים בנוגע לאופי הקשר בין החונך לחניכים.

במבט כולל, אופן העבודה המתואר במחקר משקף מענה חינוכי-טיפול משולב, המשלב למידה עם קשר, תמיכה רגשית וחיזוק מסוגלות, ועולה בקנה אחד עם עקרונות של פדגוגיה טיפולית הנהוגים בעבודה עם תלמידים ונוער במצבי סיכון. יחד עם זאת, ממצאי המחקר מעלים צורך בחשיבה על אודות המשקל שניתן בתוכנית לסיוע לימודי לעומת סיוע בתחומים אחרים, כגון תמיכה רגשית, הכוונה וסיוע בתחום החברתי. על פי מדיניות התוכנית, ההחלטה על אופי המענה לכל חניך נקבעת על ידי משיגי הישיבה.

משגיחים רבים מקנים עדיפות לסיוע הלימודי ומייעדים לו את שעות החונכות ה"פורמליות", על חשבון תחומים אחרים שנדחקים לזמנו החופשי של החונך. יש להדגיש שלמכשגי הלימוד חשיבות רבה, לא רק כמענה לצורך מרכזי של החניך, אלא גם לשיפור תחושת הערך העצמי שלו וכבסיס ליצירת קשר בינו ובין החונך. עם זאת, ממצאים רבים מעידים על צורך במענה נרחב יותר בתחומים שאינם קשורים ישירות ללימוד. למשל, רוב החונכים ציינו בתשובותיהם לסקר שהם זקוקים להכשרה נוספת במענה לצרכים רגשיים, ורבים מהם הדגישו את תרומתם לחניך בתמיכה רגשית ובסיוע בתחום החברתי. כמו כן חניכים שרואיינו הביעו צורך במפגשים רבים יותר עם החונך שיבצעו ביחידות, ויוקדשו לשיחות בנושאים שאינם קשורים ללימוד.

מן המחקר עולה פער בין הצורך של התלמידים בחונכות ובין היקף המענה שהתוכנית מאפשרת. מספר השעות העומד לרשות החונכים מאלץ אותם למצוא את נקודת האיזון בין מתן מענה לכמה שיותר חניכים, ובין הקצאה מספקת של שעות חונכות לכל חניך. מחד גיסא, אנשי צוות רבים הביעו צורך במתן חונכות לתלמידים נוספים. מאידך גיסא, מספר השעות שמוקצה כיום לחונך שעובד עם ארבעה חניכים אינו עונה על צורכיהם, וחונכים רבים משלימים את המענה מחוץ לשעות שמוקצות להם וללא תוספת שכר. סביר שחניכים רבים אינם מקבלים מענה מיטבי, בין בשל מגבלות הזמן של החונך ובין בשל סיום החונכות בשלב שבו החניך עדיין זקוק לה, עקב הצורך לתת מענה לתלמיד אחר.

הרושם הכללי העולה מן המחקר הוא שתוכנית 'חונך לנער' מנוהלת במסירות רבה ומתוך שאיפה למקצועיות. המחקר אינו מאפשר להסיק מסקנות בנוגע לקשר הסיבתי בין השתתפות בתוכנית ובין השיפור במצב החניכים, אך הגורמים המעורבים בהפעלתה או הבאים עימה במגע סבורים כי המענה הניתן במסגרתה מסייע לתלמידים רבים בהתמודדות עם קשיים לימודיים, רגשיים וחברתיים. גם במסגרת ההקשר התרבותי והמוסדי שבו פועלת התוכנית, אפשר לפעול לשיפור המענים הניתנים בה, כפי שיפורט בפרק ההמלצות.

7. המלצות

1. מומלץ לפעול להרחבת הידע המקצועי של החונכים, כחלק מחיזוק הסטנדרט המקצועי של המענה:

- **הגדלת היקף ההדרכות לחונכים בכניסה לתפקיד וגיבוש סטנדרט אחיד להדרכות.** לצד עיסוק בהגדרת התפקיד, ההדרכה בכניסה לתפקיד צריכה לכלול גם היבטים לימודיים, רגשיים וחברתיים. בכלל זה, עליה לכלול הנחיות לזיהוי מצבי סיכון רגשיים ולהתמודדות עימם, אשר לעיתים החונך נחשף אליהם לפני בעלי תפקידים אחרים בישיבה.
- **הבניית תהליך של הדרכה שוטפת** שתיתן על ידי הרכז במשך כל שנות העבודה בתוכנית. התחומים שבהם תתמקד ההדרכה יגובשו על ידי הנהלת התוכנית, בהתאמה לדגשים של כל זרם.
- **שיפור הרמה המקצועית של ההכשרות שניתנות בכינוסי התוכנית,** בהתבסס על ידע תאורטי עדכני ועל הניסיון המצטבר של הרכזים. על פי הצרכים העולים מן המחקר, יש לשים יותר דגש במענים רגשיים ובזיהוי צרכים של חניכים. כמו כן כדאי להגדיל את מספר המפגשים ולשלב בהם סדנאות בקבוצות קטנות לצד הרצאות בפורום נרחב, כפי שכבר בוצע בכינוסים הקרובים למועד כתיבת הדוח.
- **גיבוש מנגנוני למידת עמיתים בין חונכים,** באמצעות מכגשים תקופתיים של חונכים משיבות מאותו זרם או אזור גאוגרפי, או באמצעות פורומים אינטרנטיים (החונכים בתוכנית מתבקשים להחזיק בכתובת דואר אלקטרוני ויש להם גישה לאינטרנט). מכגשים אלו עשויים לשמש זירה לתמיכה הדדית ולחילופי ידע בין החונכים, באופן שיקטין את העומס עלרכזי התוכנית.

2. מומלץ לפעול להכוונה הדוקה יותר של החונכות באמצעות סטנדרטיזציה, כחלק ממעבר ממענה מבוזר למענה מערכתי ומוסדר:

- **גיבוש נוהל מחייב לשמירה על דיסקרטיות בין החונך לחניך.** אף על פי שהשמירה על דיסקרטיות היא עיקרון מרכזי בתוכנית, היא אינה מחייבת את הישיבות, ובחלקן החונכים מצופים לדווח על כל התנהגות חריגה. חשוב לגבש נוהל שיסדיר את הנושא בין הישיבות להנהלת התוכנית, באופן שלא יעמיד את החונך בפני התלבטות בין המחויבות שלו לחניך למחויבות שלו לישיבה. עד לגיבוש נוהל מוסדר בנושא, מומלץ להבהיר לישיבות את החשיבות הרבה של שמירה על דיסקרטיות מצד החונך, לצורך יצירת יחסי אמון בינו ובין החניך.
- **חידוד ההבחנה והבידול בין החונך לצוות הישיבה,** בין היתר על ידי הימנעות מהעסקת החונכים בתפקידים נוספים בישיבה או במשימות שחורגות מתפקיד החונך, והימנעות מגיוס חונכים עם זיקה מיוחדת לצוות הישיבה.
- **קביעת גבולות ברורים להיקף ולעוצמת הקשר בין החונך לחניך,** כדי למנוע היווצרות מחויבויות שהחונך יתקשה לעמוד בהן לאורך זמן. בכלל זה, יש לתחום את מקומות המפגש ואת אופי הקשר בין הפגישות, ולשמור על הפרדה בין המרחב שבו מתקיים הקשר ובין חייו הפרטיים של החונך.
- **קביעת גבולות ברורים להיקף השעות שהחונך מצופה להשקיע בחונכות.** כאמור, חונכים רבים משקיעים בחונכות שעות רבות יותר מאלה שמוקצות להם מטעם התוכנית. אף על פי שהחונכים משקיעים מזמנם החופשי מרצונם, סביר להניח שחלקם מושפעים מן הציפיות של אנשי הצוות בישיבות או של החניכים. חונכים אחדים שרואיינו הביעו תסכול מהיקף

העבודה שמוטל עליהם. על כן מומלץ לקבוע נוהל מסודר להיקף השעות שעל החונך להשקיע בחונכות, ולוודא שהחונכים אינם חורגים ממנו אף מרצונם החופשי.

▪ **גיבוש נוהל מחייב ליידוע ההורים על צירוף ילדיהם לתוכנית**, גם במקרים שבהם ההורים עשויים לאתגר את אנשי הצוות בישיבה או את החונך. כמו כן יש לבחון את נושא יידוע החניכים עצמם, תוך הבאה בחשבון של מכלול השיקולים הרלוונטיים.

3. מומלץ לפעול לשיפור ממשק העבודה והתיאום בין הגורמים השונים בתוכנית:

▪ **חידוד החשיבות של מסירת מידע רלוונטי לחונך מאיש הקשר בישיבה**. כאמור, נמצא שהערכת השיפור במצבו של החניך גבוהה יותר כאשר המשגיח מעדכן את החונכים באופן שוטף. כמו כן נמצא שחלק מן המשגיחים אינם מקפידים לעדכן את החונכים, ככל הנראה עקב חוסר תשומת לב או הבנה בלתי מספקת של חשיבות הנושא. ייתכן שיש צורך בבניית מנגנון פורמלי לעדכון שוטף של החונכים על ידי אנשי הקשר, בפיקוח ובקרה של הרכזים.

▪ **קשר שוטף בין רכזי התוכנית ובין ראשי הישיבות והמשגיחים**, ויודוא שהקשר נשמר באמצעות תקשורת יזומה מצד הרכזים בפרקי זמן מוגדרים מראש. כאמור, נמצא שהערכת השיפור במצב החניך גבוהה יותר בישיבות שנוהגות להתייעץ בתכיפות עם הרכזים או עם הנהלת התוכנית.

▪ **בחינה שיטתית של איכות המענה של הרכזים לחונכים**. למשל, אפשר לשקול העברת שאלונים שנתיים לחונכים מטעם הנהלת התוכנית, שבהם יתבקשו להתייחס לתדירות הקשר עם הרכז, לרמת הזמינות שלו וליכולתו לסייע בפתרונות לאתגרים שעולים במהלך החונכות. כאמור, מממצאי המחקר עולה כי לא כל החונכים חשים שהם מקבלים מן הרכז תמיכה וכלים מספקים.

▪ **קיום כינוס שנתי בהשתתפות אנשי הקשר בישיבות, הנהלת התוכנית והרכזים**. כינוס מסוג זה יאפשר לחדד את נוהלי התוכנית ואת העקרונות שמנחים אותה, ויסייע לתוכנית להבין טוב יותר את צורכי הישיבות והיבטים לשיפור בממשק שבין הישיבה לתוכנית.

4. מומלץ לפעול לחיזוק מעורבות ההורים בנושאים הקשורים לחונכות, מתוך תפיסה של ההורים כשותפים לתהליך החינוכי, במקרים שבהם הדבר תורם להתקדמות החניך:

▪ בין היתר אפשר ליזום **שיחות תקופתיות בין החונך להורים**. אין להתעקש על קשר בין החונך להורים במצבים חריגים שבהם עולה חשש שמעורבות ההורים עלולה לפגוע בתהליך המתרחש בחונכות. עם זאת, מן הראינות עלה שלעיתים קרובות החונכים לא מקפידים ליצור קשר עם ההורים מסיבות הקשורות לחוסר זמן או היעדר תשומת לב לנושא.

▪ אפשר אף לשקול לערוך **הדרכות קבוצתיות להורים**. הורים רבים אינם מודעים למכלול הלחצים שמתלווים ללימודים בישיבה הקטנה ולהשפעה של משוב שלילי מצידם על מצבו הרגשי של ילדם. באמצעות הדרכה, אפשר לסייע לחלק מן ההורים לפתח ערוצי תקשורת מועילים יותר עם ילדיהם, וכפועל יוצא לקדם את תהליך החונכות.

5. מומלץ לבחון דרכים **להרחבת הדגש המושם בחונכות בהיבטים שאינם קשורים ישירות ללימוד**. למשל, כדאי לשקול לייחד מספר מסוים של שעות בחודש לשיחות אישיות או פעילויות משותפות של החונך והחניכים, גם בישיבות שמקנות עדיפות למענה לימודי. המלצה זו עולה בקנה אחד עם תפיסה של חונכות כמענה כולל, המשלב למידה עם קשר, תמיכה רגשית וחיזוק מיומנויות אישיות, בהתאם לעקרונות של פדגוגיה טיפולית.
6. מומלץ להטמיע בתוכנית **מנגנון למדידת מצבו של החניך**, כחלק מתפיסה של עבודה מבוססת נתונים. אפשר לבצע מדידה כזו בתחילת החונכות, בסיומה ובנקודות נוספות במהלך שהותו בישיבה, תוך כדי הבאה בחשבון של תחומים שונים (לימודי, רגשי, חברתי, התנהגותי, מוטיבציה) ושל מגוון נקודות מבט (צוות הישיבה, החונך, החניך עצמו). הערכה שיטתית כזו תאפשר לבחון בעקביות את התקדמות החניכים במשך החונכות, ואת יכולתם להתמיד במגמת ההתקדמות לאחר סיומה.
7. מומלץ לבחון את האפשרות ליצור **מנגנון שיקשר בין התוכנית למענים נוספים בתחום הייעוץ, האבחון או הטיפול**, כחלק מפיתוח רצף מענים המותאם לעולם הישיבות. כאמור, אנשי צוות וחונכים טענו שהמענה של החונכות הוא חלקי ועלול להחמיץ את מטרתו, כאשר אינו מלווה במענים מקצועיים נוספים.

עוד פרסומים של המכון בנושא

- בכר, י. וארזי, ט. (2024). מודלים לוגיים עבור תוכנית "חנוך לנער". דמ-980-24.
- פלך, א., ברנדר, ד. ואור שרביט, ז. (2023). בני נוער וצעירים חרדים בסיכון – צרכים ומענים: סקירת ספרות. דמ-972-23.
- ברוך-קוברסקי, ר., גלעד, ע., זוהר, ל., קונסטנטינוב, ו., בן סימון, ב., אייזיק, ע. ומורן-גלעד, ל. (2022). נשירה בקרב תלמידים בחינוך הבודאי בנגב. דמ-902-22.
- רותם, ר. ובן-רבי, ד. (2016). פיתוח מקצועי בתכנית 'אליף': שינויים בהתמודדותן של יועצות ומורות עם תלמידות בסיכון בבתי ספר חרדיים. דמ-739-16.
- בן רבי, ד., ברוך-קוברסקי, ר., נבות, מ. וקונסטנטינוב, ו. (2014). הנשירה הסמויה בישראל: בחינה מחודשת של ניתוק בקרב תלמידי בתי ספר. דמ-686-14.
- בן רבי, ד., רותם, ר., קונסטנטינוב, ו. ונבות, מ. (2014). מיפוי דרכי פעולה לקידום התלמידים המתקשים בבתי הספר החרדיים היסודיים של רשת 'מעין החינוך התורני'. דמ-669-14.
- פאס, ה., רותם, ר. ובן-רבי, ד. (2011). ילדים ובני נוער חרדים – סוגיות במערכת השירותים בתחומי הרווחה והבריאות (הוכן כמסמך רקע לאשלים).
- חביב, ג., הלבן-אילת, ח., אדר, ש. ואלמוג, י. (2010). תכניות תגבור לימודי לאחר שעות הלימודים: מטרות, דרכי פעולה וממדים. דמ-567-10.

את הפרסומים אפשר להוריד ללא תשלום מאתר המכון: brookdale.jdc.org.il

מקורות

- אגף א' לילדים ונוער בסיכון. (א"ת). פרויקט חונכים – ישיבות תרבותי ייחודי חנוך לנער. (מסמך פנימי).
בארט, ע., שפיגל, א. ומלאך, ג. (2020). אחד מחמישה תלמידים: החינוך החרדי בישראל. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
<https://www.idi.org.il/books/32453>
- בכר, י. וארזי, ט. (2024). מודלים לוגיים עבור תוכנית "חנוך לנער". דמ-980-24. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.
[/https://brookdale.jdc.org.il/publication/logic-models-for-the-chanoch-lanaar-program](https://brookdale.jdc.org.il/publication/logic-models-for-the-chanoch-lanaar-program)
- בן יאיר, י. ורונאל, נ. (2014). מהגרים בארצם: נוער חרדי במצבי סיכון ונתק חברתי. חברה ורווחה, לד(1), 51–71.
<https://www.gov.il/files/molasa/HevraVerevaha/34-1-ben-yair%20etc.pdf>
- גולדרינג, י. (תשע"ח/2018). לתקן את דרכי החינוך: מאמר תגובה ל"להקשיב להפרעת קשב". צריך עיון: חשיבה והגות חרדית.
<https://iyun.org.il> - צריך עיון (iyun.org.il)
- גונן, ע., כהן, ב., קראוס, מ., נפתלי, י., היון, א. ושחר, י. (2016). הקמת ישיבות תיכוניות חרדיות. מכון ירושלים לחקר ישראל.
[PUB_ישיבות-תיכוניות\(jerusalem-institute.org.il\)](https://www.jerusalem-institute.org.il/PUB_ישיבות-תיכוניות)
- גרין, מ. (תשפ"ג/2023). כבר לא למצוינים בלבד: מאמר תגובה ל"האם תיתכן ישיבה מסוג אחר?". צריך עיון: חשיבה והגות חרדית.
<https://iyun.org.il/article/can-there-be-only-one-type-of-yeshiva/no-longer-an-institution-for-excellence/>
- דיין, ח. (2015). כשהתנגדות לטיפול עטופה בטלית: אתגרים בטיפול בנוער חרדי. אפשר: ביטאון לעובד החינוכי סוציאלי, 25–26, 8–12.
<https://kitvei-et.efshar.org.il/wp-content/uploads/efshar25-26-tarbut.pdf>
- דיין, ח. (תשפ"א/2021). קולו של היחיד: מאמר תגובה ל"כיצד מונעים את הנשירה". צריך עיון: חשיבה והגות חרדית.
<https://did.li/vEerl>
- הכנסת – ועדת החינוך, התרבות והספורט, 2021. הצעה לדיון מהיר בנושא: "נשירה סמויה והתמודדות מערכת החינוך".
<https://okneset.org/meetings/2/1/2165695.html>
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס). (2024). שנתון סטטיסטי לישראל 2024 – מס' 75. לוח 4.27: תלמידים בכיתות ז-יב שנשרו ממערכת החינוך של משרד החינוך בתשפ"ג ובמעבר לתשפ"ד, לפי מעבר למסגרת לימוד חלופית ולפי תכונות נבחרות.
<https://www.cbs.gov.il/he/publications/Pages/2024/%D7%A9%D7%A0%D7%AA%D7%95%D7%9F-%D7%A1%D7%98%D7%98%D7%99%D7%A1%D7%98%D7%99-%D7%9C%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C-2024-%D7%9E%D7%A1%D7%A4%D7%A8-75.aspx>

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס). (2023). *שנתון סטטיסטי לישראל 2023 – מס' 74*. לוח 4.27: תלמידים בכיתות ז-יב שנשרו ממערכת החינוך של משרד החינוך בתשפ"ג, לפי מעבר למסגרת לימוד חלופית ולפי תכונות נבחרות.

<https://www.cbs.gov.il/he/publications/Pages/2023/%D7%97%D7%99%D7%A0%D7%95%D7%9A-%D7%95%D7%94%D7%A9%D7%9B%D7%9C%D7%94-%D7%A9%D7%A0%D7%AA%D7%95%D7%9F-%D7%A1%D7%98%D7%98%D7%99%D7%A1%D7%98%D7%99-%D7%9C%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C-2023-%D7%9E%D7%A1%D7%A4%D7%A8-74.aspx>

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס). (2022). *שנתון סטטיסטי לישראל 2022 – מס' 73*. לוח 4.27: תלמידים בכיתות ז-יב שנשרו ממערכת החינוך של משרד החינוך בתשפ"א ובמעבר לתשפ"ב, לפי מעבר למסגרת לימוד חלופית ולפי תכונות נבחרות.

<https://www.cbs.gov.il/he/publications/Pages/2022/%D7%97%D7%99%D7%A0%D7%95%D7%9A-%D7%95%D7%94%D7%A9%D7%9B%D7%9C%D7%94-%D7%A9%D7%A0%D7%AA%D7%95%D7%9F-%D7%A1%D7%98%D7%98%D7%99%D7%A1%D7%98%D7%99-%D7%9C%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C-2022-%D7%9E%D7%A1%D7%A4%D7%A8-73.aspx>

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס). (2021). *שנתון סטטיסטי לישראל 2021 – מס' 72*. לוח 4.27: תלמידים בכיתות ז-יב שנשרו ממערכת החינוך של משרד החינוך בתשפ"א ובמעבר לתשפ"א, לפי מעבר למסגרת לימוד חלופית ולפי תכונות נבחרות.

<https://www.cbs.gov.il/he/publications/Pages/2021/%D7%97%D7%99%D7%A0%D7%95%D7%9A-%D7%95%D7%94%D7%A9%D7%9B%D7%9C%D7%94-%D7%A9%D7%A0%D7%AA%D7%95%D7%9F-%D7%A1%D7%98%D7%98%D7%99%D7%A1%D7%98%D7%99-%D7%9C%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C-2021-%D7%9E%D7%A1%D7%A4%D7%A8-72.aspx>

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) (2020). *שנתון סטטיסטי לישראל 2020 – מס' 71*. לוח 4.27: תלמידים בכיתות ז-יב שנשרו ממערכת החינוך של משרד החינוך בתשע"ט ובמעבר לתש"ף, לפי מעבר למסגרת לימוד חלופית ולפי תכונות נבחרות.

<https://www.cbs.gov.il/he/publications/Pages/2020/%D7%97%D7%99%D7%A0%D7%95%D7%9A-%D7%95%D7%94%D7%A9%D7%9B%D7%9C%D7%94-%D7%A9%D7%A0%D7%AA%D7%95%D7%9F-%D7%A1%D7%98%D7%98%D7%99%D7%A1%D7%98%D7%99-%D7%9C%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C-2020-%D7%9E%D7%A1%D7%A4%D7%A8-71.aspx>

וייסבלאי, א. (2019). *טיפול הרשויות בנוער חרדי בסיכון ובסכנת נשירה ממערכת החינוך*. הכנסת – מרכז המחקר והמידע. <https://bit.ly/3Kw1opz>

וינטר, צ. (תשפ"ג/2023). *האם תיתכן ישיבה מסוג אחר? צריך עיון: חשיבה והגות חרדית*. <https://iyun.org.il/article/can-there-be-only-one-type-of-yeshiva/>

- וינינגר, א. (2025). נתונים על נשירת תלמידים חרדים ממערכת החינוך. הכנסת – מרכז המחקר והמידע.
https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/8708c229-06cc-ef11-a856-005056aa1f91/2_8708c229-06cc-ef11-a856-005056aa1f91_11_20957.pdf
- חנוך לנער. (א"ת א). טופס חניכים (מסמך פנימי).
- חנוך לנער. (א"ת ב). דוח חודשי (מסמך פנימי).
- יפה, נ., פייביש, נ., ופראוור, א. (2024). מחרדים לדרכם לחרדים בדרכם: סיפורו של נוער חרדי נושר. מכון ירושלים למחקרי מדיניות.
https://jerusalemstitute.org.il/wp-content/uploads/2024/02/Pub_610_Haredi_Youth_2024.pdf
- יצחקי, י. (2017). תרומתם של משאבים אישיים, חברתיים וקהילתיים להסבר הסתגלות של בני נוער נושרים לחיים בחברה החרדית. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה". אוניברסיטת בר-אילן.
<https://social-work.biu.ac.il/node/3655>
- כהנר, ל. (2020). החברה החרדית על הציר שבין שמרנות למודרניות. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
<https://bit.ly/3P5qcNf>
- לוי, מ. (תשפ"א/2021). נדרשת תכנית חינוכית לישיבות. צריך עיון: חשיבה והגות חרדית.
<https://iyun.org.il/sedersheni/we-need-educational-plan-for-yeshiva/>
- ליאון, נ. (2014). חרדיות מזרחית: אידיאולוגיה קשיחה, זהות רכה. כתב עת לחקר החברה החרדית, 1, 1-20.
[חרדיות-מזרחית בישראל \(jerusalemstitute.org.il\)](https://jerusalemstitute.org.il)
- מויאל, ח. (2018). פדגוגיה טיפולית: השכלה מעוררת תקווה לבני נוער במצבי סיכון. משרד החינוך.
<https://meyda.education.gov.il/files/YeledNoarBesikun/treatmendped.pdf>
- מלאך, ג. וכהנר, ל. (2025). שנתון החברה החרדית בישראל 2024. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
<https://www.idi.org.il/books/57885>
- מלחי, א. (2020). "חנוך לנער על פי דרכו": מסגרות חינוך חלופיות לנערים חרדים. המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר מדיניות 152.
<https://www.idi.org.il/books/32578>
- סבו-לאר, ר. (2017). ילדים ובני נוער בסיכון בישראל. דמ-748-17. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל.
<https://brookdale.jdc.org.il/publication/children-youth-risk-israel/>
- סבן, ר. (2020). בני נוער בסיכון בחברה החרדית. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך במדיניות ציבורית". האוניברסיטה העברית בירושלים.
https://public-policy.huji.ac.il/sites/default/files/public-policy/files/thesis_rivka_saban.pdf
- פלאי, נ. (תשפ"א/2020). כיצד מונעים את הנשירה. צריך עיון: חשיבה והגות חרדית.
<https://did.li/1hBlC>

- פלנק, א., ברנדר, ד. ואור שרביט, ז. (2023). בני נוער וצעירים חרדים בסיכון – צרכים ומענים: סקירת ספרות. דמ-972-23. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/ultra-orthodox-youth-and-young-adults-at-risk-/needs-and-services>
- קלי, ע., רומי, ש. וקורט, ד. (2019). חוויותיהם של מתבגרים במצוקה ובסיכון בחברה החרדית. מפגש לעבודה החינוכית-סוציאלית, 50–49, 56–29. [Mifgash-49-50-heb-03.pdf \(efshar.org.il\)](https://www.efshar.org.il/מיתבגרים-בחברה-חרדית/Mifgash-49-50-heb-03.pdf)
- שהינו-קסלר, ש. (2024). יסודות החינוך החרדי: עקרונות, מאפיינים, אנומליות. המכון הישראלי לדמוקרטיה. <https://www.idi.org.il/media/26788/the-basics-of-ultra-orthodox-education-principles-characteristics-anomalies.pdf>
- שהינו-קסלר, ש., גולדברג, ד. וליפשיץ, ח. (2021). בני נוער חרדים בסיכון בירושלים: מחקר מיפוי ראשוני. המכון החרדי למחקרי מדיניות. <https://bit.ly/35dXcux>
- רגב, א. ומילצקי, י. (2024). דוח מצב החברה החרדית. המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית. https://machon.org.il/wp-content/uploads/2025/06/2024report.pdf?utm_source=chatgpt.com
- Bender, R., & Lange, S. (2001). Adjusting for multiple testing—when and how?. *Journal of clinical epidemiology*, 54(4), 343–349. [https://doi.org/10.1016/S0895-4356\(00\)00314-0](https://doi.org/10.1016/S0895-4356(00)00314-0).
- Brookes, J., Lohmeyer, B., & Seymour, K. (2025). A Rapid Review of Wellbeing, Offending & Successful Matching in mentoring for 'at-risk' young people. *Children and Youth Services Review*, 108132. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740925000155>
- DuBois, D. L., Portillo, N., Rhodes, J. E., Silverthorn, N., & Valentine, J. C. (2011). How effective are mentoring programs for youth? A systematic assessment of the evidence. *Psychological Science in the Public Interest*, 12, 57–91. [doi:10.1177/1529100611414806](https://doi.org/10.1177/1529100611414806)
- Hooper, R. (2025). To adjust, or not to adjust, for multiple comparisons. *Journal of clinical epidemiology*, 180, 111688. <https://doi.org/10.1016/j.jclinepi.2025.111688>
- García-Pérez, M. A. (2023). Use and misuse of corrections for multiple testing. *Methods in Psychology*, 8, 100120. <https://doi.org/10.1016/j.metip.2023.100120>.
- Itzhaki-Braun, Y., Itzhaky, H., & Yablon, Y. B. (2020). Predictors of high-school dropout among ultraorthodox Jewish youth. *Frontiers in Psychology*, 11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01911>
- Itzhaki-Braun, Y., & Sulimani-Aidan, Y. (2022). Determination of life satisfaction among young women care leavers from the ultraorthodox Jewish community. *Children and Youth Services Review*, 136, 106428. <https://doi.org/10.1111/hsc.13102>

Itzhaki-Braun, Y., & Yablon, Y. B. (2022). Leaving the Yeshiva high school and losing parental support: The case of male ultra-orthodox dropouts in Israel. In *Youth without family to lean on* (pp. 242–255). Routledge.

<https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003124849-19/leaving-yeshiva-high-school-losing-parental-support-case-male-ultra-orthodox-dropouts-israel-yael-itzhaki-braun-yaacov-yablon>

Itzhaki, Y. (2019). The different role of mentor support along the high-school dropout process. *Youth & Society*, 51(7), 981–1008. <https://doi.org/10.1177/0044118X18803260>

Raposa, E. B., Rhodes, J., Stams, G. J. J., Card, N., Burton, S., Schwartz, S., Yoviene Sykes, L.A., Kanchewa, S., Kupersmidt, J., & Hussain, S. (2019). The effects of youth mentoring programs: A meta-analysis of outcome studies. *Journal of youth and adolescence*, 48, 423–443. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-00982-8>

Rothman, K. J. (1990). No adjustments are needed for multiple comparisons. *Epidemiology*, 1(1), 43–46.

https://journals.lww.com/epidem/abstract/1990/01000/No_Adjustments_Are_Needed_for_Multiple.10.aspx

נספח א: שאלון למשגיחים שאחראים על תוכנית חנוך לנער בישיבות

שלום רב,

שאלון זה מיועד למשגיחים ולבעלי תפקידים בכירים בישיבות בהן פועלת התוכנית, שאחראים במסגרת תפקידם על תוכנית חנוך לנער בישיבה. השאלון נערך במסגרת מחקר שמבוצע על ידי מכון ברוקדייל מטעם משרד החינוך, ובשיתוף פעולה מלא עם הנהלת חנוך לנער ובהכוונתם ובעידודם של רבני 'חנוך לנער'.

מטרת השאלון הינה להבין טוב יותר את אופן יישום תוכנית חנוך לנער, הצרכים והאתגרים של התלמידים המופנים אליה וגורמים המשפיעים על הצלחתה, מנקודת המבט של המשגיחים.

השאלון הינו אנונימי. אנו מזמינים אותך להביע את עמדתך בנושא ולהרגיש בנוח להשיב על השאלות בכנות (משך מילוי השאלון כ-15 דקות).

דעתך חשובה - מילוי השאלון הוא הזדמנות עבורך לשתף את דעתך ולתרום לשיפור האפקטיביות של התוכנית. מילוי השאלון אינו חובה. אתה יכול להחליט שלא למלא את השאלון, להפסיק את מילוי או לדלג על שאלה. אי מילוי השאלון לא יפגע בדרך כלשהי בעבודתך.

ברצוננו להודות לך מקרב לב על נכונותך לשתף אותנו ולהשתתף במחקר!

צוות חנוך לנער

בשם מכון ברוקדייל – ד"ר אמיר פלק

חלק א: כללי

1. לאיזה זרם משתייכת הישיבה בה אתה מלמד?
 - א. ליטאי
 - ב. חסידי
 - ג. ספרדי
 - ד. אחר, פרט: _____
2. היכן ממוקמת הישיבה?
 - א. ירושלים
 - ב. בני ברק
 - ג. יישוב אחר בעל רוב חרדי (כגון בית"ר עילית, מודיעין עילית, אלעד, בית שמש, רכסים, וכד')
 - ד. יישוב מעורב או לא חרדי (כגון תל אביב, חיפה, אשדוד, טבריה, וכד')
3. האם יש בישיבה בה אתה מלמד פנימייה?
 - א. כן
 - ב. לא
4. איזה תיאור הוא המתאים ביותר לישיבה בה אתה מלמד?
 - א. ישיבה רגילה
 - ב. ישיבה למצוינים
 - ג. ישיבה הכוללת תלמידים מתקשים לצד תלמידים ברמה גבוהה
 - ד. ישיבה המיועדת לנוער בסכנת נשירה / מתקשים
 - ה. אחר, פרט: _____
5. כמה שנים פועלת תוכנית חנוך לנער בישיבה בה אתה מלמד?
 - א. עד שנתיים
 - ב. בין שנתיים לארבע שנים
 - ג. בין ארבע לשש שנים
 - ד. מעל שש שנים

חלק ב: מענים חיצוניים בישיבה בנוסף לחנוך לנער

6. באילו מענים חיצוניים נעזרים תלמידי הישיבה, בעת הצורך? [ניתן לסמן יותר מתשובה אחת]
 - א. אברכים הנשכרים על ידי ההורים לצורך סיוע בתחום הלימוד
 - ב. יועצים ומטפלים הנשכרים באופן פרטי, בתיווך הישיבה
 - ג. מעני ייעוץ וטיפול הניתנים על ידי ארגונים בקהילה או הרשות המקומית

- ד. אבחון מקצועי ללקויות למידה והפרעות קשב
ה. חונכים מארגונים נוספים (חוץ מחנוך לנער)
ו. אחר, פרט: _____

השאלות הבאות מתייחסות לאפשרות של הישיבה להיעזר במענים חיצוניים. אנא סמן באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים:

לא יודע לא / רלוונטי	מסכים במידה רבה				לא מסכים כלל	
	5	4	3	2	1	7. הישיבה נעזרת במענים חיצוניים על מנת לסייע לתלמידים שחווים קושי
	5	4	3	2	1	8. אני יודע למי לפנות במקרה של צורך ביעוץ או טיפול
	5	4	3	2	1	9. אני יודע למי לפנות לצורך אבחון להפרעות קשב, לקויות למידה, או צרכים נוספים
	5	4	3	2	1	10. היקף המענים הזמינים בתחום האבחון והטיפול לוקה בחסר
	5	4	3	2	1	11. הישיבה מתקשה לסייע במימון מענים חיצוניים הניתנים באופן פרטי

12. האם יש לך הערות נוספות בנוגע לשימוש במענים חיצוניים ולאפשרות להיעזר בהם בישיבה?

חלק ג: הערכת פעילות תוכנית חנוך לנער בישיבה

13. מה מספר סך כל התלמידים בישיבה שמתתפים כיום בתוכנית חנוך לנער?

- א. עד 4 תלמידים
ב. עד 8 תלמידים
ג. עד 12 תלמידים
ד. מעל 12 תלמידים

14. האם יש בישיבה תלמידים נוספים שלדעתך צריכים להשתתף בתוכנית חנוך לנער, אבל אינם משתתפים בה כיום?

- א. לא, אין לי תלמידים כאלה
ב. כן, מספר קטן של תלמידים (עד 4 תלמידים)
ג. כן, תלמידים רבים (יותר מ-4 תלמידים)

15. האם הישיבה מיידעת את התלמידים שמשותפים בחנוך לנער בכך שהם מקבלים חונכות?

א. כן

ב. לא

16. מי הם הגורמים שמעורבים בהחלטת הישיבה אילו תלמידים ישתתפו בתוכנית? [ניתן לסמן יותר מתשובה אחת]

א. ראש הישיבה

ב. המשגיח של הישיבה

ג. ר"מים בישיבה

ד. הורי התלמיד

ה. בקשה של התלמיד עצמו

ו. לא יודע/ אחר, פרט: -----

השאלות הבאות מתייחסות להתנהלות שלך מול החונכים של תוכנית חנוך לנער. אנא סמן את התשובה המתאימה בכל אחד מההיגדים הבאים:

במידה רבה				במידה מועטה מאוד	
5	4	3	2	1	17. אני נותן לחונכים פרטי רקע ומידע רלוונטי על תלמידים שמצטרפים לתוכנית
5	4	3	2	1	18. אני מעדכן את החונכים על מצבם והתקדמותם של התלמידים שמשותפים בתוכנית
5	4	3	2	1	19. אני מעדכן את החונכים בנוגע לנושאים עליהם צריך לעבוד עם התלמידים
5	4	3	2	1	20. אני מתייעץ עם החונכים בנוגע להחלטות הנוגעות לתלמידים שמשותפים בתוכנית
5	4	3	2	1	21. החונכים מדווחים לי על הנעשה במפגשים בינם ובין התלמידים
5	4	3	2	1	22. אני נותן לחונכים חופש פעולה בקביעת התכנים שיעלו במפגשים
5	4	3	2	1	23. אני נותן לחונכים חופש פעולה בהיבטים הנוגעים למתכונת המפגש (כגון מיקום, הזמן המוקדש לכל תלמיד, וכד')
5	4	3	2	1	24. אני מצפה מהחונכים לדווח לי על כל התנהגות חריגה של התלמידים
5	4	3	2	1	25. אני סומך על שיקול דעתם של החונכים בישיבה

26. היכן מתקיימים המפגשים בין החונך לתלמידים המשתתפים בתוכנית?

- א. בבית המדרש של הישיבה
 ב. בחדר נפרד בישיבה, בנפרד מיתר התלמידים
 ג. בבית מדרש או בית כנסת סמוך לישיבה
 ד. משתנה בהתאם לצורך
 ה. אחר, פרט: -----

השאלות הבאות מתייחסות להיבטים שונים בהתנהלות התוכנית חנוך לנער בישיבה. אנא סמן באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים:

מסכים במידה רבה				לא מסכים כלל	
5	4	3	2	1	27. יש צורך בשעות חונכות רבות יותר לכל תלמיד, מעבר לשעות שמספקת התוכנית
5	4	3	2	1	28. לחונכים בישיבה ישנם הכישורים הנדרשים על מנת לבצע את תפקידם היטב
5	4	3	2	1	29. להערכתך, החונכים בישיבה מקבלים מהתוכנית את ההכשרה וההדרכה שנחוצות לתפקידם
5	4	3	2	1	30. ישנה תקשורת ושיתוף פעולה מספקים בין הישיבה לרכז / הנהלת תוכנית חנוך לנער
5	4	3	2	1	31. אני נוהג להתייעץ עם הרכז / הנהלת התוכנית כאשר עולים אתגרים במתן מענה לתלמידים שמשתתפים בתוכנית
5	4	3	2	1	32. הרכז / הנהלת התוכנית מצליחים למצוא פתרונות לאתגרים שאני מעלה בפניהם
5	4	3	2	1	33. הרכז / הנהלת התוכנית גמישים ומתאימים עצמם לצרכי הישיבה

34. מהי מבחינתך מטרת החונכות בתוכנית חנוך לנער? מהי חונכות מוצלחת עבורך?

35. מהי דעתך בנוגע להתנהלות תוכנית חנוך לנער? האם ישנם היבטים שלדעתך ניתן לשפר?

השאלות הבאות מתייחסות להשפעת התוכנית חנוך לנער על התלמידים שמשותפים בה. אנא סמן באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים:

היגדים	לא מסכים כלל	1	2	3	4	מסכים במידה רבה	לא יכול להעריך (סמן X אם מתאים)
36. השתתפות בתוכנית מסייעת לתלמידים לשפר את מצבם הלימודי	1	2	3	4	5		
37. השתתפות בתוכנית מעלה את סיכוי התלמידים להתקבל לשיבה גדולה איכותית	1	2	3	4	5		
38. השתתפות בתוכנית מקנה לתלמידים כלים להתמודדות עם קשיים רגשיים	1	2	3	4	5		
39. ההשתתפות בתוכנית מסייעת לתלמידים להתמודד עם אתגרים בתחום החברתי	1	2	3	4	5		
40. ההשתתפות בתוכנית מקטינה את הסיכויים לנשירה	1	2	3	4	5		
41. אני מאמין שתלמידים שהשתתפו בתוכנית יזדקקו לליווי גם לאחר המעבר לשיבה הגדולה	1	2	3	4	5		
42. תלמידים רבים מסיימים את השתתפותם בתוכנית בשלב בו הם עדיין זקוקים לחונך	1	2	3	4	5		
43. באופן כללי, אני שבע רצון מהשפעת תוכנית חנוך לנער על התלמידים שמשותפים בה	1	2	3	4	5		

חלק ד: הערכת תלמידי השיבה שמשותפים בתוכנית חנוך לנער

השאלות הבאות מתייחסות בנפרד לשני תלמידים בישיבה שמשותפים בתוכנית חנוך לנער. אנא סדר את שמותיהם הפרטיים של התלמידים המשתתפים כיום בתוכנית לפי סדר א"ב, ובחר את שני התלמידים הראשונים. הימנע מרישום שמותיהם של התלמידים על גבי השאלון.

להלן השאלות לגבי התלמיד הראשון:

פרטי התלמיד (ראשון)

44. גיל התלמיד: _____

45. שיעור בישיבה: א / ב / ג / ד

46. לאיזה זרם משתייך התלמיד?

א. ליטאי

ב. חסידי

ג. ספרדי

ד. אחר, פרט: _____

47. האם התלמיד מאובחן עם לקות למידה?

א. כן

ב. לא

ג. לא יודע

48. האם התלמיד מאובחן עם הפרעת קשב וריכוז?

א. כן

ב. לא

ג. לא יודע

49. כמה שנים התלמיד משתתף בתוכנית חנוך לנער?

א. שנה ראשונה בתוכנית

ב. שנה שנייה בתוכנית

ג. שנה שלישית בתוכנית או יותר

ד. לא יודע

50. עם אילו אתגרים התמודד התלמיד כאשר התחיל את החונכות? (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת)

א. קושי בתחום הלימודי

ב. קושי בתחום החברתי או הרגשי

ג. התנהגויות סיכון ו/או התחברות לנוער שיצא ממסגרת לימודית

ד. בעיות הקשורות לרקע משפחתי (כגון גירושי הורים, פטירה של הורה, משפחה עם קשיים כלכליים, משפחה

בקשיי תפקוד, וכד')

ה. מוטיבציה נמוכה בלימודים בישיבה

ו. אחר, פרט: _____

השאלות הבאות מתייחסות למצבו של התלמיד כיום בהשוואה למצבו כאשר התחיל את החונכות. אנא סמן באיזו מידה לדעתך חל שיפור אצל החניך בתחומים הבאים:

לא ידוע / לא היה צורך בשיפור	במידה רבה מאוד				כלל לא	
	5	4	3	2	1	51. שיפור בהבנת החומר הלימודי
	5	4	3	2	1	52. שיפור במצב הרוח
	5	4	3	2	1	53. שיפור בהשתלבות החברתית בישיבה
	5	4	3	2	1	54. שיפור בהתנהגות (כגון התנהלות בישיבה, לבוש, הימנעות מהתנהגויות סיכון)
	5	4	3	2	1	55. שיפור במוטיבציה של התלמיד בלימודים בישיבה

השאלות הבאות מתייחסות למצבו של התלמיד כיום בהשוואה למצבו כאשר התחיל את החונכות בתוכנית חנוך לנער. אנא בחר בתשובה המתאימה ביותר:

מצב התלמיד בתחילת החונכות	מצב התלמיד היום	
א. הרבה מתחת לבני גילו	א. הרבה מתחת לבני גילו	56. כיצד אתה מעריך את הישגיו הלימודיים של התלמיד ביחס לבני גילו בישיבה?
ב. מעט מתחת לבני גילו	ב. מעט מתחת לבני גילו	
ג. בדומה לבני גילו	ג. בדומה לבני גילו	
ד. מעט מעל לבני גילו	ד. מעט מעל לבני גילו	
ה. הרבה מעל לבני גילו	ה. הרבה מעל לבני גילו	
א. הרבה מתחת לבני גילו	א. הרבה מתחת לבני גילו	57. כיצד אתה מעריך את מצבו החברתי של התלמיד ביחס לבני גילו בישיבה?
ב. מעט מתחת לבני גילו	ב. מעט מתחת לבני גילו	
ג. בדומה לבני גילו	ג. בדומה לבני גילו	
ד. מעט מעל לבני גילו	ד. מעט מעל לבני גילו	
ה. הרבה מעל לבני גילו	ה. הרבה מעל לבני גילו	
א. הרבה מתחת לבני גילו	א. הרבה מתחת לבני גילו	58. כיצד אתה מעריך את מצבו הרגשי של התלמיד ביחס לבני גילו בישיבה?
ב. מעט מתחת לבני גילו	ב. מעט מתחת לבני גילו	
ג. בדומה לבני גילו	ג. בדומה לבני גילו	
ד. מעט מעל לבני גילו	ד. מעט מעל לבני גילו	
ה. הרבה מעל לבני גילו	ה. הרבה מעל לבני גילו	
א. הרבה מתחת לבני גילו	א. הרבה מתחת לבני גילו	59. כיצד אתה מעריך את המוטיבציה של התלמיד והתמדתו בלימודיו?
ב. מעט מתחת לבני גילו	ב. מעט מתחת לבני גילו	
ג. בדומה לבני גילו	ג. בדומה לבני גילו	
ד. מעט מעל לבני גילו	ד. מעט מעל לבני גילו	
ה. הרבה מעל לבני גילו	ה. הרבה מעל לבני גילו	

60. באילו דרכים להערכתך החונך מצליח לסייע לתלמיד ולקדם אותו?

61. באיזו מידה הורי התלמיד מתעניינים במצבו של בנם בישיבה?

- א. כלל לא מתעניינים
- ב. לא כל כך מתעניינים
- ג. מתעניינים במידה בינונית
- ד. די מתעניינים
- ה. מתעניינים במידה רבה

62. האם הורי התלמיד יודעים שהוא משתתף בתוכנית חנוך לנער?

- א. כן
- ב. לא
- ג. לא יודע

השאלות הבאות מתייחסות לאופי המעורבות של הורי התלמיד בחונכות. אנא סמן את התשובה המתאימה. אם הורי החניך אינם יודעים שהוא משתתף בתוכנית, אנא דלג לשאלה 68.

	כלל לא / במידה נמוכה	2	3	4	5	במידה רבה	לא ידוע
63. הורי התלמיד רואים את השתתפותו בתוכנית כחשובה עבורו	1	2	3	4	5		
64. הורי התלמיד נוהגים לפנות אליי כדי להתעדכן בנושאים הקשורים לחונכות	1	2	3	4	5		
65. הורי התלמיד נוהגים לפנות אל החונך על מנת להתעדכן במצבו של בנם	1	2	3	4	5		
66. הורי התלמיד חשים שלא בנוח כאשר הם משוחחים עימי בנושאים הקשורים לחונכות	1	2	3	4	5		
67. הורי התלמיד שבעי רצון מתהליך החונכות	1	2	3	4	5		

להלן השאלות לגבי התלמיד השני:

פרטי התלמיד (שני)

68. גיל התלמיד: _____

69. שיעור בישיבה: א / ב / ג / ד

70. לאיזה זרם משתייך התלמיד?

א. ליטאי

ב. חסידי

ג. ספרדי

ד. אחר, פרט: _____

71. האם התלמיד מאובחן עם לקות למידה?

א. כן

ב. לא

ג. לא יודע

72. האם התלמיד מאובחן עם הפרעת קשב וריכוז?

א. כן

ב. לא

ג. לא יודע

73. כמה שנים התלמיד משתתף בתוכנית חנוך לנער?

א. שנה ראשונה בתוכנית

ב. שנה שנייה בתוכנית

ג. שנה שלישית בתוכנית או יותר

ד. לא יודע

74. עם אילו אתגרים התמודד התלמיד כאשר התחיל את החונכות? (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת)

א. קושי בתחום הלימודי

ב. קושי בתחום החברתי או הרגשי

ג. התנהגויות סיכון ו/או התחברות לנוער שיצא ממסגרת לימודית

ד. בעיות הקשורות לרקע משפחתי (כגון גירושי הורים, פטירה של הורה, משפחה עם קשיים כלכליים, משפחה

בקשיי תפקוד, וכד')

ה. מוטיבציה נמוכה בלימודים בישיבה

ו. אחר, פרט: _____

השאלות הבאות מתייחסות למצבו של התלמיד כיום בהשוואה למצבו כאשר התחיל את החונכות. אנא סמן באיזו מידה לדעתך חל שיפור אצל החניך בתחומים הבאים:

כלל לא					במידה רבה מאוד	לא ידוע / לא היה צורך בשיפור
1	2	3	4	5	75. שיפור בהבנת החומר הלימודי	
1	2	3	4	5	76. שיפור במצב הרוח	
1	2	3	4	5	77. שיפור בהשתלבות החברתית בישיבה	
1	2	3	4	5	78. שיפור בהתנהגות (כגון התנהלות בישיבה, לבוש, הימנעות מהתנהגויות סיכון)	
1	2	3	4	5	79. שיפור במוטיבציה של התלמיד בלימודים בישיבה	

השאלות הבאות מתייחסות למצבו של התלמיד כיום בהשוואה למצבו כאשר התחיל את החונכות בתוכנית חנוך לנער. אנא בחר בתשובה המתאימה ביותר:

מצב התלמיד בתחילת החונכות	מצב התלמיד היום	
א. הרבה מתחת לבני כיתתו	א. הרבה מתחת לבני כיתתו	80. כיצד אתה מעריך את הישגיו הלימודיים של התלמיד ביחס לבני כיתתו?
ב. מעט מתחת לבני כיתתו	ב. מעט מתחת לבני כיתתו	
ג. בדומה לבני כיתתו	ג. בדומה לבני כיתתו	
ד. מעט מעל לבני כיתתו	ד. מעט מעל לבני כיתתו	
ה. הרבה מעל לבני כיתתו	ה. הרבה מעל לבני כיתתו	
א. הרבה מתחת לבני כיתתו	א. הרבה מתחת לבני כיתתו	81. כיצד אתה מעריך את מצבו החברתי של התלמיד ביחס לבני כיתתו?
ב. מעט מתחת לבני כיתתו	ב. מעט מתחת לבני כיתתו	
ג. בדומה לבני כיתתו	ג. בדומה לבני כיתתו	
ד. מעט מעל לבני כיתתו	ד. מעט מעל לבני כיתתו	
ה. הרבה מעל לבני כיתתו	ה. הרבה מעל לבני כיתתו	
א. הרבה מתחת לבני כיתתו	א. הרבה מתחת לבני כיתתו	82. כיצד אתה מעריך את מצבו הרגשי של התלמיד ביחס לבני כיתתו?
ב. מעט מתחת לבני כיתתו	ב. מעט מתחת לבני כיתתו	
ג. בדומה לבני כיתתו	ג. בדומה לבני כיתתו	
ד. מעט מעל לבני כיתתו	ד. מעט מעל לבני כיתתו	
ה. הרבה מעל לבני כיתתו	ה. הרבה מעל לבני כיתתו	
א. הרבה מתחת לבני כיתתו	א. הרבה מתחת לבני כיתתו	83. כיצד אתה מעריך את המוטיבציה של התלמיד והתמדתו בלימודיו?
ב. מעט מתחת לבני כיתתו	ב. מעט מתחת לבני כיתתו	
ג. בדומה לבני כיתתו	ג. בדומה לבני כיתתו	
ד. מעט מעל לבני כיתתו	ד. מעט מעל לבני כיתתו	
ה. הרבה מעל לבני כיתתו	ה. הרבה מעל לבני כיתתו	

84. באילו דרכים להערכתך החונך מצליח לסייע לתלמיד ולקדם אותו?

85. האם הורי התלמיד יודעים שהוא משתתף בתוכנית חנוך לנער?

- א. כן
- ב. לא
- ג. לא יודע

השאלות הבאות מתייחסות לאופי המעורבות של הורי התלמיד בחונכות. אנא סמן את התשובה המתאימה.

לא ידוע	במידה רבה				כלל לא / במידה נמוכה	
	5	4	3	2	1	86. הורי התלמיד רואים את השתתפותו בתוכנית כחשובה עבורו
	5	4	3	2	1	87. הורי התלמיד נוהגים לפנות אליי כדי להתעדכן בנושאים הקשורים לחונכות
	5	4	3	2	1	88. הורי התלמיד נוהגים לפנות אל החונך על מנת להתעדכן במצבו של בנם
	5	4	3	2	1	89. הורי התלמיד חשים שלא בנוח כאשר הם משוחחים עימי בנושאים הקשורים לחונכות
	5	4	3	2	1	90. הורי התלמיד שבעי רצון מתהליך החונכות

תודה על מילוי השאלון

שנזכה כולנו יחד להגדיל תורה ולהאדירה

ורב נחת מכל יוצ"ח

נספח ב: שאלון לחונכים בתוכנית חנוך לנער

שלום רב,

בימים אלה נערך מחקר על תוכנית 'חנוך לנער', באמצעות מכון מאיר-ג'וינט ברוקדייל מטעם משרד החינוך, ובשיתוף פעולה מלא עם הנהלת חנוך לנער ובהכוונתם ובעידודם של רבני 'חנוך לנער'.

שאלון זה מיועד לחונכים בתוכנית חנוך לנער. מטרת השאלון הינה להבין טוב יותר את אופן יישום תוכנית חנוך לנער, הצרכים והאתגרים של התלמידים המופנים אליה וגורמים המשפיעים על הצלחתה, מנקודת המבט של החונכים בתוכנית.

השאלון הינו אנונימי. אנו מזמינים אותך להביע את עמדתך בנושא ולהרגיש בנוח להשיב על השאלות בכנות (משך מילוי השאלון כ-15 דקות).

דעתך חשובה מאוד לתועלת המשך פעילות התוכנית - מילוי השאלון הוא הזדמנות עבורך לשתף את דעתך ולתרום לשיפור האפקטיביות של התוכנית.

מילוי השאלון אינו חובה. אתה יכול להחליט שלא למלא את השאלון, להפסיק את מילוי או לדלג על שאלה. אי מילוי השאלון לא יפגע בדרך כלשהי בעבודתך.

ברצוננו להודות לך מקרב לב על נכונותך לשתף אותנו ולהשתתף במחקר!

צוות חנוך לנער

בשם מכון ברוקדייל – ד"ר אמיר פלק

השאלות בשאלון זה מתייחסות לעבודתך עם חניכים במסגרת תוכנית חנוך לנער.

חלק א: כללי

1. מהו גילך? _____
2. מהו הוותק שלך בתחום החניכה או ההדרכה?
 - א. פחות משנה
 - ב. בין שנה לשנתיים
 - ג. בין שנתיים לארבע שנים
 - ד. בין ארבע לשמונה שנים
 - ה. מעל שמונה שנים
3. כמה שנים אתה מועסק כחונך בתוכנית חנוך לנער?
 - א. פחות משנה
 - ב. בין שנה לשנתיים
 - ג. בין שנתיים לארבע שנים
 - ד. מעל ארבע שנים
4. האם אתה עובד כיום עם בני נוער או צעירים במקומות נוספים, מלבד החונכות בתוכנית חנוך לנער?
 - א. לא
 - ב. כן (פרט היכן ועם איזו קבוצת גיל): _____
5. האם יש לך השכלה פורמאלית בתחום החינוך או הטיפול?
 - א. לא
 - ד. כן (פרט איזו): _____
6. האם יש לך תפקידים נוספים בישיבה בה אתה חונך?
 - א. לא
 - ב. כן (פרט איזה תפקיד): _____
7. לאיזה זרם אתה משתייך?
 - א. ליטאי
 - ב. חסידי
 - ג. ספרדי
 - ד. אחר, פרט: _____

8. לאיזה זרם משתייכת הישיבה בה אתה חונך מסגרת תוכנית חנוך לנער?

א. ליטאי

ב. חסידי

ג. ספרדי

ד. אחר, פרט: _____

9. האם יש בישיבה בה אתה חונך פנימייה?

א. לא

ב. כן

10. כיצד היית מתאר את הישיבה בה אתה חונך?

א. ישיבה למצוינים

ב. ישיבה רגילה

ג. ישיבה הכוללת תלמידים מתקשים לצד תלמידים ברמה גבוהה

ד. ישיבה המיועדת לנוער בסכנת נשירה / מתקשים

ה. אחר, פרט: _____

חלק ב: עבודתך כחונך בתוכנית חנוך לנער

11. לאיזה גורמים אתה פונה כאשר אתה חושב שאחד החניכים שלך זקוק לסיוע נוסף (טיפולי-רגשי או לימודי) מעבר לחונכות?

(ניתן לסמן יותר מתשובה אחת)

א. ראש הישיבה

ב. משגיח

ג. ר"מ המכיר את החניך

ד. רכז תוכנית חנוך לנער

ה. הורי החניך

ו. איני יודע למי לפנות

ז. אחר, פרט: _____

השאלות הבאות מתייחסות להתנהלות שלך מול הישיבה בה אתה חונך. אנא סמן באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים.

מסכים במידה רבה				לא מסכים כלל	
5	4	3	2	1	12. אני מקבל מהישיבה מידע ועדכונים בנוגע למצבם של החניכים
5	4	3	2	1	13. ראש הישיבה והמשגיח סומכים עליי ומאפשרים לי לפעול לפי שיקול דעתי
5	4	3	2	1	14. כשאני נתקל בקושי או בהתלבטות יש לי עם מי להתייעץ בישיבה
5	4	3	2	1	15. הישיבה דואגת לי למקום מפגש עם החניכים שמאפשר לנו לעבוד בנוחות ובהתאם לצרכי החניך
5	4	3	2	1	16. בישיבה מייחסים חשיבות לתוכנית חנוך לנער

17. כמה זמן נמשכת החונכות בדרך כלל, עד להחלפתו של החניך בתלמיד אחר?

- א. מספר חודשים
 ב. מתחילת שנת הלימודים ועד סופה
 ג. יותר משנת לימודים אחת
 ד. משך החונכות משתנה בהתאם למקרה, ללא דפוס קבוע
 ה. אחר, פרט: _____

השאלות הבאות מתייחסות לקשר שלך עם הרכז מטעם תוכנית חנוך לנער. אנא סמן עד כמה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים.

מסכים במידה רבה				לא מסכים כלל	
5	4	3	2	1	18. הרכז זמין לשאלות וסיוע בפתרון בעיות
5	4	3	2	1	19. הרכז נמצא איתי בקשר ועוקב אחר הפעילות שלי
5	4	3	2	1	20. אני מרגיש בנוח לפנות אל הרכז בכל בעיה וסוגיה
5	4	3	2	1	21. הרכז תומך בי ומעודד אותי אם קשה לי בחונכות
5	4	3	2	1	22. הרכז נותן לי כלים שמסייעים לי להתמודד עם מצבים מאתגרים בחונכות

השאלות הבאות מתייחסות להדרכה ולהכשרות שקיבלת במסגרת עבודתך בתוכנית חנוך לנער.

23. האם עברת בתחילת עבודתך בחנוך לנער הדרכה מטעם הרכז / בעל תפקיד בתוכנית?

- א. לא
 ב. כן

24. אם כן, מה היה היקף ההדרכה שקיבלת? (אם לא, עבור לשאלה הבאה)

- א. כשעתיים או פחות
- ב. בין 2-4 שעות
- ג. בין 4-8 שעות
- ד. מעל 8 שעות

25. באילו תחומים התמקדה ההדרכה שקיבלת בתחילת עבודתך? (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת)

- א. מטרות והגדרת תפקיד החונך בתוכנית חנוך לנער
- ב. היכרות עם אופייה של הישיבה
- ג. אופי הממשק עם צוות הישיבה
- ד. תקשורת עם הורי החניכים
- ה. דגשים ביצירת קשר בין-אישי עם החניך
- ו. דגשים בלמידה המשותפת עם החניך

ז. אחר, פרט:-----

26. באיזו תדירות מתקיימים כינוסים לצורך הכשרה או הדרכה במסגרת תוכנית חנוך לנער?

- א. לא התקיימו מפגשים בתקופת עבודתי בתוכנית
- ב. פעם בשנה או לעיתים רחוקות יותר
- ג. פעם בחצי שנה
- ד. פעם בחודשיים-שלושה או לעיתים קרובות יותר

27. כאשר מתקיימים כינוסים לצורך הדרכה או הכשרה, האם אתה משתתף בהם?

- א. תמיד
- ב. בדרך כלל
- ג. מידי פעם
- ד. לעיתים רחוקות
- ה. בכלל לא

השאלות הבאות מתייחסות להדרכות והכשרות שקיבלת בכינוסים שנערכו במסגרת תוכנית חנוך לנער. אנא סמן באיזו מידה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים.

במידה ולא השתתפת כלל בכינוסים מטעם תוכנית חנוך לנער, דלג לשאלה 35.

מסכים במידה רבה				לא מסכים כלל	
5	4	3	2	1	28. הכינוסים מקנים לי ידע ותובנות שהיו חסרים לי קודם לכן
5	4	3	2	1	29. הכינוסים נתנו לי ידע מעשי כיצד לסייע לחניך בפן הלימודי
5	4	3	2	1	30. הכינוסים נתנו לי ידע מעשי כיצד לסייע לחניך בפן החברתי והרגשי
5	4	3	2	1	31. במהלך ההדרכות בכינוסים ניתנה לי אפשרות לדון בסוגיות ודילמות שעולות מהשטח
5	4	3	2	1	32. הכינוסים סייעו לי להיות מודע לחוזקות שלי כחונך ובמה עלי להשתפר

33. באילו נושאים לדעתך כדאי להעמיק יותר בכינוסים הבאים? (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת)

- א. מענה לקושי לימודי
- ב. מענה לבעיות רגשיות וחברתיות
- ג. מענה להתנהגויות סיכון
- ד. אין צורך להעמיק בתכנים נוספים
- ה. אחר, פרט: _____

34. האם יש לך הערות נוספות לגבי כינוסי התוכנית? (תדירות, פורמט, וכו')

השאלות הבאות מתייחסות לתפקידך כחונך בתוכנית חנוך לנער. אנא סמן עד כמה אתה מסכים עם ההיגדים הבאים.

מסכים במידה רבה				לא מסכים כלל	
5	4	3	2	1	35. עבודתי כחונך נתנת לי תחושה שאני תורם לחברה ולקהילה
5	4	3	2	1	36. עבודתי כחונך נתנת לי תחושה של סיפוק והנאה
5	4	3	2	1	37. עבודתי כחונך מסייעת לי לפתח מיומנויות שחשובות בעיניי
5	4	3	2	1	38. התגמול הכספי שניתן לי תמורת עבודתי כחונך משקף את ההשקעה שלי בחונכות
5	4	3	2	1	39. אני יודע מה מצופה ממני בתפקידי כחונך
5	4	3	2	1	40. אני מרגיש שאני זקוק לידע ומיומנות נוספים על מנת לבצע את תפקידי באופן מיטבי

5	4	3	2	1	41. אני מצליח לתת מענה לכל חניך בהתאם לצרכיו ולהתמודד עם אתגרים שעולים במהלך החונכות
5	4	3	2	1	42. כמות השעות שמוקצות לעבודה עם כל חניך מספיקה לצרכי החונכות
5	4	3	2	1	43. קשה לי להתמודד מבחינה רגשית עם תכנים שעולים בחונכות
5	4	3	2	1	44. יש לי דילמות בנוגע לאופי הקשר שראוי לפתח עם החניכים
5	4	3	2	1	45. באופן כללי אני מרוצה מעבודתי בחנוך לנער

46. מהי דעתך הכללית בנוגע להתנהלות תוכנית חנוך לנער? האם ישנם היבטים שניתן לשפר?

חלק ג: הערכת מצבם של שני חניכים שמקבלים דרך מענה בתוכנית חנוך לנער

השאלות הבאות מתייחסות בנפרד לשני חניכים שמקבלים דרך מענה בתוכנית חנוך לנער. מבין ארבעת החניכים שלך שמשתתפים כיום בתוכנית, בחר את שני החניכים הראשונים לפי סדר א"ב של שמם הפרטי. הימנע מרישום שמותיהם של החניכים על גבי השאלון.

להלן השאלות לגבי החניך הראשון.

פרטי החניך (ראשון)

47. גיל החניך -----

48. שיעור בישיבה: א / ב / ג / ד

49. לאיזה זרם משתייכת משפחת החניך?

א. ליטאי

ב. חסידי

ג. ספרדי

ד. אחר, פרט: -----

50. האם להערכתך החניך מתמודד עם לקות למידה?

א. כן

ב. לא

ג. לא יודע

51. האם להערכתך החניך מתמודד עם הפרעת קשב וריכוז?

- א. כן
- ב. לא
- ג. לא יודע

52. עם אילו אתגרים התמודד החניך שלך כאשר התחלתם את החונכות? (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת)

- א. קושי בתחום הלימודי
- ב. קושי בתחום החברתי או הרגשי
- ג. התנהגויות סיכון ו/או התחברות לנוער שיצא ממסגרת לימודית
- ד. בעיות הקשורות לרקע משפחתי (כגון גירושי הורים, פטירה של הורה, משפחה עם קשיים כלכליים, משפחה בקשיי תפקוד, וכד')
- ה. מוטיבציה נמוכה בלימודים בישיבה
- ו. אחר, פרט: _____

53. כמה זמן אתה החונך של החניך?

- א. פחות מחצי שנה
- ב. בין חצי שנה לשנה
- ג. בין שנה לשנתיים
- ד. יותר משנתיים

54. באיזו מתכונת מתקיימים המפגשים שלך עם החניך?

- א. מפגשים אישיים
- ב. מפגש משותף עם שני חניכים או יותר
- ג. לפעמים מפגש אישי ולפעמים מפגש משותף

55. כל כמה זמן אתה פוגש את החניך בדרך כלל?

- א. 4-5 פעמים בשבוע
- ב. 2-3 פעמים בשבוע
- ג. פעם בשבוע
- ד. פחות מפעם בשבוע

56. למיטב ידיעתך, כיצד החניך מרגיש ביחס להשתתפותו בתוכנית חנוך לנער?

- א. נבוך או מתבייש
- ב. מקבל
- ג. שמח או גאה
- ד. החניך אינו מודע להשתתפותו בתוכנית

ה. אחר, פרט: _____

השאלות הבאות מתייחסות לקשר שלך עם החניך. אנא סמן את התשובה המתאימה:

כל הזמן	לעתים קרובות	לעתים	לעתים רחוקות	כלל לא	
5	4	3	2	1	57. החניך מגיע למפגשי החונכות
5	4	3	2	1	58. החניך מתקשה לשתף איתי פעולה במהלך המפגש
5	4	3	2	1	59. החניך משתף אותי בדברים אישיים
5	4	3	2	1	60. אני מרגיש שקשה לי לגרום לחניך לסמוך עליי
5	4	3	2	1	61. אני מרגיש שלחניך חשוב להיפגש איתי
5	4	3	2	1	62. אני בקשר עם החניך בחופשות
5	4	3	2	1	63. אני פוגש את החניך גם מחוץ לשיבה
5	4	3	2	1	64. אני מעודד את החניך לשתף אותי בבעיותיו ולהיעזר בי

65. האם יש לך קשר ישיר עם הוריו של החניך?

- א. אין קשר
- ב. קשר בהתאם לצורך
- ג. קשר שוטף

השאלות הבאות מתייחסות לאופי המעורבות של הורי החניך בחונכות. אנא סמן את התשובה המתאימה.

במידה ואין לך קשר עם הורי החניך, אנא דלג לשאלה 71

לא ידוע	במידה מרובה				במידה נמוכה	
	5	4	3	2	1	66. הורי החניך רואים את השתתפותו בתוכנית כחשובה עבורו
	5	4	3	2	1	67. הורי החניך שבעי רצון מתהליך החונכות
	5	4	3	2	1	68. הורי החניך משתפים איתי פעולה כשאני פונה אליהם
	5	4	3	2	1	69. הקשר שלי עם ההורים תורם לתהליך שהחניך עובר בחונכות
	5	4	3	2	1	70. הורי החניך חשים שלא בנוח כאשר הם משוחחים עימי

השאלות הבאות מתייחסות למצבו של החניך כיום בהשוואה למצבו כאשר התחלת לחנוך אותו. אנא סמן באיזו מידה לדעתך חל שיפור אצל החניך בתחומים הבאים:

לא ידוע / לא היה צורך בשיפור	במידה רבה מאוד				כלל לא	
	5	4	3	2	1	71. שיפור בהבנת החומר הלימודי
	5	4	3	2	1	72. שיפור במצב הרוח
	5	4	3	2	1	73. שיפור בהשתלבות החברתית בישיבה
	5	4	3	2	1	74. שיפור בהתנהגות (כגון התנהלות בישיבה, לבוש, הימנעות מהתנהגויות סיכון)
	5	4	3	2	1	75. שיפור במוטיבציה בלימודים בישיבה

השאלות הבאות מתייחסות לפעילויות שאתה שם עליהן דגש בחניכה. אנא סמן באיזו מידה אתה מתמקד בכל אחד מהמענים הבאים בעבודתך עם החניך:

במידה רבה					כלל לא	
5	4	3	2	1		76. סיוע בהבנת החומר הנלמד בישיבה
5	4	3	2	1		77. פיתוח מיומנויות למידה שונות (למשל בהבנת הגמרא)
5	4	3	2	1		78. תמיכה באמצעות שיחות אישיות או פעילויות משותפות
5	4	3	2	1		79. סיוע לחניך בשיפור מיומנויות חברתיות
5	4	3	2	1		80. "תיווך" בין החניך למשגיח/ראש הישיבה
5	4	3	2	1		81. אחר (פרט): _____

82. פרט באילו דרכים לדעתך אתה מצליח לסייע לחניך:

להלן השאלות לגבי החניך השני.

כרטי החניך (שני)

83. גיל החניך _____

84. שיעור בישיבה: א / ב / ג / ד

85. לאיזה זרם משתייכת משפחת החניך?

א. ליטאי

ב. חסידי

ג. ספרדי

ד. אחר, פרט: _____

86. האם להערכתך החניך מתמודד עם לקות למידה?

- א. כן
- ב. לא
- ג. לא יודע

87. האם להערכתך החניך מתמודד עם הפרעת קשב וריכוז?

- א. כן
- ב. לא
- ג. לא יודע

88. עם אילו אתגרים התמודד החניך שלך כאשר התחלתם את החונכות? (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת)

- א. קושי בתחום הלימודי
- ב. קושי בתחום החברתי או הרגשי
- ג. התנהגויות סיכון ו/או התחברות לנוער שיצא ממסגרת לימודית
- ד. בעיות הקשורות לרקע משפחתי (כגון גירושי הורים, פטירה של הורה, משפחה עם קשיים כלכליים, משפחה בקשיי תפקוד, וכד')
- ה. מוטיבציה נמוכה בלימודים בישיבה
- ו. אחר, פרט: -----

89. כמה זמן אתה החונך של החניך?

- א. כחות מחצי שנה
- ב. בין חצי שנה לשנה
- ג. בין שנה לשנתיים
- ד. יותר משנתיים

90. באיזו מתכונת מתקיימים המפגשים שלך עם החניך?

- א. מפגשים אישיים
- ב. מפגש משותף עם שני חניכים או יותר
- ג. לפעמים מפגש אישי ולפעמים מפגש משותף

91. כל כמה זמן אתה פוגש את החניך בדרך כלל?

- א. 4-5 פעמים בשבוע
- ב. 2-3 פעמים בשבוע
- ג. פעם בשבוע
- ד. כחות מפעם בשבוע

92. למיטב ידיעתך, כיצד החניך מרגיש ביחס להשתתפותו בתוכנית חנוך לנער?

- א. נבוך או מתבייש
- ב. מקבל
- ג. שמח או גאה
- ד. החניך אינו מודע להשתתפותו בתוכנית
- ה. אחר, פרט: _____

השאלות הבאות מתייחסות לאופי הקשר שלך עם החניך. אנא סמן את התשובה המתאימה:

כלל לא	לעתים רחוקות	לעתים	לעתים קרובות	כל הזמן	
1	2	3	4	5	93. החניך מגיע למפגשי החונכות
1	2	3	4	5	94. החניך מתקשה לשתף איתי פעולה במהלך המפגש
1	2	3	4	5	95. החניך משתף אותי בדברים אישיים
1	2	3	4	5	96. אני מרגיש שקשה לי לגרום לחניך לסמוך עליי
1	2	3	4	5	97. אני מרגיש שלחניך חשוב להיפגש איתי
1	2	3	4	5	98. אני בקשר עם החניך בחופשות
1	2	3	4	5	99. אני פוגש את החניך גם מחוץ לישיבה
1	2	3	4	5	100. אני מעודד את החניך לשתף אותי בבעיותיו ולהיעזר בי

101. האם יש לך קשר ישיר עם הוריו של החניך?

- א. אין קשר
- ב. קשר בהתאם לצורך
- ג. קשר שוטף

השאלות הבאות מתייחסות לאופי המעורבות של הורי החניך בחונכות. אנא סמן את התשובה המתאימה. במידה ואין לך קשר עם הורי החניך, אנא דלג לשאלה 107.

כלל לא	לעתים רחוקות	לעתים	לעתים קרובות	במידה רבה מאוד	לא ידוע	
1	2	3	4	5		102. הורי החניך רואים את השתתפותו בתוכנית כחשובה עבורו
1	2	3	4	5		103. הורי החניך שבעי רצון מתהליך החונכות
1	2	3	4	5		104. הורי החניך משתפים איתי פעולה כשאני פונה אליהם
1	2	3	4	5		105. הקשר שלי עם ההורים תורם לתהליך שהחניך עובר בחונכות

		5	4	3	2	1	106. הורי החניך חשים שלא בנוח כאשר הם משוחחים עימי
--	--	---	---	---	---	---	--

השאלות הבאות מתייחסות למצבו של החניך כיום בהשוואה למצבו כאשר התחלת לחנוך אותו. אנא סמן באיזו מידה לדעתך חל שיפור אצל החניך בתחומים הבאים:

	כלל לא					במידה רבה מאוד	לא ידוע / לא היה צורך בשיפור
107. שיפור בהבנת החומר הלימודי	1	2	3	4	5		
108. שיפור במצב הרוח	1	2	3	4	5		
109. שיפור בהשתלבות החברתית בישיבה	1	2	3	4	5		
110. שיפור בהתנהגות (כגון התנהלות בישיבה, לבוש, הימנעות מהתנהגויות סיכון)	1	2	3	4	5		
111. שיפור במוטיבציה בלימודים בישיבה	1	2	3	4	5		

השאלות הבאות מתייחסות לפעילויות שאתה שם עליהן דגש בחניכה. אנא סמן באיזו מידה אתה מתמקד בכל אחד מהמענים הבאים בעבודתך עם החניך:

	כלל לא					במידה רבה
112. סיוע בהבנת החומר הנלמד בישיבה	1	2	3	4	5	
113. פיתוח מיומנויות למידה שונות (למשל בהבנת הגמרא)	1	2	3	4	5	
114. תמיכה באמצעות שיחות אישיות או פעילויות משותפות	1	2	3	4	5	
115. סיוע לחניך בשיפור מיומנויות חברתיות	1	2	3	4	5	
116. "תיווך" בין החניך למשגיח/ראש הישיבה	1	2	3	4	5	
117. אחר (פרט): _____	1	2	3	4	5	

118. פרט באילו דרכים לדעתך אתה מצליח לסייע לחניך:

תודה על מילוי השאלון

שנזכה כולנו יחד להגדיל תורה ולהאדירה

ורב נחת מכל יוצ"ח

נספח ג: מאפיינים מרכזיים של הישיבות בתוכנית בחלוקה לפי זרמים (מספרים ואחוזים)

מאפיין	ליטאי (n = 72)		חסידי (n = 58)		ספרדי (n = 53)		כלל הזרמים (n = 183)		קטגוריות
	מספר	%	מספר	%	מספר	%	מספר	%	
פנימייה	43	60	15	26	33	62	91	50	לא
	29	40	43	74	20	38	92	50	כן
מיועדת למתקשים / נוער בסיכון [^]	68	94	53	91	36	68	157	86	לא
	4	6	5	9	17	32	26	14	כן
חניכים בתקן	53	74	33	57	35	66	121	66	4
	15	21	22	38	18	34	55	30	8
	4	6	3	5	0	0	7	4	12 ויותר
שנת הצטרפות לתוכנית	40	56	36	62	40	75	116	63	2017–2016
	13	18	13	22	8	15	34	19	2019–2018
	19	26	9	16	5	9	33	18	2022–2020

[^] ישיבות שסומנו על ידי הנהלת התוכנית כמיועדות לתלמידים מתקשים / נוער בסיכון או מצוקה / נוער מן הפריפריה החברתית הערה: הלוח מבוסס על נתונים שהתקבלו מהנהלת התוכנית בחודש דצמבר 2022

נספח ד: בניית המשתנים לניתוחי הרגרסיה הלינארית הרב-משתנית לניבוי הערכת השיפור במצב החניכים

משתנה	שאלות בסקר משגיחים	קיבוץ קטגוריות או איחוד שאלות
משתנה תלוי	הערכת שיפור רב במצב החניך	משתנה מאוחד על בסיס ממוצע שאלות 51–55 (Alpha) $(M=4.17, SD=0.78, Median=4.40 ;Cronbach=.89)$. למרות שהתפלגות המשתנה מוטה לכיוון הקצה העליון של הסולם, בדיקות הנחות המודלים שנבדקו לא הצביעו על חריגות מהותיות מהנחות הרגרסיה. בפרט, שאריות (residuals) המודלים מתפלגות בקירוב נורמלי. כבדיקת רגישות, המודלים נאמדו פעם נוספת באמצעות רגרסיות לוגיסטיות עבור משתנה השיפור במצב החניך בחלוקה לשתי רמות (מתחת ל-4: שיפור נמוך/בינוני; 4 ומעלה: שיפור רב). מטרת הבדיקה הייתה לבחון האם הממצאים תלויים באופן האופרציונליזציה של המשתנה התלוי. התקבל דפוס ממצאים דומה לזה שהתקבל עבור המשתנה הרציף.
משתנים בלתי תלויים	זרם הישיבה	שני משתנה דמה עבור זרם חסידי וזרם ספרדי (זרם ליטאי קבוצת בסיס)
האם יש בישיבה פנימייה	לאיזה זרם משתייכת הישיבה שבה אתה מלמד? (שאלה 1)	1 – יש פנימייה; 0 – אין פנימייה
האם התלמיד משתתף ב'חנוך לנער' יותר משנה	האם יש בישיבה שבה אתה מלמד פנימייה? (שאלה 3)	0 – שנה ראשונה בתוכנית; 1 – שנה שנייה בתוכנית, שנה שלישית בתוכנית או יותר
האם הישיבה נעזרת במענים חיצוניים בתחום האבחון והטיפול	כמה שנים התלמיד משתתף בתוכנית 'חנוך לנער'? (שאלה 49)	1 – סימון לפחות אחת מן האפשרויות 'יועצים ומטפלים הנשכרים באופן פרטי, בתיווך הישיבה', 'מעני ייעוץ וטיפול הניתנים על ידי ארגונים בקהילה או הרשות המקומית', 'אבחון מקצועי ללקויות למידה והפרעות קשב'; 0 – יותר המשיבים שענו על השאלה
האם הישיבה משתתפת ב'חנוך לנער' יותר מארבע שנים	באילו מענים חיצוניים נעזרים תלמידי הישיבה, בעת הצורך? (שאלה 6)	0 – עד שנתיים, בין שנתיים לארבע שנים; 1 – בין ארבע לשש שנים, יותר משש שנים

משתנה	שאלות בסקר משגיחים	קיבוץ קטגוריות או איחוד שאלות
מתן מידע לחונכים על ידי המשגיח	אני נותן לחונכים פרטי רקע ומידע רלוונטי על תלמידים שמצטרפים לתוכנית; אני מעדכן את החונכים על מצבם והתקדמותם של התלמידים שמשותפים בתוכנית; אני מעדכן את החונכים בנוגע לנושאים שעליהם צריך לעבוד עם התלמידים (שאלות 17-19)	משתנה מאוחד על בסיס ממוצע שאלות 17-19 (Alpha) (M=4.55, SD=0.68, Median=5.00 ;Cronbach=.74)
רמת האמון של המשגיח בחונכים	אני מתייעץ עם החונכים בנוגע להחלטות הנוגעות לתלמידים שמשותפים בתוכנית; אני נותן לחונכים חופש פעולה בקביעת התכנים שיעלו במפגשים; אני נותן לחונכים חופש פעולה בהיבטים הנוגעים למתכונת המפגש; אני סומך על שיקול דעתם של החונכים בישיבה (שאלות 20, 22, 23, 25)	משתנה מאוחד על בסיס ממוצע שאלות 20, 22, 23 (Alpha) (M=3.98, SD=0.93, ;Cronbach=.74) (Median=4.00)
האם המשגיח נוהג להתייעץ עם הרכז / הנהלת 'חנוך לנער'	אני נוהג להתייעץ עם הרכז / הנהלת התוכנית כאשר עולים אתגרים במתן מענה לתלמידים שמשותפים בתוכנית (שאלה 31)	1 (כלל לא / במידה נמוכה) - 5 (במידה רבה)
הורי החניך נוהגים לפנות אל המשגיח כדי להתעדכן בנושאים הקשורים לחונכות	הורי התלמיד נוהגים לפנות אליי כדי להתעדכן בנושאים הקשורים לחונכות (שאלה 87)	1 (כלל לא / במידה נמוכה) - 5 (במידה רבה)
הורי החניך נוהגים לפנות אל החונך כדי להתעדכן במצבו של בנם	הורי התלמיד נוהגים לפנות אל החונך כדי להתעדכן במצבו של בנם (שאלה 88)	1 (כלל לא / במידה נמוכה) - 5 (במידה רבה)
הורי החניך חשים שלא בנוח כאשר הם משוחחים עם המשגיח בנושאים הקשורים לחונכות	הורי התלמיד חשים שלא בנוח כאשר הם משוחחים עימי בנושאים הקשורים לחונכות (שאלה 89)	1 (כלל לא / במידה נמוכה) - 5 (במידה רבה)

נספח ה: תשובות לפריטים מרכזיים מסקר המשגיחים בחלוקה לפי זרמים (אחוזים)

מדד	קטגוריות	ליטאי (%)	חסידי (%)	ספרדי (%)	כלל הזרמים (%)	השוואה בין זרמים מבחן χ^2 לאי-תלות [^]
האם הישיבה מפנה את תלמידיה למענים חיצוניים בתחום האבחון או הטיפול ^{^^}	לא	59	28	14	35	$\chi^2(2, n = 89) = 14.37, p < .001$
	כן	41	72	86	65	
האם יש בישיבה תלמידים נוספים שלדעתך צריכים להשתתף בתוכנית חנוך לנער, אבל אינם משתתפים בה כיום?	לא	12	0	0	4	$\chi^2(4, n = 89) = 11.52, p < .05$
	עד 4	44	24	39	36	
	יותר מ-4	44	76	61	60	
האם הישיבה מיידעת את התלמידים שמשתתפים בחנוך לנער בכך שהם מקבלים חונכות?	לא	44	31	29	35	$\chi^2(2, n = 86) = 1.79, p = .41$
	כן	56	69	71	65	
גורמים מעורבים בהחלטה אילו תלמידים ישתתפו בתוכנית: הורי התלמיד	לא	91	52	86	76	$\chi^2(2, n = 89) = 14.73, p < .001$
	כן	9	48	14	24	
גורמים מעורבים בהחלטה אילו תלמידים ישתתפו בתוכנית: התלמיד עצמו	לא	91	72	82	82	$\chi^2(2, n = 89) = 3.42, p = .18$
	כן	9	28	18	18	
קשרי עבודה עם החונכים: נותן לחונכים פרטי רקע ומידע רלוונטי על תלמידים שמצטרפים לתוכנית ^{^^}	לא מסכים	19	7	14	14	$\chi^2(2, n = 88) = 1.99, p = .37$
	מסכים	81	93	86	86	
קשרי עבודה עם החונכים: מעדכן את החונכים על מצבם והתקדמותם של התלמידים שמשתתפים בתוכנית ^{^^}	לא מסכים	22	3	7	11	$\chi^2(2, n = 89) = 5.87, p = .05 (\alpha_{Holm} = .01)$
	מסכים	78	97	93	89	
קשרי עבודה עם החונכים: מעדכן את החונכים בנוגע לנושאים שעליהם צריך לעבוד עם התלמידים ^{^^}	לא מסכים	7	14	4	8	$\chi^2(2, n = 87) = 2.13, p = .34$
	מסכים	93	86	96	92	
קשרי עבודה עם החונכים: מתייעץ עם החונכים בנוגע להחלטות הנוגעות לתלמידים שמשתתפים בתוכנית ^{^^}	לא מסכים	36	45	26	36	$\chi^2(2, n = 83) = 1.96, p = .38$
	מסכים	65	55	74	64	
קשרי עבודה עם החונכים: החונכים מדווחים לי על הנעשה במפגשים בינם ובין התלמידים ^{^^}	לא מסכים	23	14	33	23	$\chi^2(2, n = 83) = 1.96, p = .38$
	מסכים	77	86	67	77	
קשרי עבודה עם החונכים: נותן לחונכים חופש פעולה בקביעת התכנים שיעלו במפגשים ^{^^}	לא מסכים	30	38	11	27	$\chi^2(2, n = 86) = 5.38, p = .07 (\alpha_{Holm} = .01)$
	מסכים	70	62	89	73	
קשרי עבודה עם החונכים: נותן לחונכים חופש פעולה בהיבטים הנוגעים למתכונת המפגש ^{^^}	לא מסכים	65	45	41	51	$\chi^2(2, n = 86) = 2.81, p = .25$
	מסכים	35	55	59	49	
קשרי עבודה עם החונכים: מצפה מן החונכים לדווח לי על כל התנהגות חריגה של התלמידים ^{^^}	לא מסכים	16	7	52	24	$\chi^2(2, n = 88) = 17.43, p < .001 (\alpha_{Holm} = .01)$
	מסכים	84	93	48	76	
קשרי עבודה עם החונכים: סומך על שיקול דעתם של החונכים בישיבה ^{^^}	לא מסכים	9	18	7	11	$\chi^2(2, n = 88) = 1.79, p = .41$
	מסכים	91	82	93	89	
עמדות כלפי הרכז והנהלת התוכנית: יש תקשורת ושיתוף פעולה מספקים בין הישיבה לרכז / הנהלת תוכנית 'חנוך לנער' ^{^^}	לא מסכים	3	3	4	3	$\chi^2(2, n = 89) = .01, p = 1.00$
	מסכים	97	97	96	97	
עמדות כלפי הרכז והנהלת התוכנית: נוהג להתייעץ עם הרכז / הנהלת התוכנית כאשר עולים אתגרים במתן מענה לתלמידים ^{^^}	לא מסכים	10	18	22	16	$\chi^2(2, n = 86) = 1.74, p = .42$
	מסכים	90	82	78	84	
עמדות כלפי הרכז והנהלת התוכנית: הרכז / הנהלת התוכנית מצליחים למצוא פתרונות לאתגרים שאני מעלה בפניהם ^{^^}	לא מסכים	10	14	7	10	$\chi^2(2, n = 87) = 0.79, p = .67$
	מסכים	90	86	93	90	
עמדות כלפי הרכז והנהלת התוכנית: הרכז / הנהלת התוכנית גמישים ומתאימים עצמם לצורכי הישיבה ^{^^}	לא מסכים	9	10	0	7	$\chi^2(2, n = 89) = 2.98, p = .23$
	מסכים	91	90	100	93	
שביעות הרצון מהשפעת התוכנית: תלמידים שהשתתפו בתוכנית יזדקקו לליווי גם אחרי המעבר לישיבה הגדולה ^{^^}	לא מסכים	43	62	68	57	$\chi^2(2, n = 81) = 3.73, p = .15$
	מסכים	57	39	32	43	
שביעות הרצון מהשפעת התוכנית: תלמידים רבים מסיימים את השתתפותם בתוכנית בשלב בו הם עדיין זקוקים לחונך ^{^^}	לא מסכים	45	69	48	54	$\chi^2(2, n = 84) = 3.76, p = .15$
	מסכים	55	31	52	46	
שביעות הרצון מהשפעת התוכנית: ההשתתפות בתוכנית מסייעת לתלמידים להתמודד עם אתגרים בתחום החברתי ^{^^}	לא מסכים	22	0	18	14	$\chi^2(2, n = 84) = 5.80, p = .06 (\alpha_{Holm} = .01)$
	מסכים	78	100	82	86	
שביעות הרצון מהשפעת התוכנית: ההשתתפות בתוכנית מקנה לתלמידים כלים להתמודדות עם קשיים רגשיים ^{^^}	לא מסכים	16	0	11	10	$\chi^2(2, n = 84) = 3.96, p = .14$
	מסכים	84	100	89	91	
שביעות הרצון מהשפעת התוכנית: ההשתתפות בתוכנית מסייעת לתלמידים לשכר את מצבם הלימודי ^{^^}	לא מסכים	3	0	0	1	$\chi^2(2, n = 84) = 1.65, p = .44$
	מסכים	97	100	100	99	

מדד	קטגוריות	ליטאי (%)	חסידי (%)	ספרדי (%)	כלל הזרמים (%)	השוואה בין זרמים מבחן χ^2 לאי-תלות
שביעות הרצון מהשפעת התוכנית: ההשתתפות בתוכנית מעלה את סיכוי התלמידים להתקבל לשיבה גדולה איכותית ^{^^}	לא מסכים	11	4	7	8	$\chi^2(2, n = 80) = 0.81, p = .67$
	מסכים	89	96	93	93	
שביעות הרצון מהשפעת התוכנית: ההשתתפות בתוכנית מקטינה את הסיכויים לנשירה ^{^^}	לא מסכים	9	4	0	5	$\chi^2(2, n = 84) = 2.92, p = .23$
	מסכים	91	96	100	95	
שביעות הרצון מהשפעת התוכנית: שבע רצון מהשפעת תוכנית 'חנוך לנער' על התלמידים המשתתפים בה ^{^^}	לא מסכים	3	0	0	1	$\chi^2(2, n = 83) = 1.61, p = .45$
	מסכים	97	100	100	99	
אתגרים בתחילת החונכות: קושי בתחום הלימודי	לא	27	11	10	17	$\chi^2(2, n = 168) = 7.73, p < .05 (\alpha_{Holm} = .02)$
	כן	73	89	90	83	
אתגרים בתחילת החונכות: קושי חברתי / רגשי	לא	47	29	43	40	$\chi^2(2, n = 167) = 4.08, p = .13$
	כן	53	71	57	60	
אתגרים בתחילת החונכות: התנהגויות סיכון ו/או התחברות לנוער נושר	לא	90	44	77	71	$\chi^2(2, n = 167) = 32.27, p < .001 (\alpha_{Holm} = .01)$
	כן	10	56	23	29	
אתגרים בתחילת החונכות: בעיות הקשורות לרקע משפחתי	לא	81	53	81	71	$\chi^2(2, n = 168) = 14.94, p < .001 (\alpha_{Holm} = .01)$
	כן	19	47	19	29	
אתגרים בתחילת החונכות: מוטיבציה נמוכה בלימודים בישיבה	לא	52	29	33	39	$\chi^2(2, n = 168) = 7.10, p < .05 (\alpha_{Holm} = .03)$
	כן	48	71	67	61	
הערכת השיפור במצב החניך: הבנת החומר הלימודי ^{^^^}	לא	25	29	9	22	$\chi^2(2, n = 165) = 7.14, p < .05 (\alpha_{Holm} = .01)$
	כן	75	71	91	78	
הערכת השיפור במצב החניך: מצב רוח ^{^^^}	לא	23	8	9	14	$\chi^2(2, n = 165) = 6.56, p < .05 (\alpha_{Holm} = .02)$
	כן	77	92	91	86	
הערכת השיפור במצב החניך: השתלבות חברתית ^{^^^}	לא	30	19	14	21	$\chi^2(2, n = 163) = 4.47, p = .11$
	כן	70	81	86	79	
הערכת השיפור במצב החניך: התנהגות ^{^^^}	לא	30	28	21	27	$\chi^2(2, n = 157) = 1.14, p = .57$
	כן	70	72	79	73	
הערכת השיפור במצב החניך: מוטיבציה בלימודים ^{^^^}	לא	39	29	10	27	$\chi^2(2, n = 168) = 11.06, p < .01 (\alpha_{Holm} = .01)$
	כן	61	71	90	73	
האם הורי התלמיד יודעים שהוא משתתף בתוכנית חנוך לנער? ^{^^^}	כן	71	93	92	84	$\chi^2(4, n = 168) = 14.37, p < .01$
	לא	24	7	6	13	
	לא יודע	5	0	2	2	
הערכת המשגיח בנוגע למעורבות ההורים: הורי התלמיד רואים את השתתפותו בתוכנית כחשובה עבורו ^{^^^}	לא מסכים	23	8	2	11	$\chi^2(2, n = 141) = 10.54, p < .01 (\alpha_{Holm} = .02)$
	מסכים	77	92	98	89	
הערכת המשגיח בנוגע למעורבות ההורים: הורי התלמיד נוהגים לפנות אליו כדי להתעדכן בנושאים הקשורים לחונכות ^{^^^}	לא מסכים	35	60	81	59	$\chi^2(2, n = 139) = 19.29, p < .001 (\alpha_{Holm} = .01)$
	מסכים	65	40	19	41	
הערכת המשגיח בנוגע למעורבות ההורים: הורי התלמיד נוהגים לפנות אל החונך על מנת להתעדכן במצבו של בנם ^{^^^}	לא מסכים	43	76	34	53	$\chi^2(2, n = 137) = 18.99, p < .001 (\alpha_{Holm} = .01)$
	מסכים	57	24	66	47	
הערכת המשגיח בנוגע למעורבות ההורים: הורי התלמיד חשים שלא בנוח כאשר הם משוחחים עימי בנושאים הקשורים לחונכות ^{^^^}	לא מסכים	63	80	88	77	$\chi^2(2, n = 140) = 8.29, p < .05 (\alpha_{Holm} = .05)$
	מסכים	37	20	12	23	
הערכת המשגיח בנוגע למעורבות ההורים: הורי התלמיד שבעי רצון מתהליך החונכות ^{^^^}	לא מסכים	16	2	2	7	$\chi^2(2, n = 138) = 9.34, p < .01 (\alpha_{Holm} = .03)$
	מסכים	84	98	98	93	

הערה: השאלות המתייחסות לעמדות המשגיחים מבוססות על 30–32 משיבים מן הזרם הליטאי, 26–29 משיבים מן הזרם החסידי, ו-25–28 משיבים מן הזרם הספרדי; השאלות המתייחסות להערכת החניכים על ידי המשגיחים מבוססות על הערכת 52–58 חניכים משיבות מן הזרם הליטאי, 56–57 חניכים משיבות מן הזרם החסידי, ו-52–55 חניכים משיבות מן הזרם הספרדי (כתלות במספר המשיבים על כל שאלה); השאלות המתייחסות להערכת מעורבות ההורים על ידי המשגיחים מבוססות על הערכת הורים ל-43–44 חניכים משיבות מן הזרם הליטאי, 52–53 חניכים משיבות מן הזרם החסידי, ו-47–50 חניכים משיבות מן הזרם הספרדי. [^] מוצגים ערכי p מקוריים; עבור השוואות מובהקות או קרובות לסף המובהקות מוצגים בסוגריים ספי המובהקות המתוקנים לפי Holm לריבוי השוואות, המחושבים על בסיס רמת מובהקות התחלתית של $\alpha = .05$.

הבדלים שנתרו מובהקים לאחר התיקון מודגשים בטבלה

^{^^} סימון "כן" באחת האפשרויות האלה: יועצים ומטפלים הנשכרים באופן פרטי על ידי הורי התלמיד ובתיווך הישיבה, אבחון מקצועי ללקויות למידה והפרעות קשב, או מעני ייעוץ וטיפול הניתנים על ידי ארגונים בקהילה או הרשות המקומית

^{^^^} לא / לא מסכים: סימנו 1–3; כן / מסכים: סימנו 4 או 5

^{^^^} האחוזים משוקללים לפי משקלות זרם הישיבה X פנימיה של כלל החניכים בתוכנית

נספח ו: תשובות לפריטים מרכזיים מסקר החונכים בחלוקה לפי זרמים (אחוזים)

מדד	קטגוריות	ליטאי (%)	חסידי (%)	ספרדי (%)	כלל הזרמים (%)	השוואה בין זרמים מבחן χ^2 לאי-תלות ^
גיל	עד 29	24	34	4	20	$\chi^2(6, n = 124) = 20.43, p < .01$
	30-35	21	29	40	31	
	36-45	37	37	47	40	
	46+	18	0	9	9	
וותק בחניכה או הדרכה	עד שנתיים	13	5	9	9	$\chi^2(8, n = 126) = 9.17, p = .33$
	בין 2 ל-4 שנים	23	17	7	15	
	בין 4 ל-8 שנים	33	27	31	30	
	8 שנים ויותר	33	51	53	46	
וותק בתוכנית 'חנוך לנער'	פחות משנה	10	13	7	10	$\chi^2(6, n = 125) = 7.49, p = .28$
	בין שנה לשנתיים	15	28	13	18	
	בין 2 ל-4 שנים	28	28	20	25	
	4 שנים ויותר	48	33	60	47	
האם עובד עם בני נוער או צעירים במקומות נוספים	לא	45	22	41	36	$\chi^2(2, n = 125) = 5.38, p = .06$
	כן	55	78	59	64	
תפקיד פורמאלי נוסף בישיבה בה חונך	לא	77	87	91	85	$\chi^2(2, n = 121) = 3.32, p = .19$
	כן	23	13	9	15	
שעות הדרכה בכניסה לתפקיד	כלל לא	12	24	12	16	$\chi^2(8, n = 122) = 6.18, p = .63$
	כשנתיים או פחות	38	47	43	43	
	בין 2-4 שעות	24	16	19	20	
	בין 4-8 שעות	12	3	10	8	
	מעל 8 שעות	14	11	17	14	
קשרי עבודה עם אנשי הצוות בישיבה: אני מקבל מן הישיבה מידע ועדכונים בנוגע למצבם של החניכים ^^	לא מסכים	43	33	39	38	$\chi^2(2, n = 124) = 0.87, p = .65$
	מסכים	58	68	61	62	
קשרי עבודה עם אנשי הצוות בישיבה: ראש הישיבה והמשגיח סומכים עליי ומאפשרים לי לפעול לפי שיקול דעתי ^^	לא מסכים	20	20	20	20	$\chi^2(2, n = 126) = 0.00, p = 1.00$
	מסכים	80	80	80	80	
קשרי עבודה עם אנשי הצוות בישיבה: כשאני נתקל בקושי או בהתלבטות יש לי עם מי להתייעץ בישיבה ^^	לא מסכים	25	13	24	19	$\chi^2(2, n = 125) = 1.52, p = .47$
	מסכים	75	85	76	78	
קשרי עבודה עם אנשי הצוות בישיבה: הישיבה דואגת לי למקום מכש עם החניכים שמאפשר לנו לעבוד בנוחות ובהתאם לצורכי החניך ^^	לא מסכים	23	20	26	23	$\chi^2(2, n = 122) = 0.37, p = .83$
	מסכים	77	80	74	77	
קשרי עבודה עם אנשי הצוות בישיבה: בישיבה מייחסים חשיבות לתוכנית 'חנוך לנער' ^^	לא מסכים	10	0	9	12	$\chi^2(2, n = 123) = 4.14, p = .13$
	מסכים	90	100	91	88	
קשרי העבודה עם הרכז: הרכז זמין לשאלות ולסיוע בפתרון בעיות ^^	לא מסכים	17	17	7	14	$\chi^2(2, n = 125) = 2.26, p = .26$
	מסכים	83	83	93	86	
קשרי העבודה עם הרכז: הרכז נמצא איתי בקשר ועוקב אחר הפעילות שלי ^^	לא מסכים	18	27	19	22	$\chi^2(2, n = 120) = 1.21, p = .55$
	מסכים	82	73	81	78	
קשרי העבודה עם הרכז: אני מרגיש בנוח לפנות אל הרכז בכל בעיה וסוגיה ^^	לא מסכים	13	17	7	12	$\chi^2(2, n = 122) = 2.14, p = .34$
	מסכים	87	83	93	88	
קשרי העבודה עם הרכז: הרכז תומך בי ומעודד אותי אם קשה לי בחונכות ^^	לא מסכים	17	34	12	21	$\chi^2(2, n = 115) = 6.35, p < .05 (\alpha_{Holm} = .01)$
	מסכים	83	66	88	79	
קשרי העבודה עם הרכז: הרכז נותן לי כלים שמסייעים לי להתמודד עם מצבים מאתגרים בחונכות ^^	לא מסכים	22	32	22	25	$\chi^2(2, n = 114) = 1.13, p = .57$
	מסכים	78	68	78	75	
שביעות רצון מהתוכנית: באופן כללי אני מרוצה מעבודתי ב'חנוך לנער' ^^	הסכמה מועטה	0	0	0	0	$\chi^2(2, n = 129) = 0.34, p = .85$
	הסכמה בינונית	5	2	4	4	
	הסכמה רבה	95	98	96	96	

מדד	קטגוריות	ליטאי (%)	חסידי (%)	ספרדי (%)	כלל הזרמים (%)	השוואה בין זרמים מבחן χ^2 לאי-תלות ^
שביעות רצון מהתוכנית: עבודתי כחונך נותנת לי תחושה שאני תורם לחברה ולקהילה ^{^^^}	הסכמה מועטה	2	5	2	3	$\chi^2(4, n = 129) = .93, p = .92$
	הסכמה בינונית	7	5	4	5	
	הסכמה רבה	91	90	93	91	
שביעות רצון מהתוכנית: עבודתי כחונך נותנת לי תחושה של סיפוק והנאה ^{^^^}	הסכמה מועטה	0	0	0	0	$\chi^2(2, n = 129) = 1.73, p = .42$
	הסכמה בינונית	9	2	7	6	
	הסכמה רבה	91	98	93	94	
שביעות רצון מהתוכנית: עבודתי כחונך מסייעת לי לפתח מיומנויות שחשובות בעיניי ^{^^^}	הסכמה מועטה	5	5	7	6	$\chi^2(4, n = 126) = 2.45, p = .65$
	הסכמה בינונית	12	5	4	7	
	הסכמה רבה	83	90	89	87	
שביעות רצון מהתוכנית: התגמול הכספי שניתן לי תמורת עבודתי כחונך משקף את ההשקעה שלי בחונכות ^{^^^}	הסכמה מועטה	54	45	28	42	$\chi^2(4, n = 129) = 7.49, p = .11$
	הסכמה בינונית	27	30	30	29	
	הסכמה רבה	19	25	41	29	
שביעות רצון מהתוכנית: אני יודע מה מצופה ממני בתפקידי כחונך ^{^^^}	הסכמה מועטה	2	2	2	2	$\chi^2(4, n = 129) = 2.11, p = .72$
	הסכמה בינונית	5	2	0	2	
	הסכמה רבה	93	95	98	95	
שביעות רצון מהתוכנית: אני מצליח לתת מענה לכל חניך בהתאם לצרכיו ולהתמודד עם אתגרים שעולים במהלך החונכות ^{^^^}	הסכמה מועטה	5	10	11	9	$\chi^2(4, n = 128) = 3.16, p = .53$
	הסכמה בינונית	33	20	22	25	
	הסכמה רבה	62	71	67	66	
שביעות רצון מהתוכנית: כמות השעות שמוקצות לעבודה עם כל חניך מספיקה לצורכי החונכות ^{^^^}	הסכמה מועטה	56	56	58	57	$\chi^2(4, n = 129) = 0.34, p = .99$
	הסכמה בינונית	28	24	27	26	
	הסכמה רבה	16	20	16	17	
שביעות רצון מהתוכנית: אני מרגיש שאני זקוק לידע ומיומנות נוספים על מנת לבצע את תפקידי באופן מיטבי ^{^^^}	הסכמה מועטה	29	21	22	24	$\chi^2(4, n = 125) = 2.44, p = .66$
	הסכמה בינונית	31	32	22	28	
	הסכמה רבה	40	47	56	48	
שביעות רצון מהתוכנית: קשה לי להתמודד מבחינה רגשית עם תכנים שעולים בחונכות ^{^^^}	הסכמה מועטה	74	75	77	75	$\chi^2(4, n = 126) = 0.62, p = .96$
	הסכמה בינונית	14	10	11	12	
	הסכמה רבה	12	15	11	13	
שביעות רצון מהתוכנית: יש לי דילמות בנוגע לאופי הקשר שראוי לפתח עם החניכים ^{^^^}	הסכמה מועטה	68	55	59	61	$\chi^2(4, n = 125) = 2.76, p = .60$
	הסכמה בינונית	17	22	27	22	
	הסכמה רבה	15	23	14	17	
מתכונת המפגשים עם החניך: ^{^^^}	מפגשים אישיים	54	66	35	53	$\chi^2(4, n = 233) = 16.86, p < .01$
	מפגש משותף שני חניכים או יותר	8	5	19	10	
	לפעמים מפגש אישי ולפעמים משותף	38	29	47	37	
כיצד החניך מרגיש ביחס להשתתפותו בתוכנית 'חונך לנער'? ^{^^^}	נבוך או מתבייש	3	1	2	2	$\chi^2(6, n = 233) = 12.90, p < .05$
	מקבל	18	31	15	22	
	שמח או גאה	26	18	40	27	
	אינו מודע להשתתפותו	53	50	43	49	
האם לחונך יש קשר עם הורי החניך? ^{^^^}	אין קשר	27	19	30	25	$\chi^2(4, n = 217) = 5.26, p = .26$
	קשר בהתאם לצורך	61	65	65	64	
	קשר שוטף	11	16	6	11	
הערכת השיפור במצב החניך: הבנת החומר הלימודי ^{^^^}	לא	10	21	23	18	$\chi^2(2, n = 218) = 5.50, p = .06 (\alpha_{Holm} = .01)$
	כן	90	79	77	82	
הערכת השיפור במצב החניך: מצב רוח ^{^^^}	לא	12	13	13	13	$\chi^2(2, n = 218) = 0.01, p = .90$
	כן	88	87	87	87	

מדד	קטגוריות	ליטאי (%)	חסידי (%)	ספרדי (%)	כלל הזרמים (%)	השוואה בין זרמים מבחן χ^2 לאי-תלות ^
הערכת השיפור במצב החניך: השתלבות חברתית ^^ ^^^^	לא	14	16	23	17	$\chi^2(2, n = 207) = 1.89, p = .39$
	כן	86	84	77	83	
הערכת השיפור במצב החניך: התנהגות ^^ ^^^^	לא	13	22	29	21	$\chi^2(2, n = 191) = 5.15, p = .08 (\alpha_{Holm} = .01)$
	כן	87	78	71	79	
הערכת השיפור במצב החניך: מוטיבציה בלימודים ^^ ^^^^	לא	12	25	15	17	$\chi^2(2, n = 219) = 4.96, p = .08 (\alpha_{Holm} = .02)$
	כן	88	75	85	83	
פעולות שהחונכים שמים בהן דגש בעבודה עם החניך: סיוע בהבנת החומר הנלמד בישיבה ^^ ^^^^	לא מסכים	13	19	12	15	$\chi^2(2, n = 226) = 1.99, p = .37$
	מסכים	87	81	88	85	
פעולות שהחונכים שמים בהן דגש בעבודה עם החניך: כיתוח מיומנויות למידה שונות ^^ ^^^^	לא מסכים	16	16	12	15	$\chi^2(2, n = 223) = 0.75, p = .69$
	מסכים	84	84	88	85	
פעולות שהחונכים שמים בהן דגש בעבודה עם החניך: תמיכה באמצעות שיחות אישיות או פעילויות משותפות ^^ ^^^^	לא מסכים	26	26	19	24	$\chi^2(2, n = 224) = 1.44, p = .49$
	מסכים	74	74	81	76	
פעולות שהחונכים שמים בהן דגש בעבודה עם החניך: סיוע לחניך בשיפור מיומנויות חברתיות ^^ ^^^^	לא מסכים	27	24	34	28	$\chi^2(2, n = 219) = 1.38, p = .50$
	מסכים	73	76	66	72	
פעולות שהחונכים שמים בהן דגש בעבודה עם החניך: "תיווך" בין החניך למשגיח / ראש הישיבה ^^ ^^^^	לא מסכים	60	53	43	47	$\chi^2(2, n = 214) = 3.87, p = .14$
	מסכים	40	47	57	53	
אופי הקשר בין החונכים והחניכים: החניך מגיע למפגשי החונכות ^^ ^^^^	לא מסכים	6	8	6	7	$\chi^2(2, n = 228) = .24, p = .89$
	מסכים	94	92	94	93	
אופי הקשר בין החונכים והחניכים: אני מרגיש שלחניך חשוב להיפגש איתי ^^ ^^^^	לא מסכים	9	11	9	10	$\chi^2(2, n = 226) = .34, p = .85$
	מסכים	91	89	91	90	
אופי הקשר בין החונכים והחניכים: אני מעודד את החניך לשתף אותי בבעיותיו ולהיעזר בי ^^ ^^^^	לא מסכים	39	42	37	40	$\chi^2(2, n = 228) = .55, p = .76$
	מסכים	61	58	63	60	
אופי הקשר בין החונכים והחניכים: החניך משתף אותי בדברים אישיים ^^ ^^^^	לא מסכים	46	43	36	42	$\chi^2(2, n = 228) = 1.52, p = .47$
	מסכים	54	57	64	58	
אופי הקשר בין החונכים והחניכים: אני בקשר עם החניך בכופשות ^^ ^^^^	לא מסכים	51	51	56	52	$\chi^2(2, n = 227) = 0.53, p = .77$
	מסכים	49	49	44	48	
אופי הקשר בין החונכים והחניכים: אני כוגש את החניך גם מחוץ לישיבה ^^ ^^^^	לא מסכים	56	57	71	60	$\chi^2(2, n = 227) = 3.22, p = .19$
	מסכים	44	43	29	40	
אופי הקשר בין החונכים והחניכים: החניך מתקשה לשתף אותי פעולה במהלך המפגש ^^ ^^^^	לא מסכים	87	88	81	86	$\chi^2(2, n = 227) = 1.16, p = .57$
	מסכים	13	12	19	14	
אופי הקשר בין החונכים והחניכים: אני מרגיש שקשה לי לגרום לחניך לסמוך עליי ^^ ^^^^	לא מסכים	88	94	87	90	$\chi^2(2, n = 223) = 1.98, p = .37$
	מסכים	12	6	13	10	

הערה: השאלות המתייחסות לעמדות החונכים מבוססות על 38–43 משיבים מן הזרם הליטאי, 40–41 משיבים מן הזרם החסידי, ו-42–46 משיבים מן הזרם הספרדי; השאלות המתייחסות להערכת החניכים על ידי החונכים מבוססות על הערכת 75–87 חניכים משיבות מן הזרם הליטאי, 58–80 חניכים משיבות מן הזרם החסידי, ובין 58 ל-66 חניכים משיבות מן הזרם הספרדי (כתלות במספר המשיבים על כל שאלה)

^ מוצגים ערכי p מקוריים; עבור השוואות מובהקות או קרובות לסף המובהקות מוצגים בסוגריים ספי המובהקות המתוקנים לפי Holm לריבוי השוואות, המחושבים על בסיס רמת מובהקות התחלתית של $\alpha = .05$.
הבדלים שנותרו מובהקים לאחר התיקון מודגשים בטבלה

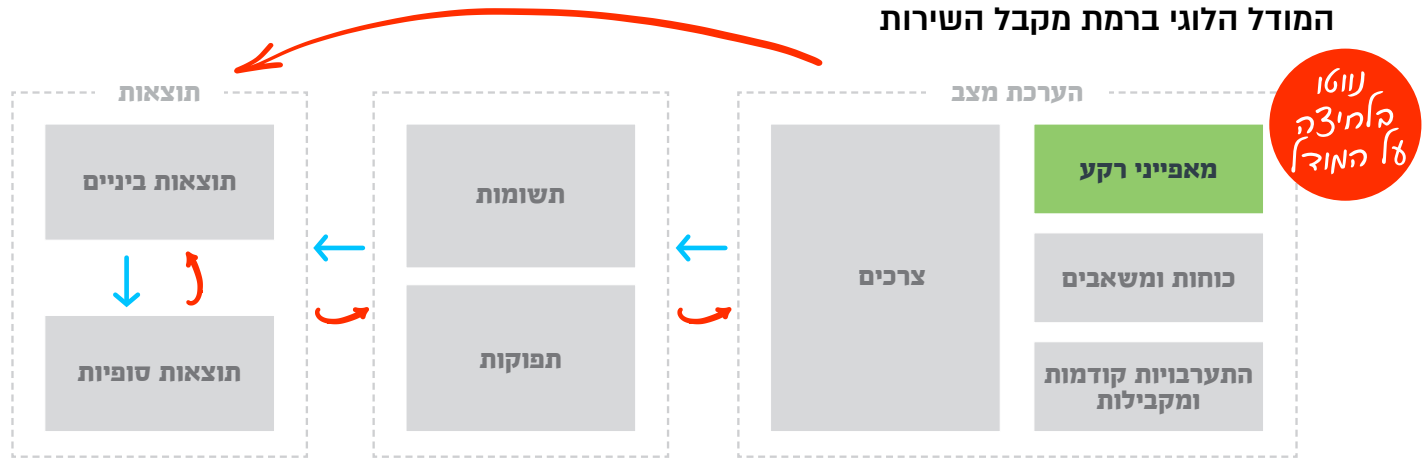
^^ לא / לא מסכים: סימנו 1–3; כן / מסכים: סימנו 4 או 5

^^^ הסכמה מועטה: סימנו 1–2; הסכמה בינונית: סימנו 3; הסכמה גבוהה: סימנו 4 או 5

^^^^ האחוזים משוקללים לפי משקלות זרם הישיבה של כלל החניכים בתוכנית

נספח ז: סיכום מודל לוגי ברמת מקבל השירות וברמת הארגון, מתוך בכר וארזי (2024)

המודל הלוגי ברמת מקבל השירות

מאפייני רקע^{1,2}

מאפייני תלמיד

- גיל (13–17 שנים)
- שיעור בישיבה (שיעור א'ב'ג')
- השתייכות פנים מגזרית (חסיד/ליטאי/ספרדי)
- ארץ לידה (ושנת עלייה)
- יישוב מגורים (יישוב חרדי/לא חרדי)
- הפרעת קשב וריכוז/ לקויות למידה

אירועי חיים משמעותיים

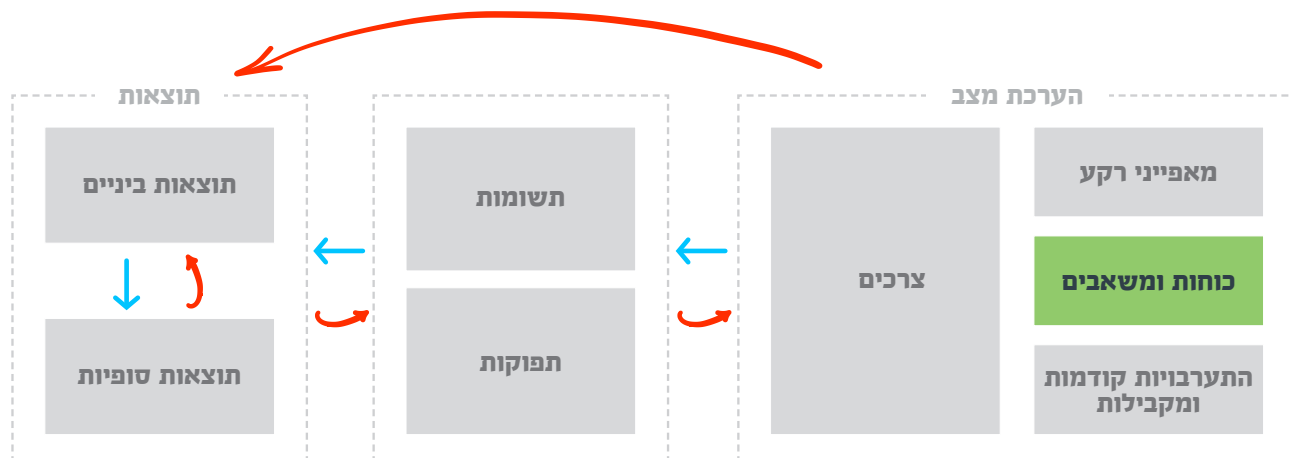
- אובדן של בן משפחה או אדם משמעותי אחר (בנסיבות טבעיות או שלא)
- אירוע טראומטי (למשל, עדות למוות במשפחה או אדם משמעותי אחר, אירועים ביטחוניים)
- היפגעות מהתעללות והזנחה בתוך/ מחוץ למשפחה בעבר

מאפייני המשפחה

- מצב משפחתי של ההורים (נשואים/ גרושים/ פרודים/ אלמנים)
- הורים עולים
- הורים חוזרים בתשובה
- עיסוק ההורים
- מספר אחים במשפחה
- מוגבלות או הפרעה פסיכיאטרית של ההורים
- מוגבלות או הפרעה פסיכיאטרית של בני משפחה אחרים
- בבית לרבות אחים
- אשפוז ממושך או מחלה קשה של ההורים
- אשפוז ממושך או מחלה קשה של בני משפחה אחרים
- בבית לרבות אחים
- התרחקות מן הדת של אחד מבני הבית
- פערים חינוכיים בין המשפחה למסגרת

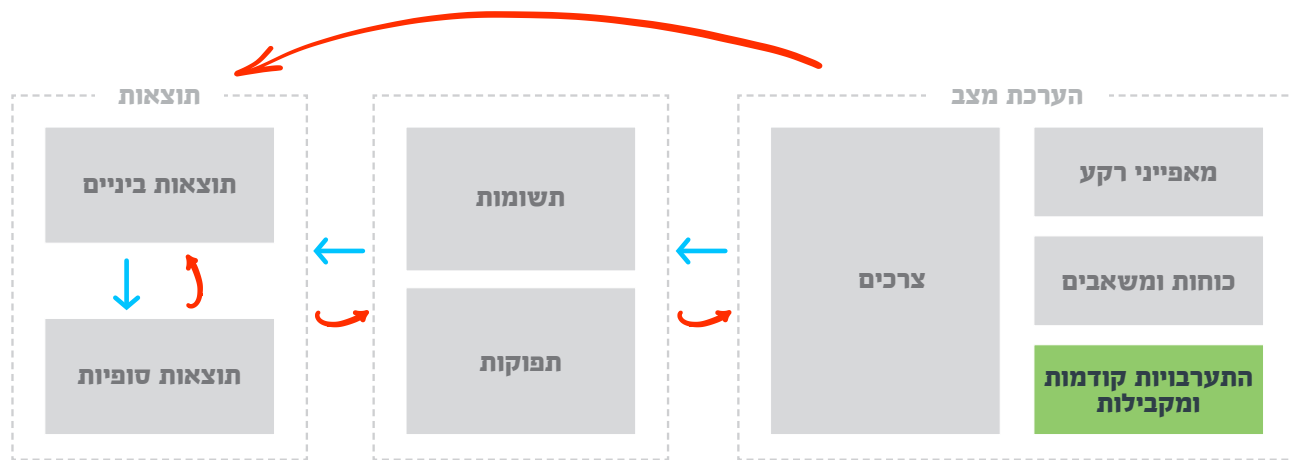
¹ יש מאפיינים נוספים שלא נכללו במודל מכיוון שהתוכנית לא נועדה לתלמידים עם מאפיינים אלו, אך ייתכן שיהיו תלמידים עם אותם מאפיינים. כך למשל, מוגבלויות / לקויות (קוגניטיבי, חושי, פיזי) / הפרעה פסיכיאטרית / פגיעות מיניות ועוד. יש להביא אותם בחשבון בעת בחינת יישום התוכנית ובעת השגת התוצאות.

² חלק מן התלמידים אינם יודעים כי החונכות היא חלק מתוכנית 'חונך לנער'.

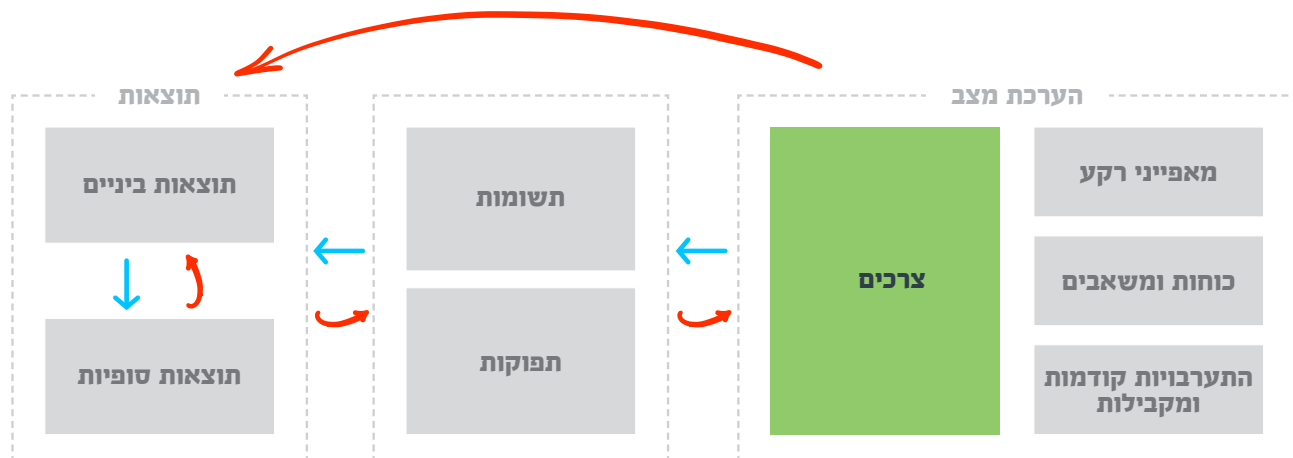
כוחות ומשאבים

- **כישורים אישיים** (כישורי למידה, כישורים טכניים, כישרונות, יכולת ביטוי בעל-פה, יכולת ביטוי בכתב)
- **כישורים רגשיים** (תכיסה עצמית חיובית ותחושת מסוגלות, תחושת תקווה, הכרה בקשיים, מוטיבציה ורצון לשינוי, הפגנת יוזמה, יכולת שיפוט והבחנה בין טוב לרע, הבעת רגשות, משמעת עצמית, יכולת הסתגלות, התמדה, התרחקות ממצבים מסוכנים)
- **כישורים בין-אישיים** (דאגה לזולת, מנהיגות וכריזמה, יכולת יצירת קשר קרוב)
- **קשר עם המשפחה** (המשפחה משתפת פעולה, המשפחה כמקור תמיכה לתלמיד, ישנן דמויות משמעותיות מתוך המשפחה)
- **קשר עם גורמים טיפוליים וחינוכיים** (יכולת לבקש עזרה, נכונות לשתף פעולה עם תוכנית ההתערבות, יכולת לקבל סמכות)

התערבויות קודמות ומקבילות

- טיפול (למשל, טיפול רגשי/נפשי, מענים מתחום הרווחה, טיפול פרה-רפואי)
- טיפול תרופתי (פסיכיאטרי/ קשב וריכוז/ פיזיולוגי)
- המשפחה מקבלת סיוע חומרי מגורמים בקהילה

צרכים

תחום לימודי-חינוכי

- פערים לימודיים
- קשיי הבנה של החומר הנלמד
- קושי להתרכז בלימוד לאורך זמן רב
- קושי בהיבטים של תלמידאות (היעדרויות, איחורים, אי ביצוע מטלות, בעיות משמעת)
- חוסר מוטיבציה ללימודים

תחום התנהגותי

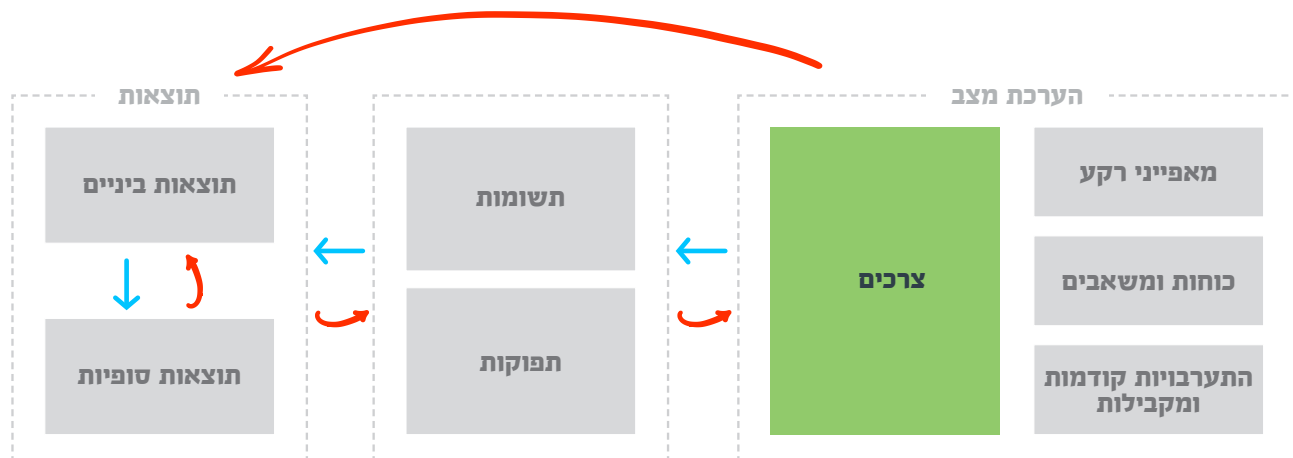
- קשיי התאקלמות במסגרת/ קשיי מעבר
- אי עמידה בכללי המסגרת הישיבתית (למשל, שימוש בטלפון נייד, עישון, חשיפה לתכנים שאינם הולמים את רוח המסגרת ועוד)
- התנהגויות סיכון (מעורבות בקטטות, בריחות, משחקים מסכני חיים, חבירה לנוער שוליים, שוטטות, התמכרויות)

תחום רגשי-נפשי

- מתח ועצבנות, חוסר שקט עד התקפי זעם

- בלבול עד ניתוק מן המציאות
- מצב רוח ירוד
- ערך עצמי נמוך
- ייאוש, חוסר אונים
- אימפולסיביות
- קושי לדחות סיפוקים
- הימנעות ממקומות או מצבים
- היצמדות למבוגרים
- התנהגות שלא בהתאם לגיל (ילדותית/ בוגרת-הורית)
- קושי לתת אמון
- התנהגות חזרתית כפייתית
- משבר זהות על רקע פערים בין המשפחה למסגרת
- משבר זהות על רקע פערים דתיים בין התלמיד למשפחה / לישיבה / לקהילה

צרכים

כגיעות בתלמיד בהווה

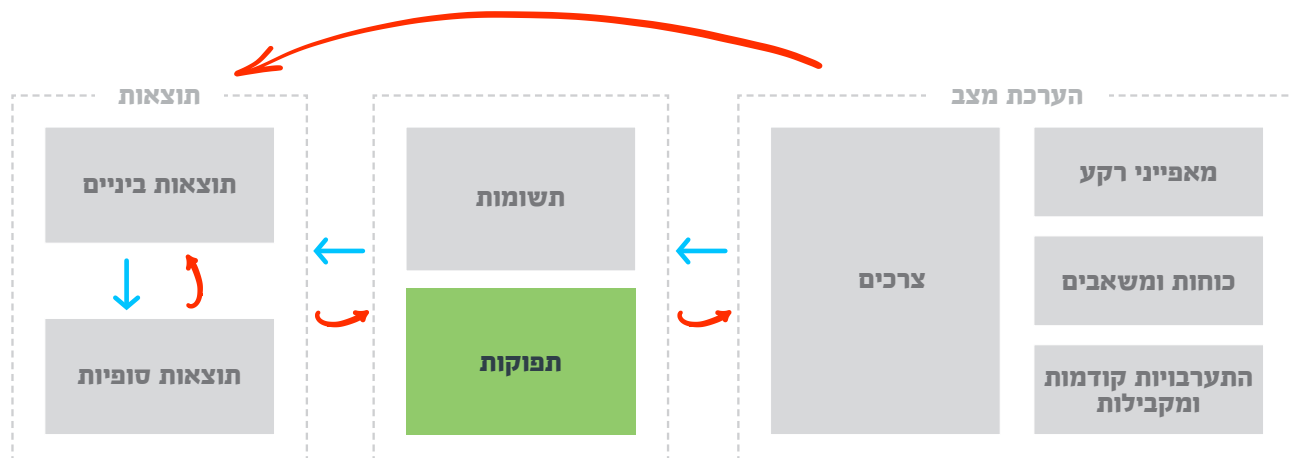
- הזנחה (בתחום הפיזי, הרגשי, הקוגניטיבי, החברתי)
- היפגעות מאלומות במשפחה (פיזית, נפשית-רגשית, כלכלית, מינית)
- עדות לאלומות במשפחה (פיזית, נפשית-רגשית, כלכלית, מינית)
- צרכים נוספים במשפחה
- עוני ומצוקה כלכלית (בעיות דיור, חוסר בציוד בסיסי בבית, אי-ביטחון תזונתי)
- חוסר יציבות בהרכב משק הבית
- קונפליקט בעוצמה גבוהה בין ההורים
- בידוד והיעדר מקורות תמיכה לא פורמליים

תחום חברתי

- הדרה חברתית
- בריונות כלפי אחרים
- הימנעות מיצירת קשרים חברתיים
- קושי בשימור קשרים חברתיים
- קושי בהבנת סיטואציות חברתיות

תחום משפחתי

- בעיות ביחסים בין התלמיד ומשפחתו
- מעורבות נמוכה של ההורים
- קשיים בסמכות ההורית

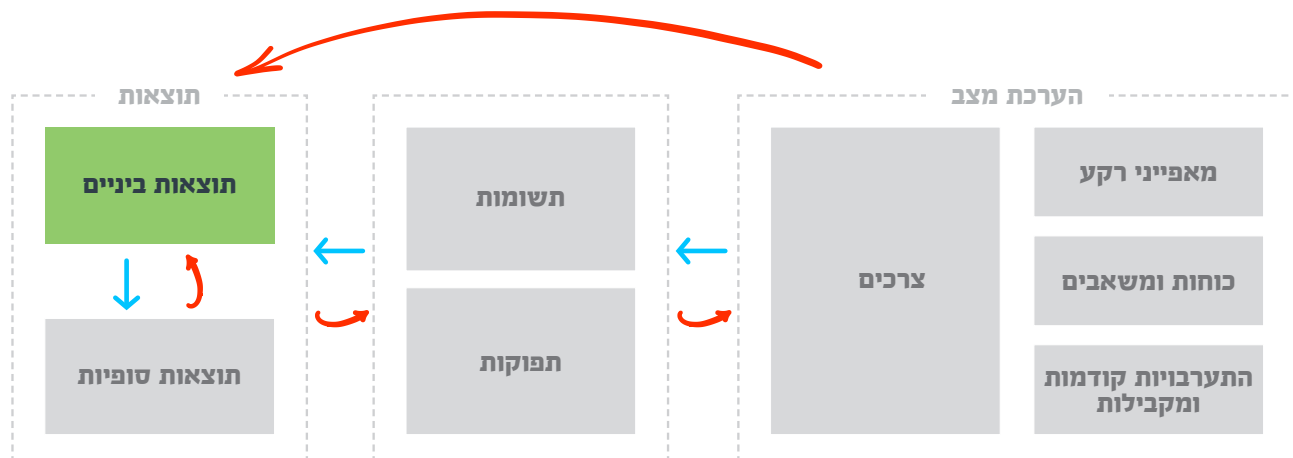
תפוקות

דגשים בעבודת החונך

- ביסוס יחסי אמון
- שמירה על יציבות, פניות וזמינות לחניך
- יצירת מרחב בטוח ומאפשר בתוך המסגרת הישיבתית
- זיהוי צרכים
- החונך משמש עבור התלמיד דמות בוגרת משמעותית שאינה חלק מצוות הישיבה
- עבודה מכוונת כוחות, שימת דגש בהצלחות

פעולות, אסטרטגיות ודגשים לעבודה עם החניך, משפחתו והמסגרת

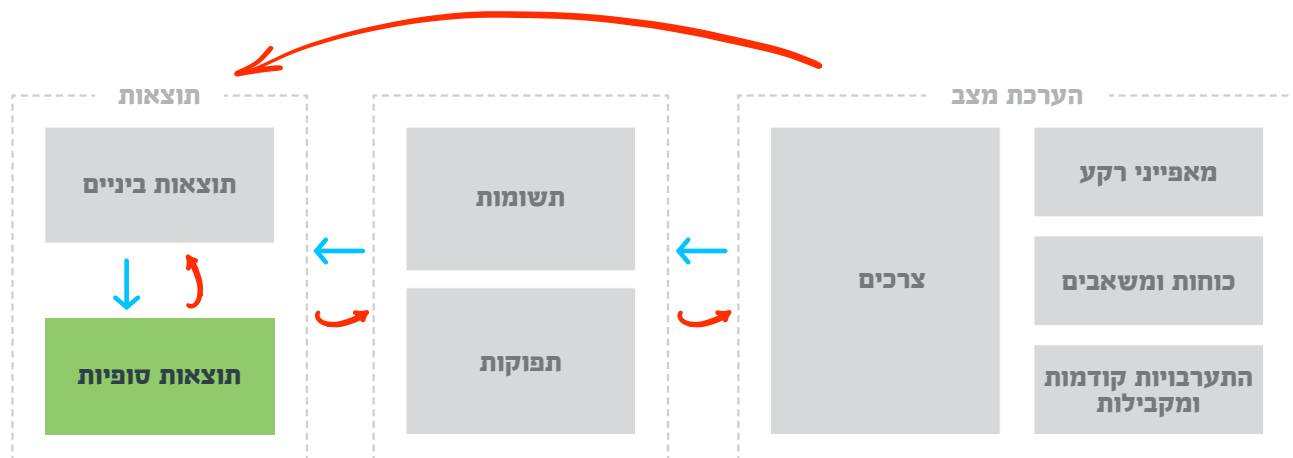
- תגבור לימודי פרטני
- תגבור לימודי קבוצתי
- מפגשים פרטניים עם החונך (רגשיים או חווייתיים) לרוב במסגרת הישיבה ולעיתים מחוצה לה
- החונך מקיים קשר מתמשך ושוטף עם צוות הישיבה
- החונך מקיים קשר מתמשך ושוטף עם הורי התלמיד
- תיווך וגישור בין התלמיד לצוות
- הקניית כישורי חיים בסיסיים, למשל היגיינה אישית/ התנהלות בחברה
- הקניית מיומנויות חברתיות

תוצאות ביניים

תוצאות ביניים – אבני דרך

- הגברת מיומנויות לימודיות
- הפחתת פערים לימודיים
- הגברת העמידה בכללי ההתנהגות
- במסגרת הישיבה
- הגברת תחושת השייכות לישיבה ולעולם הדתי-תורני
- הגברת העניין והמוטיבציה ללימוד התורה
- קיום קשר של אמון עם החונך
- הגברת המודעות לקשיים ולבעיות
- הגברת מוטיבציה לשינוי
- הגברת החוסן הנפשי והאמונה בתחושת המסוגלות האישית
- פיתוח התפיסה ההשקפתית- אמונית של התלמיד
- הגברת מיומנויות חברתיות מול קבוצת השווים (למשל, יצירת קשר חברי, השתלבות בקבוצה, הבנת רגשות של אחרים)

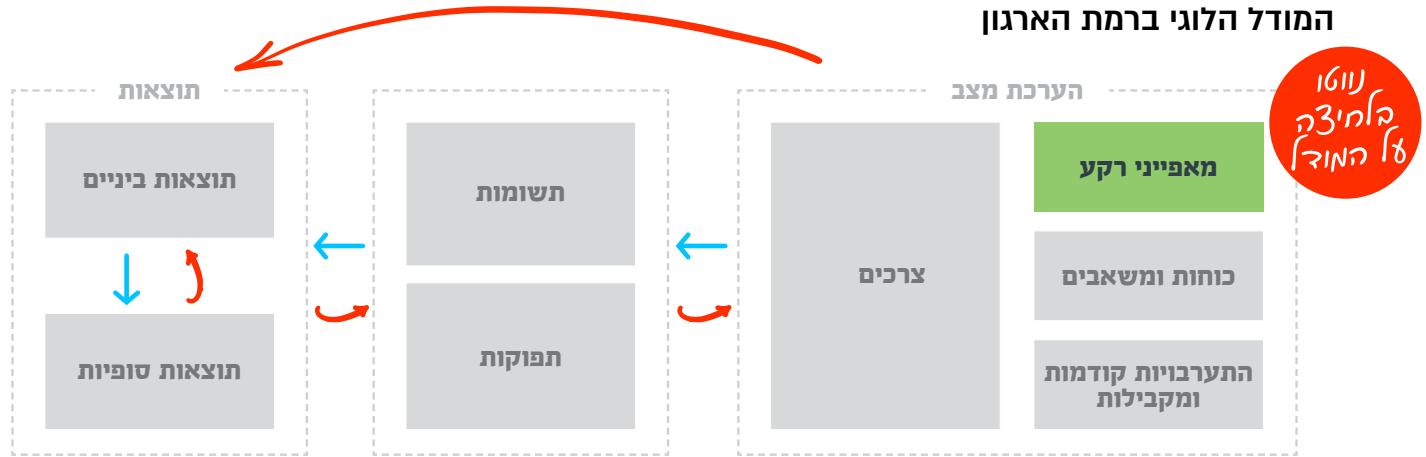

תוצאות סופיות

מטרת העל: מניעת נשירה גלויה וסמויה של התלמיד מן המסגרת הישיבתית

- שיפור במצבו הלימודי-חינוכי של התלמיד (למשל, שיפור התפקוד במסגרת הלימודית, שיפור בהישגים הלימודיים, קבלה לישיבה גדולה התואמת את יכולותיו של התלמיד)
- שיפור במצבו ההתנהגותי של התלמיד (למשל, סדר יום קבוע, התנהגות בהתאם לכללים המקובלים)
- שיפור במצבו הרגשי-נפשי של התלמיד (למשל, הפחתת מצוקה רגשית, עלייה בהערכה העצמית ובתפיסת החוללות העצמית)
- שיפור במצבו החברתי של התלמיד (למשל, קיומה של קבוצת שווים מיטיבה, שיפור יכולת ליצירת קשרים משמעותיים עם בני גילו, הפחתת התנהגויות חברתיות פוגעניות, השתלבות במעגלים חברתיים)
- הגברת ההגנה והמוגנות של התלמיד וסיפוק צרכיו הפיזיים, הרגשיים, הקוגניטיביים והחברתיים

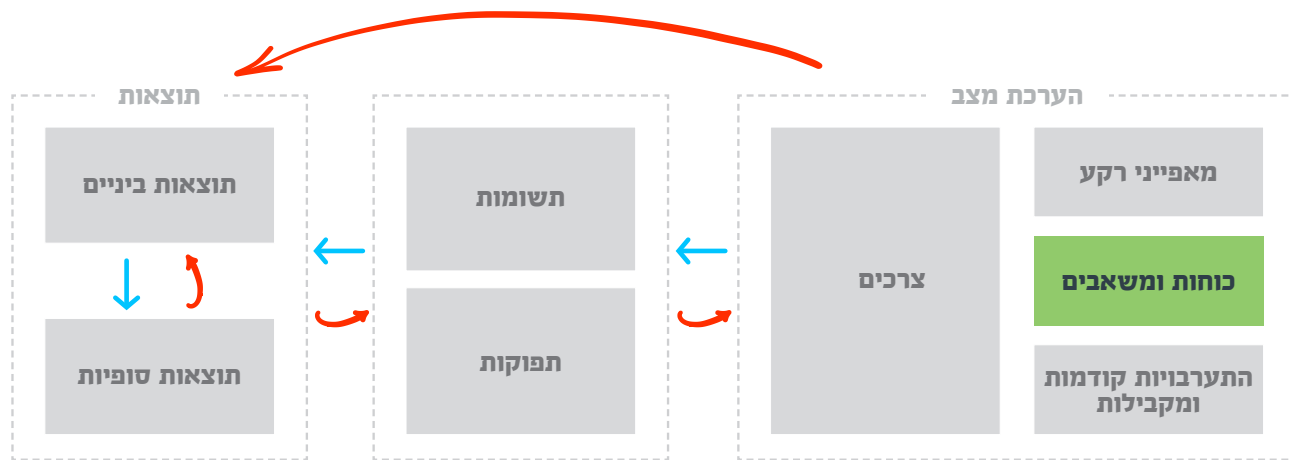
המודל הלוגי ברמת הארגון

מאפייני רקע¹

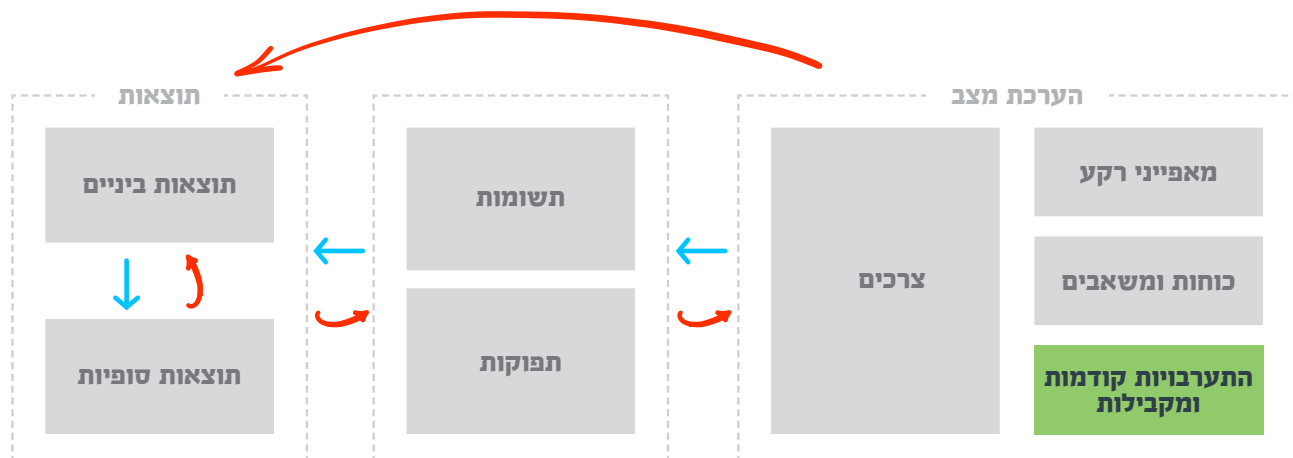
- מגזר: ציבורי
- שיוך משרדי: חינוך – אגף א' חינוך ילדים ונוער בסיכון
- הספקת שירותים: ישיבות קטנות (תרבותי ייחודי)
- פריסת שירותים: ארצי
- סוג יישוב: חרדי/ לא חרדי
- מספר מסגרות (190 מסגרות)
- סוג מסגרות: כולל פנימייה/ לא כולל פנימייה
- אופן ההפניה לתוכנית: ראשי הישיבות וההנהלה הרוחנית
- מספר תלמידים: 1,000
- מאפייני אוכלוסיית היעד:
 - קבוצת אוכלוסייה: חרדי (יהודי חרדי)
 - קבוצת גיל: 13–17
- מאפייני החונכים:
 - מספר: 240
 - גיל: 20–60, ממוצע: 35
 - מצב משפחתי: נשואים
- ותק בתוכנית: פחות משנה עד +8 שנים
- תפקיד נוסף בישיבה: יש/אין
- מאפייני החונכות:
 - תדירות: משתנה, בין 2–3 ל-4–5 פעמים בשבוע
 - משך החונכות: כשעה
 - מיקום החונכות: בישיבה/מחוץ לישיבה

¹ יש מודלים נוספים של חונכויות בתוך הישיבות שאינם חלק מתוכנית 'חונך לנוער'.

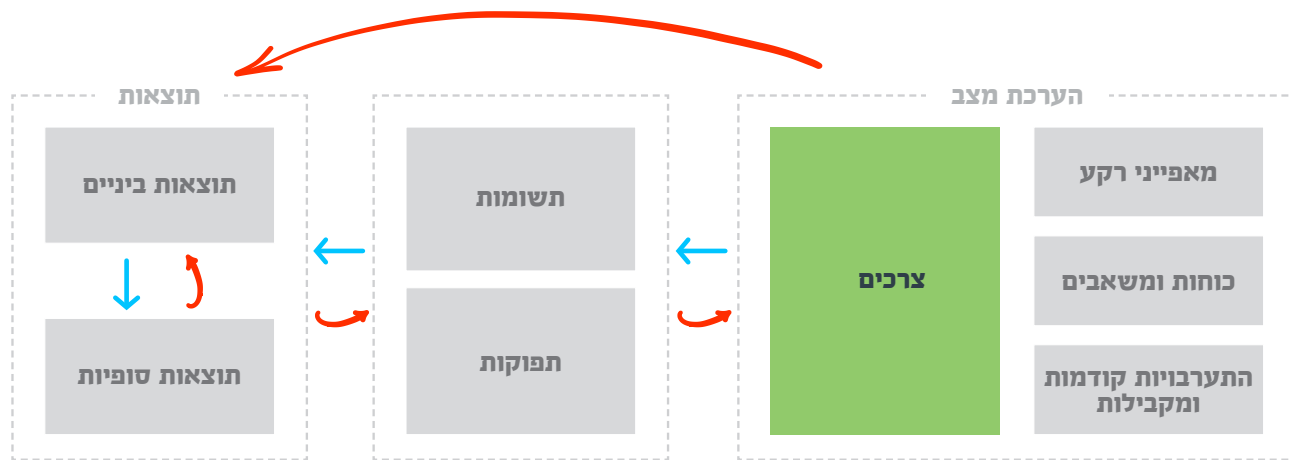
כוחות ומשאבים

- שביעות רצון גבוהה מן התוכנית בקרב ראשי הישיבות והרמ"ם, החונכים וההורים
- עמדות חיוביות של התלמידים כלפי התוכנית
- שיתוף פעולה של הרכזים עם הישיבות
- מחויבות גבוהה של החונכים לעבודתם
- ניסיון, ותק ויציבות תעסוקתית של החונכים
- הכרה בחשיבות עבודה מודעת כוחות

התערבויות קודמות ומקבילות

- אל הנפש – פרויקט המסייע בהנגשת טיפולים רגשיים לילדים ובני נוער מן האוכלוסייה החרדית, הפועל בשיתוף מוסדות חרדיים
- בצוותא – חונכים דרך להצלחה
- פרויקט חונכים 'יד אליעזר'
- פרויקט על פי דרכו – מרכז פלא יועץ
- איגוד בני הישיבות

צרכים

עבודת החונכים

- קושי להתמודד עם מגוון המטרות ומוקדי הסיוע שבהם יש להתמקד במסגרת התוכנית (לימודי/ רגשי/ חברתי/ התנהגות)
- פערים בין מטרות החונך/ החניך למטרות הישיבה
- קושי בהגדרה ברורה של מחויבות החונך לישיבה מול מחויבותו לתלמיד
- קושי לפקח אחד עמידה בהגדרות שנקבעו לתפקיד החונך (למשל מבחינת היקף השעות, תוכן המענה, גבולות התפקיד ועוד)
- קושי רגשי של החונך בהתמודדות עם תכנים רגישים וצרכים רגשיים וחברתיים בעצימות גבוהה
- היעדר הסדרה של מנגנוני היוועצות ותמיכה

היקף המענים

- מחסור במספר השעות המוקצבות לכל חניך

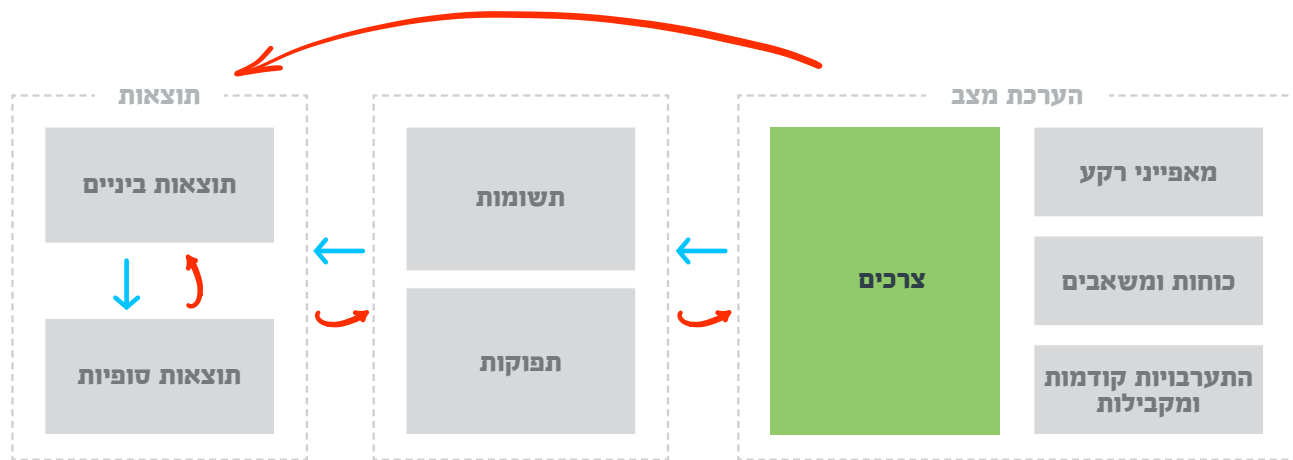
תיאום ושיתוף פעולה

- מחסור במנגנונים סדורים להפניית תלמידים למענים מקצועיים משלימים לחונכות (במיוחד בהיבטים בתחום האבחון והטיפול אשר חורגים מתחומי האחריות של החונך)
- מחסור במנגנונים סדורים להפניית תלמידים שנשרו מן המסגרת הישיבתית למסגרות חינוכיות וטיפוליות בחברה החרדית ומחוצה לה, למשל מסגרות שיקום נוער או ישיבות המיועדות לנושרים

סוגיות של כוח אדם

- פער בין מספר החונכים המוקצב לכל ישיבה ובין מספר התלמידים בישיבה הזקוקים לחונכות

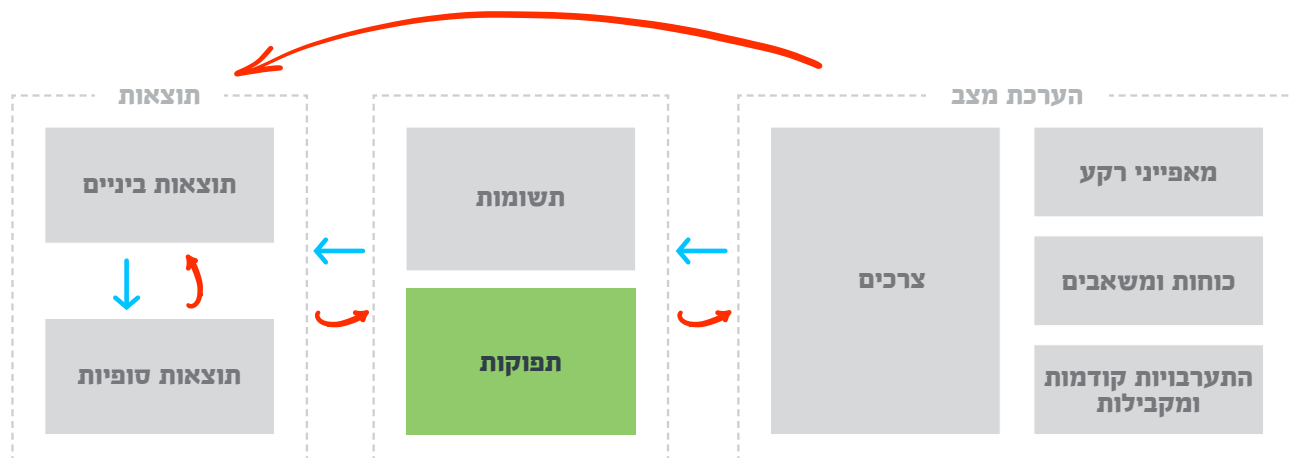
צרכים

סוגיות של ידע ומידע

- הכשרות לא מספיקות ולא מותאמות:
 - חוסר אחידות וחוסר בתוכנית ברורה להכשרת החונכים בכניסתם לתפקיד
 - מיעוט הכשרות והדרכות בנוגע לצורכי החונכים
 - היעדר הכשרות והדרכות מעמיקות התואמות את הצרכים הרגשיים והחברתיים של התלמידים
 - היעדר הכשרות והדרכות מותאמות למאפייני התלמידים
- היעדר הכשרות והדרכות מותאמות לתת הקבוצות השונות בחברה החרדית (ליטאים/חסידיים/ספרדים)
- ידע ומיומנויות בלתי מספקים בקרב החונכים לזיהוי צורכי התלמידים ומתן מענה רגשי לצרכים שעולים
- בעיות של שימור מידע (עקב קשיים בתיעוד, היעדר תשתיות מתאימות וכו')

תכנון, מדידה וערכה

- חוסר בכלי מדידה מהימנים ומתוקפים המשמשים להערכת מצב, לתכנון, לתיעוד ולהערכה
- המידע המנוטר על אודות החניכים אינו ממוחשב ואינו מתכנס למדידה התורמת לשיפור התוכנית
- היעדר תשתית מחשובית תומכת מדידה והערכה

תפוקות

חונכים

- דוחות חודשיים לדיווח ועדכון שוטף
- השתתפות בהדרכות וכינוסים

תפוקות נדרשות – רכזים ומטה התוכנית

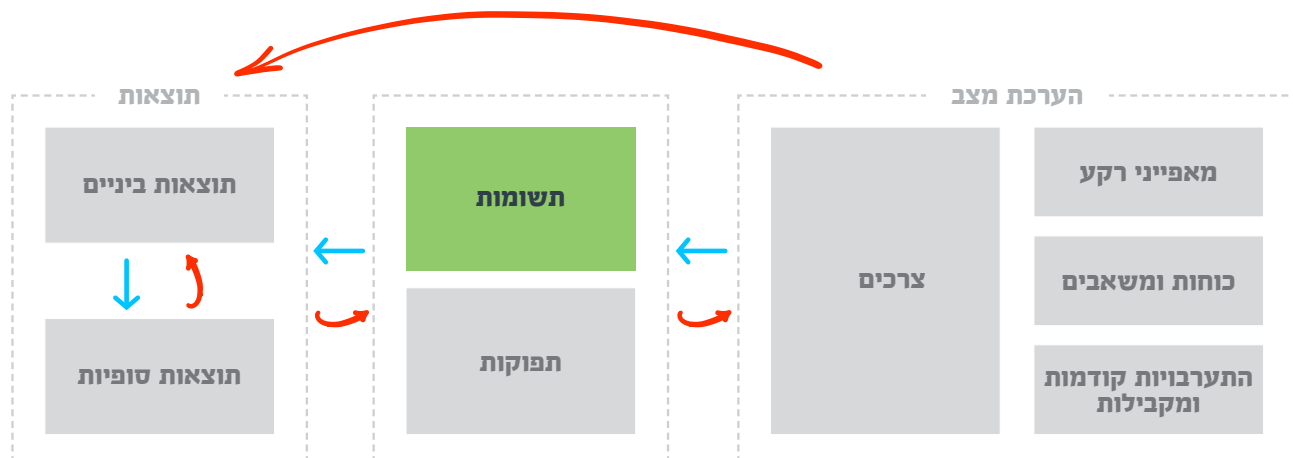
- פיקוח על עמידה בהגדרות התפקיד ויישום מטרות התוכנית
- גיבוש הגדרות ברורות לתפקיד החונך ולמחויבות שלו
- פיתוח כלי הדרכה והכשרה כתובים ונגישים נוספים
- הסדרת מנגנוני היועצות ותמיכה
- מיסוד מנגנוני למידת עמיתים
- הקמת מנגנונים לשימור ידע ולהפצתו בתוכנית
- גיבוש נהלים להעברת מידע בין בעלי התפקיד בתוכנית וכן למערכות משיקות
- הגדלת התקציב לצורך הגדלת מספר המענים או היכולת של המענים הקיימים לענות על צרכי האוכלוסייה
- חידוד נהלים סדורים לקשר ותיאום עם המשפחות (מי אחראי לקשר/ באיזו תדירות / סביב אילו תכנים וכד')
- ומעקב אחר יישום הנהלים

רכזי התוכנית

- גיוס ישיבות להשתתפות בתוכנית: יצירת קשר עם הישיבה, פגישה עם ראש הישיבה, הבנת צרכי הישיבה
- קשר שוטף עם אנשי הקשר בישיבה: ראשי ישיבות/ משגיחים/ רמ"ים
- תיווך בין הישיבות לאנשי מקצוע
- הכשרות לחונכים טרם הכניסה לתפקיד
- ליווי מקצועי של החונכים
- פיקוח ובקרה על עבודת החונכים
- פיתוח וקיום הכשרות שוטפות להגברת הידע של החונכים בתחומים הנדרשים

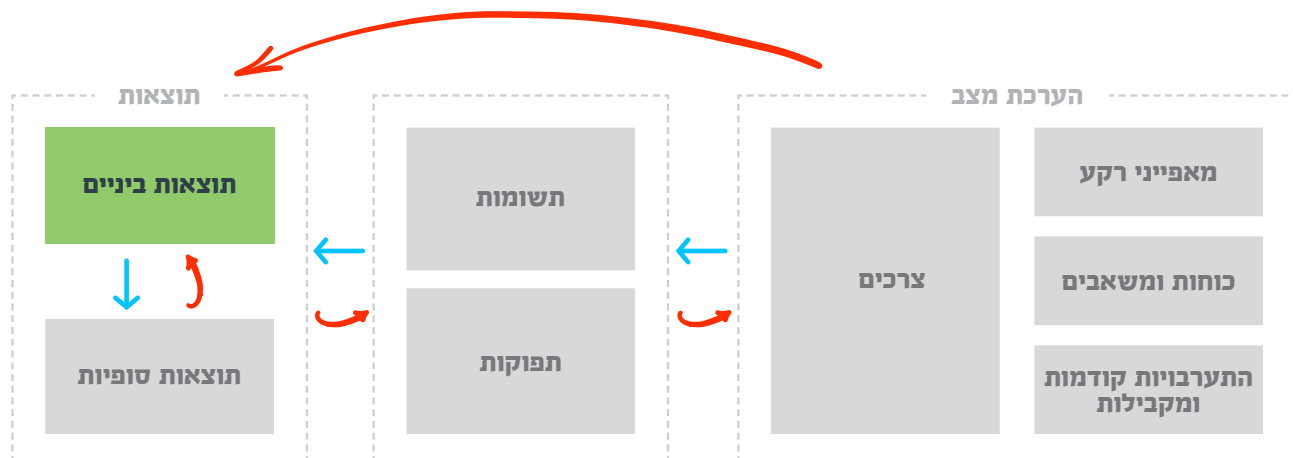
ראשי הישיבות

- תהליכי מיון תלמידים להשתתפות בתוכנית על פי הקריטריונים הקיימים
- מנגנונים לניהול קשר שוטף עם החונכים
- קשר עם הרכזים להעברת מידע בהתאם לצורך

תשומות

- כוח אדם: הנהלה, פיקוח, הדרכה, תקציבים לתשלום לחונכים

תוצאות ביניים

סוגיות של כוח אדם

- היקף כוח האדם מותאם לצורכי האוכלוסייה ומאפייניה

סוגיות של ידע ומידע

- מבוצעות הכשרות והדרכות שוטפות המותאמות לצורכי החונכים
- הגברת רמת הידע בקרב החונכים על אודות האוכלוסיות השונות שבטיפולם, מאפייניהן וצורכיהן הייחודיים וכן דרכי התערבות אפשריות ומיטביות
- הגברת השימוש במנגנוני למידת עמיתים
- ישנם מערכי הכשרות והדרכות המבוססים על הידע הנצבר בתוכנית

מדידה והערכה

- לתוכנית כלי מדידה מהימנים ומתוקפים המשמשים לצורך הערכת מצב, תכנון, תיעוד והערכה
- מבוצע ניטור קבוע ומלא של המידע שנאסף בכלים, והוא משמש לטיוב התוכנית באופן שוטף
- יש תשתית מחשובית תומכת תכנון, מדידה והערכה

עבודת החונכים

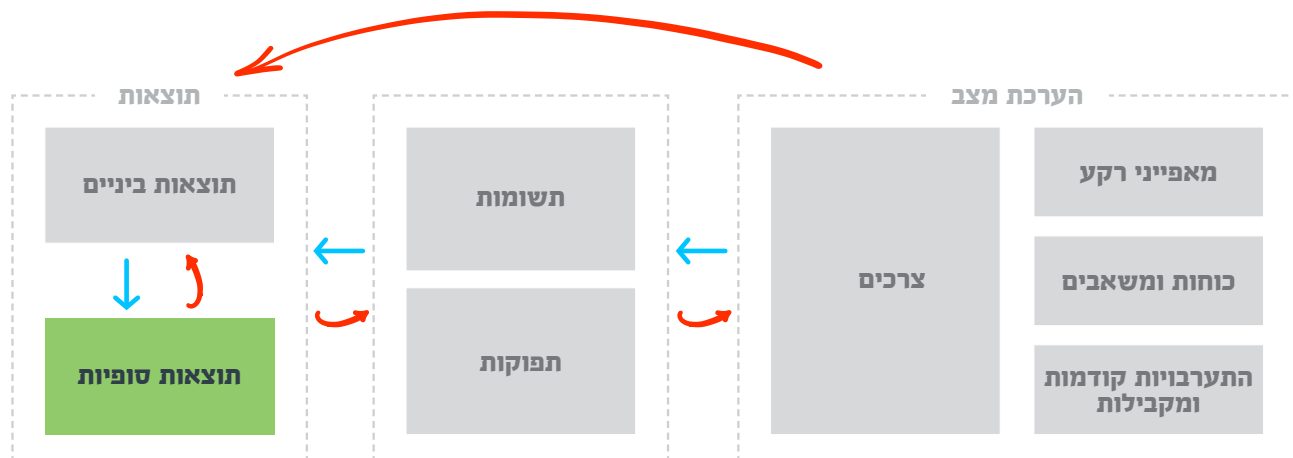
- מטרת העבודה עם כל חניך ברורה לחונך ועונה על צרכי החניך
- תפקיד החונך והמחויבות שלו בהירים, ואם יש סתירות פנימיות הן מדוברות ולחונכים ישנם כלים להתמודד עימן
- ישנם מערכי תמיכה עבור החונכים
- קשר עם הרכזים על פי הצורך

היקף המענים

- מספר השעות המוקצבות לכל חניך הוא בהלימה לצורכי התלמיד
- ישנם מנגנונים להבטחת מוגנות התלמידים במסגרת החונכות

תיאום ושיתוף פעולה

- ישנם מנגנונים סדורים להפניית תלמידים לגורמים מטפלים מחוץ לארגון לשם קבלת מענים מקצועיים משלימים לחונכות (אבחון וטיפול)
- ישנם מנגנונים סדורים להפניה ותיווך של תלמידים שנשרו מן המסגרת הישיבתית למסגרות חינוכיות וטיפוליות בחברה החרדית ומחוצה לה

תוצאה סופית

- שיפור מצבם של תלמידי הישיבות בהיבטים הלימודיים, הרגשיים, החברתיים וההתנהגותיים והפחתת שיעורי הנשירה הגלויה והסמויה בקרבם